

אטלס כדטיא ליתולדות עם ישראל בזמן החדש

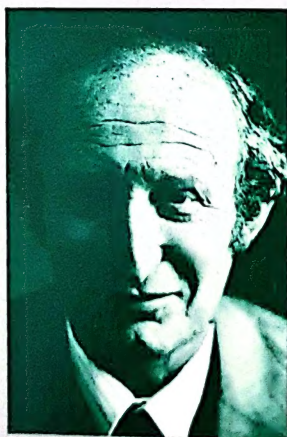
אביתר פריזל

אטלס כרטא לתולדות עם ישראל בזמן החדש

מאת פרופ' אביתר פריזל

פרופ' אביתר פריזל הוא מוסמך האוניברסיטה העברית בירושלים, בהיסטוריה כללית ויהודית וב-1970 הוענק לו תואר דוקטור. עבד במערכת כתבי וייצמן ולימד היסטוריה יהודית מודרנית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. מ-1972 מכהן כמרצה להיסטוריה של עם ישראל (העת החדשה) באוניברסיטה העברית בירושלים. מתמחה בתולדות הלאומיות היהודית והציונות, תולדות יהודי גרמניה, תולדות יהודי ארצות הברית, ופירסם עבודות שונות בתחומים אלה. ב-1978 זכה בפרס ע"ש ליב יפה עבור ספרו 'המדיניות הציונית לאחר הצהרת בלפור 1917-1922' כן פירסם את הספר 'התנועה הציונית בארצות הברית בשנים 1898-1914' (1970) וערך את הספר Julius Simon - Certain Days: Zionist Memoirs and Selected Papers (1971).

האטלס דן במרכזים העיקריים של העם היהודי בזמן החדש ומתאר את התפתחותם, את מיקומם הגיאוגרפי ואת תכונותיהם הדמוגרפיות. כמו כן מבקש האטלס להציג את התהליכים והמאורעות העיקריים שהתרחשו בחיי העם היהודי מן המאה ה-17 או ה-18 ועד הרבע האחרון של המאה ה-20: ההיקלטות החברתית והתרבותית של חלקים גדלים והולכים של החברה היהודית בסביבה הכללית; ההגירה הגדולה; השואה; הציונות והקמת המדינה. האטלס דן גם בזרמים הרעיוניים והרוחניים העיקריים שפעלו בקרב העם: המגמות הדתיות למיניהן, ההשכלה, חוכמת ישראל, הסוציאליזם היהודי, וכן הלאומיות היהודית על ביטוייה השלכתיים.

התוכן

ההתפתחות הדמוגרפית של היהודים

1	הזמנים החדשים בתולדות עם ישראל
2	שינוי בכיוון הנדידה של היהודים ומרכזים יהודיים עיקריים בעת החדשה
3	הפזורה היהודית בעולם, המאות ה-13 עד ה-20
4	ההגירה היהודית הביניבשתית, שנת 1881 עד 1939
5	ההגירה היהודית הביניבשתית, שנת 1940 עד מאי 1948
6	ההגירה היהודית הביניבשתית, מאי 1948 עד סוף 1974
7	הגירה יהודית בתוך אירופה, המאות ה-19 וה-20
8	העירוב בקרב היהודים, עד 1980
9	התפלגות היהודים ליבשות, שנת 1750 עד 1980
10	ילודה בקרב היהודים
11	ילודה בקרב יהודים ולא-יהודים
12	ילודה ותמותה בקרב יהודים ולא-יהודים
13	ילודה ותמותה — פער בין יהודים ולא-יהודים
14	פריון בקרב נשים יהודיות
15	הפריון של נשים יהודיות בישראל
16	ובצורת, לפי יבשת לידה
17	התפלגות האוכלוסיה היהודית לפי גיל
18	התפלגות האוכלוסיה היהודית לפי גיל, תחזית לשנת 2000
19	אוכלוסיה יהודית ולא-יהודית לפי גיל
20	בצורת ובארצות הברית
21	נישואי תערובת
22	תחזית: יהודי העולם בשנת 2000

קיבוצים יהודיים מן המאה ה-18 עד מלחמת העולם הראשונה

12	היהודים הפורטוגלים-הספרדים, המאות ה-17 וה-18
13	ראשית ההתיישבות היהודית באמריקה
14	הפעילות הכלכלית, המאות ה-17 וה-18
15	היישוב היהודי בפולין וליטא, המאה ה-18 (עד שנת 1772)
16	חלוקות פולין
17	פרנסות היהודים, ראשית המאה ה-19

זרמים רעיוניים ודתיים בקרב היהודים

48	שבתאיס, פראנקיסטים וראשית החסידות
49	החסידות והתפשטותה, המאה ה-18
50	ההשכלה היהודית באירופה, המאות ה-18 וה-19
51	מגמות בהתפתחות תנועת ההשכלה היהודית
52	מחכמת ישראל למדעי היהדות
53	מדעי היהדות בארץ-ישראל
54	מדעי היהדות באמריקה

מס' עמוד	מס' עמוד	מס' עמוד	מס' עמוד
17	17	17	17
18	18	18	18
19	19	19	19
20	20	20	20
21	21	21	21
22	22	22	22
23	23	23	23
24	24	24	24
25	25	25	25
26	26	26	26
27	27	27	27
28	28	28	28
29	29	29	29
30	30	30	30
31	31	31	31
32	32	32	32
33	33	33	33
34	34	34	34
35	35	35	35
36	36	36	36
37	37	37	37
38	38	38	38
39	39	39	39
40	40	40	40
41	41	41	41
42	42	42	42
43	43	43	43
44	44	44	44
45	45	45	45
46	46	46	46
47	47	47	47
48	48	48	48
49	49	49	49
50	50	50	50
51	51	51	51
52	52	52	52
53	53	53	53

מס' עמוד	מס' עמוד	מס' עמוד	מס' עמוד
54	53	80	53
כתביעת מדעיים ואנציקלופדיות	פרנסות היהודים בלוב	54	54
מגמות דתיות בקרב היהודים	היהודים בתימן	55	81
התיקונים בדת	היהודים באימפריה העות'מאנית —	55	82
זרמים ביהדות המסורתית	תורכיה	55	55
האורתודוקסיה	האוכלוסיה היהודית באימפריה	55	55
הניאוראורתודוקסיה בגרמניה	העות'מאנית	55	55
הגישה ההיסטורית הפוזיטיבית	יהודי קושטא (איסטאנבול)	83	83
זרמים ומוסדות דתיים בקרב יהודי	הקהילה היהודית בסאלוניקי	84	84
אירופה	ארץ-ישראל במאה ה-19	85	85
גרמניה — קהילות פורשות ומואחדות	אוכלוסיה עירונית ואוכלוסיה כפרית	57	57
האולטרה-אורתודוקסיה בהונגריה	בארץ-ישראל	57	57
הצינונות הדתית	האוכלוסיה היהודית בערים	58	58
החדרות במזרח-אירופה	נתיבי עלייה לארץ-ישראל	86	86
השיבות הגדולות — תנועת המוסר	התפתחות העיר ירושלים	87	87
התנועה החסידית, המאה ה-19	היהודים באיראן ובאפגאניסטאן	88	88
התארגנות דתית בקרב יהודי ארצות	האוכלוסיה היהודית באיראן	59	59
הברית	היהודים בעיראק	89	89
קהילות ופורמיות וקונסרוטיביות,	היהודים בכורדיסטאן	90	90
ראשית המאה ה-20	היהודים בהודו	91	91
לשונות היהודים	היהודים במזרח הרחוק	92	92
מוקדי התחדשות הלשון העברית	הקראים	93	93
העיתונות היהודית	הפלישים	94	94
תפוצת עיתונים יהודיים, שנת 1970			
ההתארגנות היהודית: זכויות אזרחיות,			
שעד והגירה			
ראשית הלאומיות היהודית, המחצית			
השנייה של המאה ה-19			
מגמות בהתארגנות היהודית הלאומית			
הסוציאליזם היהודי — ה'בונד'			
צמיחת ה'בונד' והתפשטותו ב'יתחום			
המוש'ב			
מפלגות וארגונים אוטונומיסטיים			
וטרטוריאליסטים			
ההגות הציונית ומרכיביה			
ראשית התנועה הציונית			
הצינונות הסוציאליסטיות			
תנועות נוער — ארגוניסטודנטים			
צמיחת תנועות הנוער באירופה			
והתפתחותן			
תנועות הנוער ומגמותיהן הרעיוניות			
ארגוניסטודנטים באירופה			
שיעור הסטודנטים היהודים בכלל			
האוכלוסיה			
ארגוניסטודנטים בארצות הברית			

היהודים בארצות האסלאם במאות ה-19 וה-20

72	הפזורה היהודית בארצות האסלאם,
73	אמצע המאה ה-20
73	יהודי ארצות האסלאם בסחר הבינלאומי,
74	המאה ה-19
74	היהודים באלג'יריה
75	האוכלוסיה היהודית באלג'יריה
75	פרנסות היהודים באלג'יריה
76	היהודים בתוניסיה
76	בתי הכנסת ב'חארה' (השכונה היהודית)
77	של תוניס
77	האוכלוסיה היהודית בתוניסיה
77	פרנסות היהודים בתוניסיה
77	היהודים במרוקו
78	האוכלוסיה היהודית במרוקו
78	פרנסות היהודים במרוקו
79	ה'מלאח' (השכונה היהודית) בפאס
79	היהודים במצרים
79	האוכלוסיה היהודית במצרים

המאה ה-20: בין שתי מלחמות העולם

95	הפזורה היהודית ערב מלחמת העולם
95	השנייה
96	שיעור העירונים בקרב יהודים ולא-
96	יהודים
96	האוכלוסיה היהודית לפי יבשות
97	פוגרומים נגד היהודים ברוסיה ובפולין,
97	שנת 1917 עד 1921
98	הפעילות המדינית של היהודים בעת
98	ועידת השלום בפאריס, שנת 1919
98	שוויון זכויות וזכויות מיעוט באירופה
99	לאחר מלחמת העולם הראשונה
99	פעילות מדינית וציבורית בין שתי
99	מלחמות העולם
99	ההסתדרות הציונית — המבנה הארגוני,
99	שנת 1929
100	ההרכב המדיני של הקונגרסים הציונים
101	התנועה הציונית לפי ארצות, שנת 1931
102	היזמים היהודים, המאות ה-19 וה-20
103	פרנסות היהודים לפני מלחמת העולם
104	הראשונה
104	פרנסות היהודים אחרי מלחמת העולם
105	הראשונה
105	אחוז היהודים במקצועות שונים
105	מפרנסים יהודים ולא-יהודים, המחצית
106	השנייה של המאה ה-20
106	היהודים בחקלאות
107	יהודי מערב אירופה בין שתי מלחמות
107	העולם
108	היהודים בגרמניה, שנת 1925
108	התפלגות חגילים בברלין, 1871, 1925
108	חגיל החצינוי בגרמניה, שנת 1925
109	האוכלוסיה היהודית בגרמניה לפי שנים
109	תושבי עיר ותושבי כפר בגרמניה
109	הריכוז הטבעי בגרמניה
109	פרנסות בגרמניה
109	שיעור נישואי התערובת בגרמניה
109	היהודים בברלין, שנת 1925
110	האוכלוסיה היהודית בברלין
110	בריחת היהודים מגרמניה בתקופת
110	הנאצית, 1933-1941

מס' עמוד	מס' עמוד	מס' עמוד	מס' עמוד
96	74	74	74
ההגירה היהודית מגרמניה	היהודים במדינות החדשות במזרח-	75	75
97	111	75	75
אירופה	תת-קבוצות תרבותיות	112	112
97	112	76	76
טיפוס מערבי וטיפוס מזרחי	יהודי פולין 1921-1931	113	113
98	114	76	76
חטיבות היסטוריות בקרב יהודי פולין	האוכלוסיה היהודית במחוזות	77	77
98	77	77	77
האוכלוסיה היהודית במחוזות	(וויודסטבו)	78	78
98	78	78	78
תהליך העיור בקרב יהודי פולין	קהילות יהודיות בפולין, שנת 1931	115	115
99	78	78	78
פרנסות: יהודים ולא-יהודים, שנת 1931	חלוקה סוציאלית של מפרנסים בפולין,	78	78
99	79	79	79
שנת 1931	היהודים בווארשה — תחומי ישיבתם	116	116
99	79	80	80
האוכלוסיה היהודית בשכונות העיר	וארשה	117	117
100	80	80	80
האוכלוסיה היהודית בנטו המרכזי של	וארשה, שנת 1938	118	118
100	81	81	81
היהודים במדינות הבלטיות	היהודים בכורדיסטאן	119	119
101	82	82	82
עירונים וכפריים בליטא ובלטביה	היהודים בהודו	91	91
101	82	92	92
שיעור היהודים באוכלוסיה הכפרית	היהודים במזרח הרחוק	92	92
101	83	93	93
והעירונית בליטא, שנת 1923	הקראים	93	93
101	83	94	94
התפלגות האוכלוסיה בליטא לפי גיל,	הפלישים	94	94
101	94	94	94
שנת 1923			
101	94	94	94
יהודי צ'כוסלובקיה בין שתי מלחמות			
102	120		
העולם			
102	120		
התפלגות האוכלוסיה בצ'כוסלובקיה לפי			
102	120		
גיל, שנת 1930			
102	120		
גילים חציניים, שנת 1921			
102	121	84	84
השתייכות לאומית בקרב יהודי	צ'כוסלובקיה, שנת 1921	84	84
102	121	85	85
צ'כוסלובקיה, שנת 1921	יהודי הונגריה בין שתי מלחמות העולם	85	85
103	121	85	85
יהודי הונגריה בין שתי מלחמות העולם	התפלגות האוכלוסיה בהונגריה לפי גיל,	86	86
103	121	86	86
שנת 1930	התפלגות האוכלוסיה בהונגריה לפי גיל,	86	86
103	121	86	86
שיעור הסטודנטים היהודים	באוניברסיטאות	86	86
103	123	86	86
באוניברסיטאות	יהודי רומניה בין שתי מלחמות העולם	86	86
104	123	86	86
יהודי רומניה בין שתי מלחמות העולם	ילודה ותמותה	86	86
104	123	86	86
ילודה ותמותה	פרנסות, שנת 1930	86	86
104	124	87	87
פרנסות, שנת 1930	היהודים בדרום-מזרח אירופה בין שתי	87	87
104	124	87	87
היהודים בדרום-מזרח אירופה בין שתי	מלחמות העולם	87	87
105	125	88	88
מלחמות העולם	היהודים בבלגראד	88	88
105	125	88	88
היהודים בבלגראד	פרנסות יהודי יוגוסלביה, שנת 1938	88	88
105	126	89	89
פרנסות יהודי יוגוסלביה, שנת 1938	יהודי ברית המועצות בין שתי מלחמות	89	89
105	126	89	89
יהודי ברית המועצות בין שתי מלחמות	העולם	89	89
106	127	90	90
העולם	יהודי ההר ויהודי גרזיה	90	90
106	127	90	90
יהודי ההר ויהודי גרזיה	יהודי בוכרה	128	128
106	128	91	91
יהודי בוכרה	החבל היהודי האוטונומי בבירוביג'אן	129	129
106	129	91	91
החבל היהודי האוטונומי בבירוביג'אן	אוכלוסיות יהודיות עיקריות בערי ברית	130	130
106	130	91	91
אוכלוסיות יהודיות עיקריות בערי ברית	המועצות	91	91
106	130	91	91
המועצות	המבנה המקצועי	91	91
107	91	91	91
המבנה המקצועי	העיור בקרב היהודים	92	92
107	92	92	92
העיור בקרב היהודים	יהודי ארצות הברית: תקופת ההגירה	92	92
107	92	92	92
יהודי ארצות הברית: תקופת ההגירה	הגדולה	92	92
108	92	92	92
הגדולה	ארצות המוצא של המהגרים היהודים	131	131
108	93	93	93
ארצות המוצא של המהגרים היהודים	האוכלוסיה היהודית בארצות הברית,	132	132
108	94	94	94
האוכלוסיה היהודית בארצות הברית,	שנת 1927	94	94
108	94	94	94
שנת 1927	תכונות דמוגרפיות בקרב אוכלוסיית	94	94
109	94	94	94
תכונות דמוגרפיות בקרב אוכלוסיית	המהגרים לארצה"ב, שנת 1908 עד 1924	94	94
109	95	95	95
המהגרים לארצה"ב, שנת 1908 עד 1924	המבנה המקצועי של יהודי ארצה"ב	95	95
109	95	95	95
המבנה המקצועי של יהודי ארצה"ב	תנועת חעבודת היהודית בארצה"ב	95	95
110	95	95	95
תנועת חעבודת היהודית בארצה"ב	חוזרות גבולות ארץ-ישראל, שנת 1916	133	133
110	95	95	95
חוזרות גבולות ארץ-ישראל, שנת 1916	עד 1923	95	95
110	95	95	95
עד 1923	יהודים, בריטים וערבים בארץ ישראל,	95	95
111	95	96	96
יהודים, בריטים וערבים בארץ ישראל,	שנת 1918 עד 1939	96	96
111	96	96	96
שנת 1918 עד 1939	הצעת ועדת פיל לחלוקת ארץ ישראל	134	134
111	96	96	96
הצעת ועדת פיל לחלוקת ארץ ישראל	החתיישובת היהודית עד קום המדינה	135	135
111	96	96	96
החתיישובת היהודית עד קום המדינה	גידול האוכלוסיה היהודית	135	135
112	96	96	96
גידול האוכלוסיה היהודית			

[illegible]

הערות לשיטת הכתיב

שמות המקומות נוקדו ניקוד חלקי: תנועת a מסומנת בדרך כלל באות א' באמצע המלה ובאות ח' בסופה.
תעתיק העיצורים של השמות הלועזיים ושל השמות הערביים נעשה לפי כללי התעתיק המקובלים, כשישונים דיאקריטיים על האותיות מציינים את העיצורים שאינם בעברית:

(ğ), ج	=	ג'
d, ذ	=	ד'
(d) ض	=	ד'
(z) ج	=	ז'
kh, خ	=	ח'
(z) ط	=	ט'
(ğ) غ	=	ע'
ch	=	צ'
z, ث	=	ת'

שמות של מקומות שהשתנו עקב תמורות מדיניות ציוני לפי השם הרשמי המקובל בתקופות ובמקומות השונים. למשל, לַמְּבָרַג היא לבוב או לבוב בהתאם לתקופה ולשלטון.
שמות הישובים היהודיים בפולין-ליטא במאה ה-18 תועתקו לפי ההגייה המקובלת אצל האוכלוסיה היהודית באותו המקום.
שמות השכחים במקורות עבריים נכתבו לפי הכתיב המקובל, לדוגמה: ליטא, וילנא, קושטא, וכו'.
בטקסטים נהגנו כתיב מלא בניקוד חלקי ובכתורות כתיב חסר בניקוד מלא.

באטלס הרבינו לציון את הגילים החצוניים של אוכלוסיות יהודיות וכלליות. הגיל החצוני נקבע על ידי חלוקת אוכלוסיה מסויימת לשני חצאים שווים, חצי אחד מבוגר מן הגיל החצוני, וחציו השני, צעיר ממנו.

ראשי תיבות

אדמו"ר	אדוננו מורנו ורבנו
אח"י	אלטונה האמבורג וואנדסבק
א"י	ארץ ישראל
א"י	(ההסתדרות הטריטוריאליסטית היהודית)
א"י	Jewish Territorial Organization
א"י	ארגון צבאי לאומי
א"י	ארצות הברית
א"י	בדרך כלל
א"י	בית הכנסת
א"י	בית המדרש
א"י	בית הספר
א"י	בית חולים
א"י	בית יעקב לכו ונלכה
א"י	בין לאומי
א"י	ברית יוסף טרומפלדור
א"י	(ה) בעל שם טוב
א"י	ברית המועצות
א"י	בתי ספר
א"י	(ה) גאון ר' אליהו (מווילנא)
א"י	ד"ר וחשבון
א"י	הולנד ודווייטשלנד
א"י	(חברה יהודית אמריקנית לסיוע למהגרים)
א"י	Hebrew Immigrant Aid Society
א"י	(הסתדרות עולמית לנשים ציוניות)
א"י	Women's International Zionist Organization
א"י	חכמה בינה דעת
א"י	חוק לארץ
א"י	חידושי תורת משה (ספרו וכינויו של משה סופר)
א"י	יובל ראש
א"י	המכון המדעי היהודי
א"י	ידיד שער וויטענשאפטליכער אינסטיטוט
א"י	יין שרף
א"י	(מפלגת הפועלים היהודים הסוציאליסטיים סיימיסטיים)
א"י	יבויסקאיה סוציאליסטיצ'סקאיה ראבוצ'איה פארטיה
א"י	(איגוד יהודי להתיישבות)
א"י	Jewish Colonization Association
א"י	כל ישראל חברים
א"י	Alliance Israelite Universelle
א"י	לוחמי חירות ישראל
א"י	מלחמת העולם
א"י	מפלגת פועלי ארץ ישראל
א"י	מפלגת פועלים מאוחדת
א"י	(ה) נכר לעיל
א"י	נוער ציוני חלוצי
א"י	נפתלי צבי יהודה ברלין
א"י	סך הכל
א"י	(מפלגת הפועלים הציונית סוציאליסטית)
א"י	סיוניסטסקו סוציאליסטיצ'סקאיה ראבוצ'איה פארטיה
א"י	Schutzstaffeln
א"י	על ידי
א"י	על נהר
א"י	על פי
א"י	על שם
א"י	(חברה יהודית פלשטינאית לחתיישבות)
א"י	Palestine Jewish Colonization Association
א"י	פלוגות מחץ
א"י	(מפלגה קומוניסטית פלשטינאית)
א"י	פאלעסטינישע קאמוניסטישע פארטיי
א"י	צבא הגנה לישראל
א"י	(המפלגה ה) ציונית סוציאליסטית
א"י	קילומטר מרובע
א"י	קהילה קדושה
א"י	רפובליקה סוציאליסטית פדרטיבית סובייטית רוסית
א"י	ר' שניאור זלמן (מלאדי)
א"י	שמואל דוד לוצאטו
א"י	שניאור זלמן רובשוב
א"י	שלמה יהודה (ליב) רפפורט

הפזורה היהודית בעולם

המאות השבע-עשרה עד העשרים

בין אמצע המאה ה-17 לסוף המאה ה-20 חלו שינויים דמוגרפיים קיצוניים בעם היהודי. באמצע המאה ה-17 עמד מספר היהודים בעולם בנקודת שפל ונאמד במיליון נפש בקירוב. אלה התרכזו בעיקר במזרח אירופה ובאימפריה העות'מאנית. אולם במהלך המאה ה-17 השתנה המצב: במשך כ-300 שנה, עד ערב מלחמת העולם השנייה, גדל מספר היהודים ליותר מ-16,000,000, מספר שזא בתולדות העם.

למרות הדמוגרפיה הללו היו שלוש סיבות עיקריות: האחת — שינויים במעמדה הכלכלי ובתפישות החברתיות והמדיניות של החברה האירופית. אלה איפשרו את שובם של היהודים אל ארצות שגורשו מהן במאות הקודמות, ואת השתלבותם בחיים החברתיים והכלכליים שם. הסיבה השנייה — הריבוי הטבעי העצום שאיפין את היהודים החל מסוף המאה ה-18 ועד סוף המאה ה-19. בקרב היהודים היה הריבוי מהיר מאשר בקרב הלא-יהודים; באמצע המאה ה-17 היו היהודים כ-0.6% של האוכלוסיה באירופה; במשך מאתיים שנה גדל אחוז היהודים פי שנים וחצי ובאמצע המאה ה-19 הם היו כבר כ-1.5% מכלל אוכלוסיית אירופה. רוב הגידול הזה חל במזרח אירופה, שם הגיע מספר היהודים, לקראת סוף המאה ה-19 ל-7,500,000 נפש בערך — כ-70% עד 75% של העם היהודי. הסיבה השלישית — תוצאות שתי הסיבות הקודמות — היה: תנועת ההגירה הגוברת בקרב היהודים, שהביאה לפיזורם בכל ארצות תבל.

בהגירת היהודים בעת החדשה אפשר להבחין בין שתי תקופות עיקריות: האחת — מאמצע המאה ה-17 ועד המחצית השנייה של המאה ה-19; השנייה — מאז והלאה — היא תקופת ההגירה ההמונית. בתקופה הראשונה נוצרו מרכזי המרכזים היהודיים במרכז אירופה ובמערבה, ואף תחלה ההגירה היהודית ממרכז אירופה וממזרח לארה"ב. בתקופה השנייה נוצרו המרכזים היהודיים החדשים מעבר לים ובארץ-ישראל. ערב מלחמת העולם השנייה, כשהעם היהודי הגיע לגודל הקרבי, היו מרכזים יהודיים מפותחים או מתפתחים באירופה, ביבשת האמריקנית, בצפון אפריקה, באסיה ובארץ-ישראל. שווא יהדות אירופה בימי מלחמת העולם השנייה והקמת מדינת ישראל ב-1948 שז הביאו לשינוי קיצוני במפה הדמוגרפית של העם. מרכזים יהודיים עיקריים באירופה נעלמו ורוב הישובים היהודיים בארצות האסלאם התחזקו מתושביהם.

נקודות הפזורה של העם עברו ליבשת אמריקה ולארץ-ישראל. מגמות אלה נמשכו ואף התחזקו במחצית השנייה של המאה העשרים, עד לימינו.

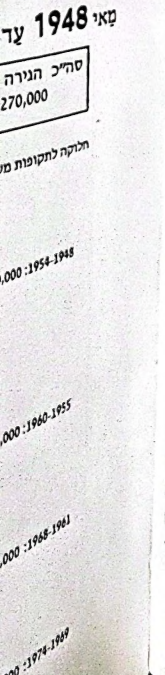
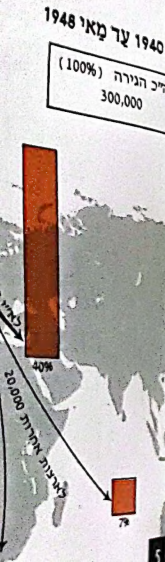
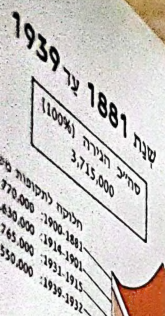
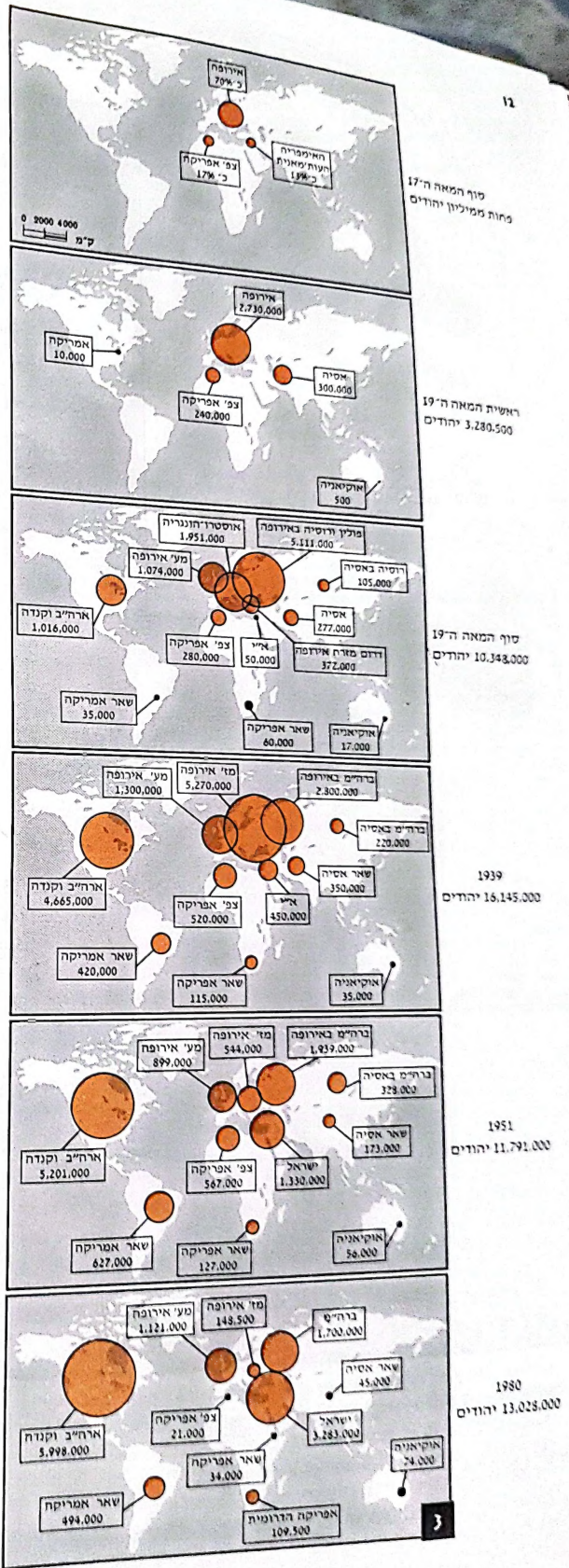
ההגירה היהודית הפנימית

תנועת ההגירה היהודית הגדולה, שהחלה בשנות השבעים של המאה ה-19, ראויה להיחשב לאחת ההתפתחויות ההיסטוריות המרכזיות בתולדות עם ישראל בעת החדשה.

מן המחצית השנייה של המאה ה-19 ואילך, בעקבות פיתוח אנטי הקיסרות נעשו הנסיעות אל מעבר לים מהירות ובטוחות יותר. היהודים היו אמנם רוב חלק מן אדיר של עשרות מיליוני בני אדם שעזבו את אירופה, אך בין עמי אירופה לא היה עם אשר המספר היחסי של מהגרים בקרב היה רב כל כך כמו בקרב היהודים. תנועת ההגירה היהודית הגדולה שינתה לחלוטין את תמונת הפזורה היהודית ואף את דמותו התרבותית והרוחנית של העם היהודי. יצירת המרכזים היהודיים החדשים בעקבות ההגירה תרמה תרומה מרכזית להמשך קיומו של העם, אחרי חורבן יהדות אירופה.

עיון בנתונים מראה שקצב ההגירה היהודית לא הואט גם במחצית השנייה של המאה ה-20. בשנים 1881-1939 הגיעו לארצות היעד השונות כ-44,000 יהודים בממוצע מדי שנה. גם בשנים 1948-1974 נמשכה ההגירה היהודית בקנה מידה גדול. אך במחצית השנייה של המאה חל שינוי מבחינת ארצות המוצא והיעד. לפני מלחמת העולם השנייה באו כמעט כל המהגרים היהודים מאירופה, ולפני 1944 היו יותר מ-90% של המהגרים היהודיים יוצאי מזרח אירופה.

יעדם העיקרי היה ארה"ב (68%) וחיבשת האמריקנית (בס"ה 83%). בשנים 1948 — סוף חגרו 68% מן המהגרים היהודים למדינת ישראל, ואירופה שוב הפכה ליבשת קולטת מהגרים יהודים (13%), רובם יוצאי ארצות אסיה ואפריקה. החל משנות הששים חופיע גורם חדש על מפת ההגירה היהודית, הם חיורדים ממדינת ישראל. מספרם, מחקמת חמדינה עד סוף שנות ה-70, נאמד בכ-350,000-400,000, כולל ילדיהם שנולדו בחו"ל.

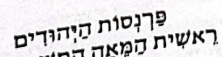
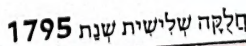
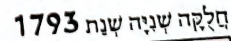

המאה השמונה-עשרה (עד שנת 1772)

15

חלקה ראשונה שנת 1772

המלאכה המשק-עשרה

קטגוריה	אחוז
חוכרים	30%
מחזירים	30%
בעלי מלאכה	15%
כלי קודש	3%
הקדש	1%

מספר היהודים	הפלך	
16,400	בלז	1
20,300	בראצלאב	2
1,300	בריסק דקויה	3
6,500	גנזין	4
2,700	דאנציג	5
50,800	וולין	6
9,800	חלם	7
600	חלמנה	8
20,100	לובלין	9
2,900	לנציץ	10
2,500	לסלח	11
10,700	מאזוביח	12
100	מאכלבורג	13
38,400	מודלינה	14
19,000	מודלאשי	15
19,900	פוזנא	16
4,000	פלוצק	17
43,000	צוזמיר	18
6,500	קאליש	19
22,400	קייב	20
19,300	קראקא	21
5,300	ראבה	22
100,100	רייסן	23
7,900	שראז	24
430,500	סה"כ	

יהודי הדוכסות הגדולה
של ליטא

מספר היהודים	הפלך	
3,000	אינפלואנטי	25
22,000	בריסק	26
12,000	וויטבסק	27
27,000	וילנא	28
15,800	זאמוט	29
33,700	טרק	30
13,400	מינסק	31
2,600	מסטיסלאב	32
21,100	נובוהורודק	33
6,700	פולוצק	34
157,300	סה"כ	

סה"כ יהודי הממלכה הפולנית-הליטאית 587,900

הנתונים הם על מי ממקדים שנערכו (בבולין ב' 1764 ובדוכסות הגדולה של ליטא ב' 1765) על פני חלוקה אדמיניסטרטיבית ממכלתית ולא לפי המחוזות היהודיים. המפקדים השתמנו על מספר היהודים בחיוביים במס ונבולות שיש להניח שמספר היהודים היה למעשה גבוה ב-20% מהמחזור. מס כן לא כלכלו בנתונים אלה תלויקות על פני שנה, שהיוו תוספת של 5.6%, בממוצע, לאוכלוסייה היהודית

האוכלוסיה היהודית בפלכים (יוזוורקטבו)
עד שנת 1772

היהודי ובין הערים ותושביהן הנוצרים. אגב זה נפגעו מקורות פרנסה רבים ששימשו את האוכלוסיה היהודית והקהילות שקעו בחובות כבדים ביותר. גרעונות תקציביים של המדינה הביאו לביטול החקבת תשלומי מס הגולגולת של היהודים לוועד הארצות ולפיוורו, על פי החלטת השלטון (בפולין בשנת 1764, בליטא ב-1765).

1764, בליטא ב-1765).
חלוקות פולין – חולשתה הפנימית של ממלכת פולין-ליטא
שנתלוותה אליה אנדרלומוסיה בקרב האצולה, הפכה את המדינה לטרף קל
לשכנותיה, בעלות הקשטרים האבסולוטיים-הירכאיים. רוסיה, פרוסיה
ואוסטריה ערכו ביניהן הסכמים לחלוקתה של ממלכת פולין-ליטא בשנים
1772, 1793 ו-1795 (אוסטריה לא השתתפה בפועל בחלוקה השנייה), עד
שחוסלה כליל.

שחוסלה כליל. דרך התפתחותו של כל פֶּלַג מהאוכלוסיה היהודית של פולין לאמר חלוקותיה עוצבה לא מעט בהתאם לתנאים ששררו בארץ המְסַפַּחַת. ההבדלים בנייהן יצרו דינמיקה שונה בגיבוש מִסְגֵּרוֹת כלכליות, חברתיות, משפטיות ותרבותיות חדשות של הציבור היהודי בפולין הקוֹנְטֶרְסֵאטית, באוקראינה, במחוזות הצפוניים־המערביים של הקיסרות הרוסית, בנליציה ובמחוז פוזנא. בראשית המאה ה־19 מנתה אוכלוסיתה היהודית של פולין לשעבר כמיליון וקֶבֶע נפשות—רוב מניינו ורוב גִּיּוּנו של עם ישראל באותם הימים (כ־70% של כלל יחודי העולם).

הקיסרות הרוסית והיהודים — מסוף ימי הביניים התנגדה וסירה המוסקובית פתחיות לנוכחות יהודים ('אויבי הנוצרי') בתחומיה. יפוח שטחים מְשֻׁטְחִיה של ממלכת פולין-ליטא לרוסיה יָצַר בגבולותיה בבעייה יהודית' ואילץ את השלטון הרוסי להתמודד עמה. בשנות ה'80-90 של המאה ה'18, בימי קאטרינה ה'2 חוענק ליחודים תושבי המחוזות המוספחים לקיסרות מעמד אישי של עירוניים וסוחרים ונקבע התחום שְׁהוֹתָר לְתוֹשְׁבֵי יחודים להימצא בו — תחום שנודע אחר כך בשם 'תחום המושב'. גבולות הִכִּילו את שטחי פולין לשְׁעֵבֶר שסופחו לרוסיה, הן לפי חוזה שביתת הנשק ש' אנדרסוב (1667), הן לפי הסכמים לחלוקות פולין. משנת 1794 חויבו יהודי רוסיה חֲלָקָה ואוקראינה לשלם מס גולגולת בשיעור כפול והוטלו הַגְּבָל שֶׁהִקְשׁוּ על היהודים חֲגִירָה מתחומי הקיסרות. לפי הוראת השלטונות ב קאטרינה ה'2, חוסיפו יהודי השטחים שסופחו במהלך חלוקות פולין לל שלטון עצמי במסגרת קהילותיהם (שלטון הקהל), ובמשך שני דורות ו

במחצית השנייה של המאה ה-18, ערב החלוקה הראשונה של פולין-ליטא, חי
בכני שלישים ויותר מכל יהודי העולם בממלכה רחבת-ידיים זו, שהשתרעה
בין הים הצפוני עד שלזיה במערב ובין הנהר דנייפר וערבות אוקראינה במזרח.
היה זה ציבור יהודי מאורגן היטב ומגובש, שהצטיין, במשך מאות שנים שישב
שם, בפעילותו הכלכלית המגוונת ונהנה ממידה רבה של שלטון עצמי בניהול
החיי הציבוריים.

חיו הפנימיים. אוכלוסייה יהודית זו היתה בעיקרה בעלת אופי 'עירוני'. כ־73% חיו בערים ובעיירות וכ־27% במקומות כפריים, אולם לא כצמיתים ועובדי אדמה, אלא כחוכרי טחנות קמח, בתי ייצור של יי"ש ובירה, פונדקים, ולעיתים גם כחוכרים של חצרות חקלאיים של האדונים הפולנים על ארסיחם.

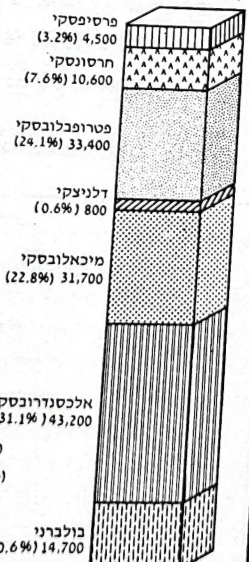
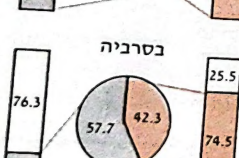
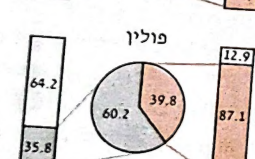
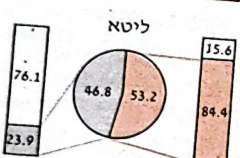
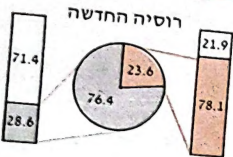
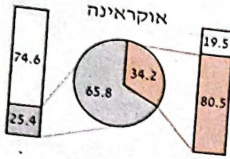
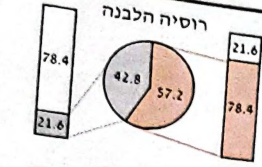
בשנת 1580 נוסדה סמכות יהודית כלל-ממלטתית חידועה כיעד הארצות'.
במסד זה נועדו נציגי הקהילות היהודיות מפולין גדול, פולין קטן, רייסן,
וליטא, ומכאן השם 'ועד ארבע ארצות'. בשנת 1623 התהווה ועד נפרד של
הקהילות הראשיות במדינת ליטא, שפרש מוועד ד' הארצות. מספר הגלילים
והארצות שהיו מיוצגים בוועד הארצות ובוועד מדינת ליטא השתנה לעתים,
בהתאם לשינויים ביחסי הכוחות בין הקהילות בתוך הגלילים, וקצב התחלות
גלילים חדשים. על אף היות ועד הארצות מוסד שייצג את כלל הקהילות בפני
הרשויות הממלטתיות העליונות, עצם קיומו לא הגביל את סמכויות הקהילות
במקומותיהן.

עיקר פעילותו של ועד הארצות (וועד ליטא) היה בעניין חכירת מס חגולות של יהודים עבור אוצר הממלכה. עליו היה לקבוע את שומות המס לפי ארצות וגילויים ולהבטיח את סילוק התשלומים לאוצר במועדים שנקבעו מראש. נוסף על כך טיפל ועד הארצות בעניינים שהעסיקו את כלל הציבור היחודי בפולין (ולייטא) כגון תקנות הנוגעות למינוי רבנים והעסקתם ובחירת החנחלות הקהילתיות (קהל) כמרכז התערב הוועד ביחסים שבין הקהילות לבין עצמן. הוועד אף השגיח על הדפסת ספרים, נתן הסכמות לקיתר עסקאות, וכו'.

לאחר תלאות המלחמות והפרעות של אמצע המאה ה-17, שפגעו קשות בממלכת פולין-ליטא וגם באוכלוסייה היחודית שחתגוררה בתחומיה, הצליח הציבור היהודי לשקם במידה רבה את מצבו הכלכלי והחברתי, וכן השתפר מצבו הדמוגרפי. אולם, חוסר יכולתה של ממלכת פולין-ליטא לפתור את בעיותיה החברתיות והפוליטיות גרם להדרדרות משטרה חפנימי ומעמדה בזירה הבינלאומית.

בתקופת שקיעתה של ממלכת פולין הוחרפו עד מאד היחסים בין הציבור

אוקלסיה עירונית נאוקלסיה בפריט ברוסיה-פולין שנת 1897

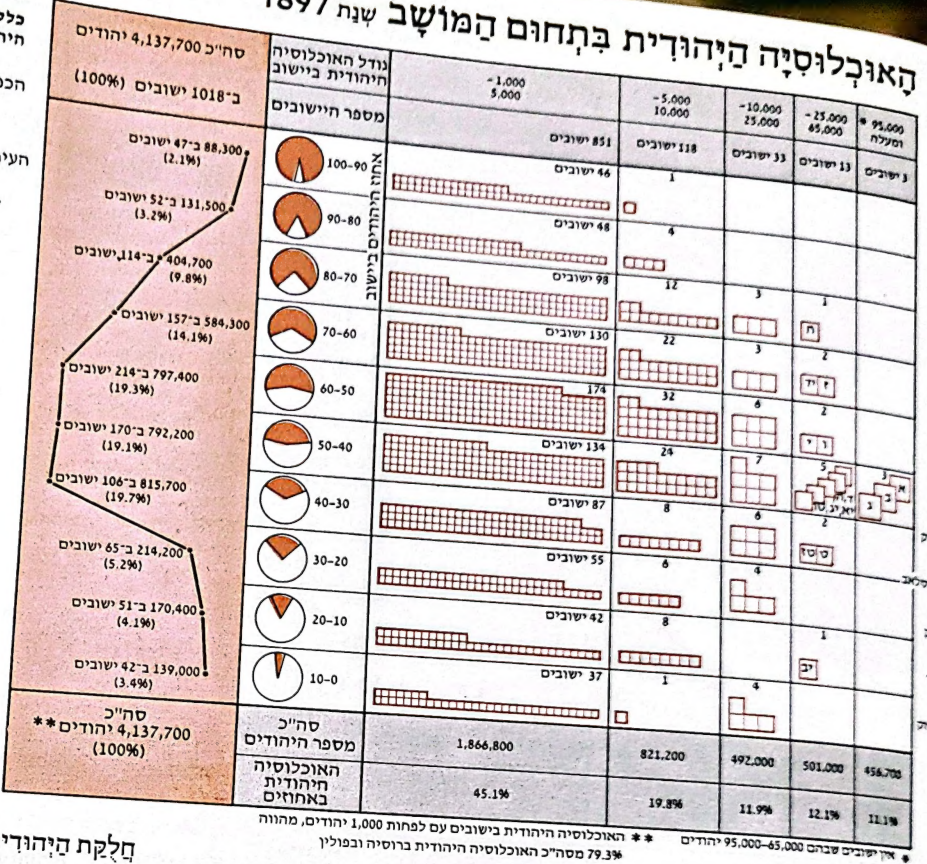

מספר היהודים ברובע
חלקם באוקלסיה
היהודית באודסה

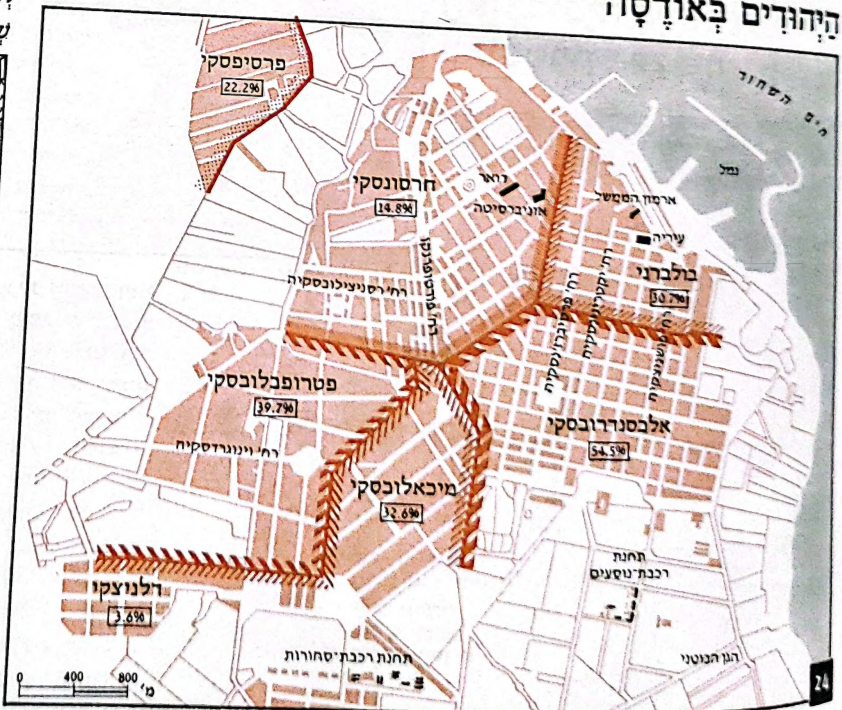
סה"כ 138,900

אחוז היהודים מתוך כלל האוכלוסיה ברובע

האוקלסיה היהודית בתחום המושב שנת 1897

היהודים באודסה

גם מבחינה כללית וגם מבחינה יהודית) איפשרו את צמיחתן של מגמות רוחניות חדשות. בעיר נפגשו סופרים, משפילים, ציונים ובוגדיסטים עיתונאים ועסקני ציבור יהודים, שהתבטאו בעברית, באידיש או ברוסית. האוכלוסיה היהודית באודסה גדלה מאוד במחצית השנייה של המאה ה-19. ב-1873 חיו באודסה 51,400 יהודים, וב-1897, 138,900 — פי שנים וחצי יותר. ב-1926 הגיע מספר היהודים בעיר לכ-150,000. הישוב היהודי סבל מאד במלחמת העולם השנייה, כשהעיר נכבשה על ידי הרומנים והגרמנים.

על היתה אודסה המרכז היהודי השני בגודלו בקיסרות רוסית, אחרי וארשה העיר נכבשה מן התורפים רק ב-1789, ונפתחה להתיישבות יהודית יחד עם כל חלק הדרומי של רוסיה. בין המתיישבים בלטו היהודים מגליציה. היהודים ישבו בכל חלקי העיר. אודסה התפתחה למרכז כלכלי תוסס, בין היתר בזכות נמלה, ולעיר בינלאומית מבחינת תחבורה האוכלוסיה שבה. האוכלוסיה היהודית לקחה חלק פעיל בכל הענפים הכלכליים. אודסה היתה למרכז רוחני שהשפיע על יחדות רוסיה כולה. חוסר הגיבוש של האוכלוסיה היהודית ותנאי החופש היחסיים

40

בארץ, אמידים למדי ומְשׁוֹלְבִים היטב בסביבה הכלכלית ולעומתם רוב יהודי
שְׂבֵא במהלך המאה מן הארצות הדוברות גרמנית שבמרכז אירופה, התפזר
פני הארץ כולה, ורובו התבסס היטב והשתלב בסביבה הכלכלית. ציבור יהודי
גדול למדי ממוצא מזרח-אירופי נמצא אף הוא באמריקה לקראת ש
השמונים, אולם עד לשלב זה נטה להשתלב בקהילות ה'גרמניות' שהוקם
מסוף שנות השבעים ואילך מִתְחִילָה תקופה חדשה בתולדות יהדות ארץ
היא תקופת ההגירה היהודית ההמונית ממזרח אירופה (ההגירה ה'רוסית'
שעתידיה היתה להוסיף נדבך שלישי ליהדות ארצות הברית המתפתחת.

78 שְׁנַת

סה"כ 229,600 יהודים
0.5% מכלל האוכלוסיה

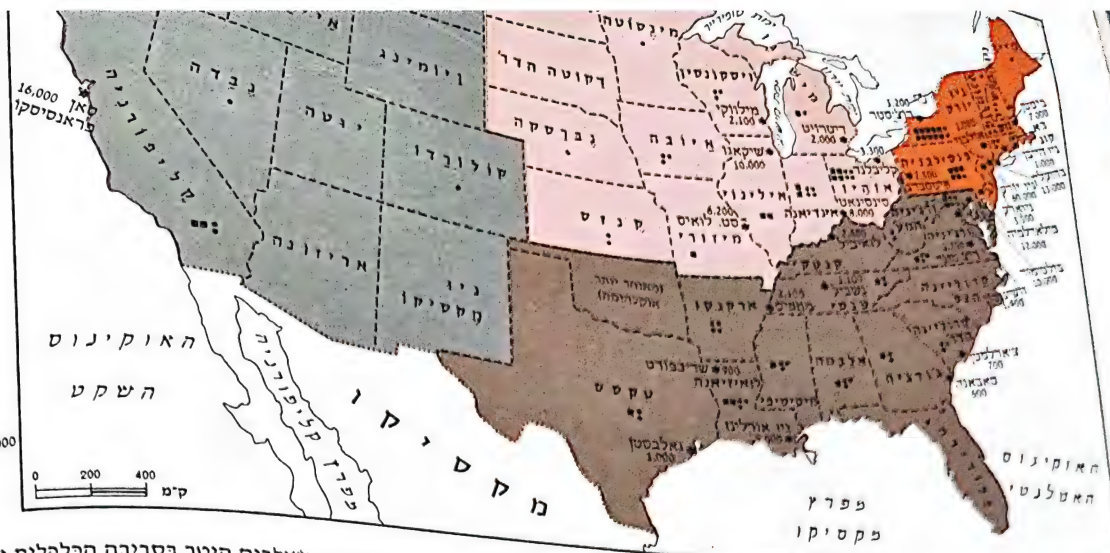
האוכלוסיה היהודית לפי אזורים

האוכלוסיה היהודית
אחוז מכלל
100,000 יהודים
1,000 יהודים
100 יהודים

מיון
500
ניו המפאיר
200
סבסווסט
8,500 (3.7%)
ורמנט
100
ניו יורק
80,600 (35%)
(רובם בערים ניו יורק וברוקלין)

רוז איילנד
1,000
קונטיקט
1,500
ניו ברס
5,600 (2.4%)
מרילנד
10,300 (4.5%)
פנסילבניה
18,100 (7.9%)
אוחיו
14,600 (6.3%)
אילינוי
12,600 (5.5%)
איובה
1,200
מינסוטה
500
ויסקונסין
2,600 (1.1%)
מישיגן
3,200 (1.4%)

דקוטה הצפ' 100
דקוטה תדר 100
ניו מינג 100
מונטנה 100
איידהו 100
נברסקה 200

- קהילה אחת
- חמש קהילות
- ריכוז חשוב של אוכלוסיה יהודית
- 10,000 ומספר היהודים

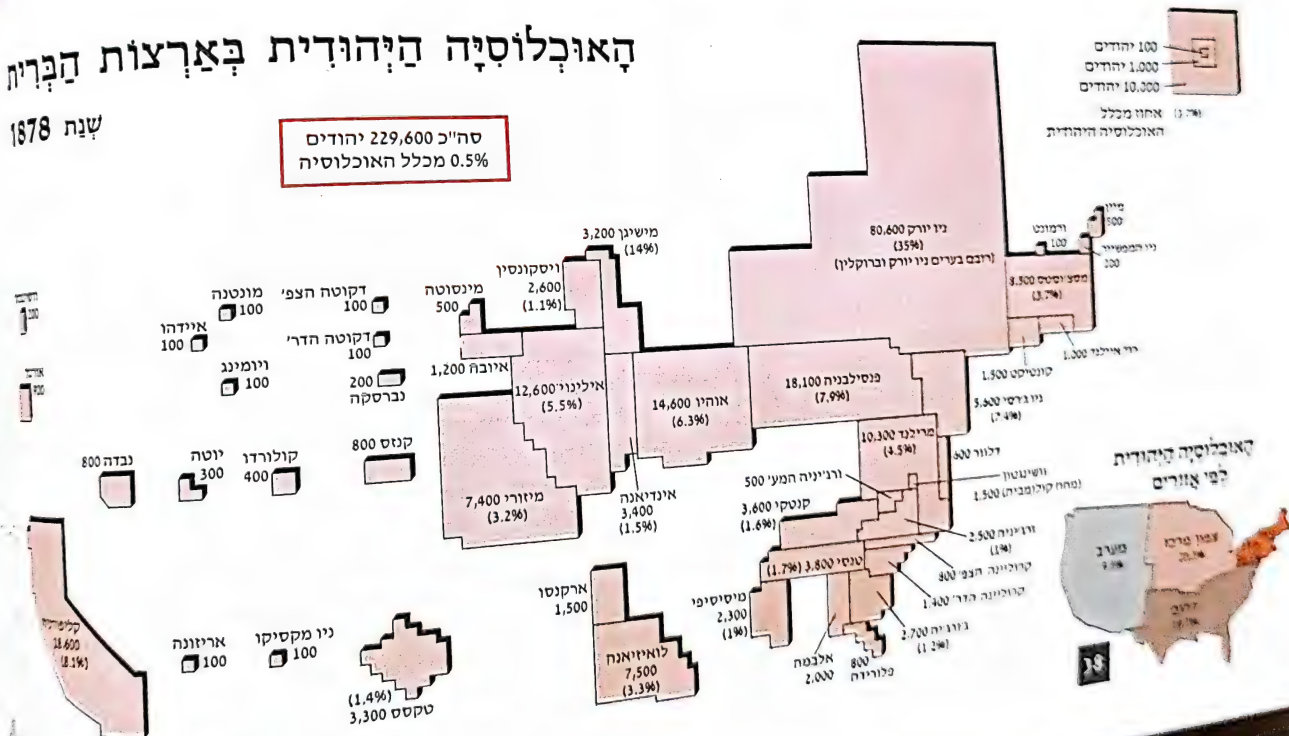
בארץ, אמידים לקניין ומשולבים היטב בסביבה הכלכלית ולעומתם רוב יהודי שפא במהלך המאה מן הארצות הדוברות גרמנית שבמרכז אירופה, התפזרו פני הארץ כולה, ורובו התבסס היטב והשתלב בסביבה הכלכלית. ציבור יהודי גדול למדי ממוצא מזרח-אירופי נמצא אף הוא באמריקה לקראת שנות השמונים, אולם עד לשלב זה נטה להשתלב בקהילות ה'גרמניות' שהוקמו מסוף שנות השבעים ואילך מתחילה תקופה חדשה בתולדות יהדות ארצות היא תקופת ההגירה היהודית ההמונית ממזרח אירופה (ההגירה הרוסית) שעתידה היתה להוסיף נדבך שלישי ליהדות ארצות הברית המתפתחת.

הקיבוץ היהודי הגדול בארצות הברית נוצר למעשה במאה ה-19. מ-2,000-2,500 יהודים נכתרים קהילות בראשית המאה, נדלה יחדות ארצות הברית לכ-50,000 נפש ב-1850, והגיעה לרבע מיליון נפש בקירוב ב-1880. רבות מן התכונות האופייניות ליהדות ארה"ב במאה ה-20 נקטמו כבר ב-1880: 64% מכל היהודים חיו ב-16 הקהילות הגדולות יותר. קרוב ל-30% מכל היהודים נהרצו בניו יורק ובברוקלין. 278 קהילות היו קיימות ברחבי הארץ והן נעזרו בכל המוסדות האופייניים לציבור יהודי מודרני במאה ה-19. שני סופסים של יהודים בלטו בקרב הציבור היהודי האמריקני בסוף המאה ה-19: שיכבה צרה של יהודים ספרדים-פורטוגלים שהיו נתיקים

האוכלוסיה היהודית בארצות הברית

שנת 1878

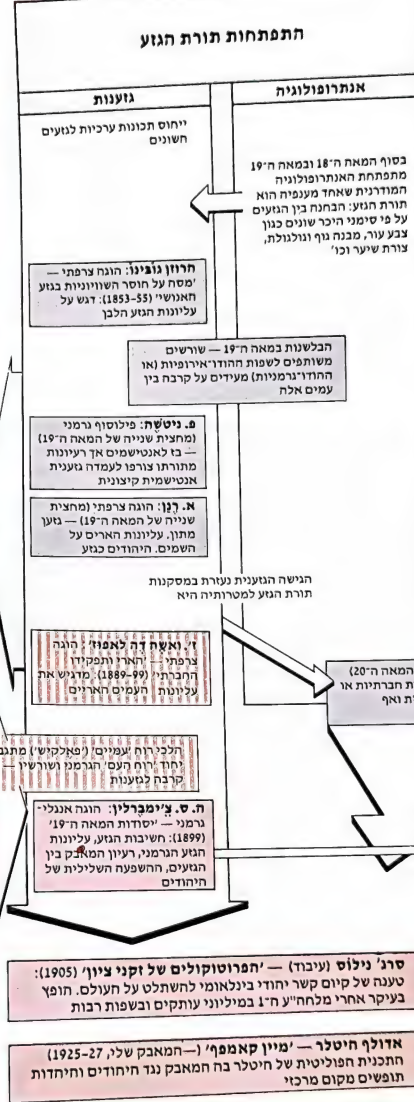
סה"כ 229,600 יהודים
0.5% מכלל האוכלוסיה

המקורות הרעיוניים של האנטישמיות המודרנית

44

התפתחות תורת הגזע	
גזענות	אנתרופולוגיה
<p>וולטר פילוסוף צרפתי – "הסילון פילוסופי" (1764): "היהודים הם קנאים וברברים", פגיע יחס שלילי וחילוני ליהודים</p> <p>ג. פליקס: פילוסוף גרמני (סוף המאה ה-18) – היהודים שייכים לאומיהם על העיונות את האומות האחרות</p> <p>י. פריס: סופר גרמני (ראשית המאה ה-19) – "ניתן לקבל את היהודים כאזרחים, אך יש לשלם את היתרונות"</p> <p>ז. פרויד: פסיכואנליט צרפתי (אמצע המאה ה-19) – היהודים כנס משתלטים, אויבי המין האנושי</p> <p>ב. מאור (1843), קארל מארכס (1844): חוגים שמאליים – ביקורת על מעמדם החברתי ותפקידם הכלכלי של היהודים</p> <p>א. סטנל: סופר צרפתי (1845) – "היהודים, מלכי החקלאות"</p> <p>ק. פרידלנד (ר. ואגנר): מלחין גרמני (1850) – ליהודים השפעת הרסנית על הצורה הרוחנית של עם אירופה</p> <p>מ. א. פאקלינג: מהפכן רוסי (מחצית שנייה של המאה ה-19) – היהודים כעם של מנהלים המשתלטים על אירופה. שטח קיצוני ליהודים, המסייעים על אנשי שמאל אחרים</p> <p>מ. דוסטויבסקי: סופר רוסי – יומנו (1877): היהודים הם אופוס נפרד בעלת כשרונות רבים, המשתלטים על העולם הנוצרי</p> <p>א. דה לה לה: חוקר גרמני – "כתבים גרמניים" (1878): נגד הליברליזם של היהודים, השפעה רבה על הלכי הרוח העמיים ("פאלקיש")</p> <p>ו. מאיר: סופר גרמני (1879) – "צנחון היהדות על הגרמניות"</p> <p>ה. מון ביינקה: היסטוריון גרמני – "דבר על היהודים שלנו" (1880): היהודים לוותר על משקל יותר שלהם בחיים הגרמניים ולהתמזג באומה הגרמנית.</p> <p>ה. מומן: היסטוריון גרמני – "עוד דבר על היהודים שלנו" (1880): היהודים להיטמע טמיעה מלאה באומה הגרמנית</p> <p>א. דיינג: פילוסוף גרמני – "שאלת היהודים כשאלת גזע, מוסר וחיבה" (1881). גזע ואנטישמיות קיצונית המצדד בחיסול היהודים</p> <p>א. דרומון: סופר צרפתי – "צרפת היהודית" (1886): היהודים שולטים בלתי-הכלכליים, החברתיים והרוחניים בצרפת</p>	<p>בסוף המאה ה-18 ובמאה ה-19 מתפתחת האנתרופולוגיה המודרנית שאחד מענפיה הוא תורת הגזע, הנתנה בין היתר על פי סימני היצר שונים כגון צבע עור, מבנה גוף וגולגולת, צורת שיער וכו'</p> <p>הבלשנות במאה ה-19 – שורשים משותפים לשפות הודו-אירופיות (או ההודו-גרמניות) מעידים על קרבה בין עמים אלה</p> <p>ה. ניטשה: פילוסוף גרמני (מחצית שנייה של המאה ה-19) – כו לאנטישמיות אך רעיונות מתורבתו צורפו לעמדה גזענית אנטישמית קיצונית</p> <p>א. קן: חוקר צרפתי (מחצית שנייה של המאה ה-19) – גזע מתון, עליונות הארים כגזע השמיים, היהודים כגזע</p> <p>הגישה הגזענית נקשרת במסקנות תורת הגזע למסורת היהודית</p> <p>ז. ואש דה לאמפי: חוקר צרפתי – "האזר ותפקידו" (1899-1889): מדגיש את ההבדלים העמוקים האחרים לעיונות</p> <p>ה. ס. צימברלין: חוקר אנגלי גרמני – "יסודות המאה ה-19" (1899): חשיבות הגזע, עליונות הגזע הגרמני, רעיון המלצק בין הגזעים, החשפנה השלילית של היהודים</p>

התפתחות הדארוויניזם החברתי

צ'ארלס דארווין – "מוצא המינים" (1859)

הרברט ספנסר: חוקר אנגלי – "שיווי חברתי" (1850) ו"עקרונות הביולוגיה" (1864): רעיון הישרדות המוכשרים יותר

דארוויניזם חברתי (ראשית המאה ה-20) – המאבק על הקיום בין קבוצות חברתיות או מניית הוא תכונת חיים אופיינית ואף חברתית

מגמות רעיוניות אנטישמיות: תורות מדעיות או פילוסופיות שונות שנוגלו ע"י המחשבה האנטישמית

המודרניות, להופעתה הביאו התנאים החברתיים והרוחניים החדשים של אירופה במחצית השנייה של המאה ה-19: עירעור מעמדן של שכבות חברתיות מסורתיות ולעומתן התגברות כוחן של שכבות חדשות, בעיקר בערים הגדולות, שזכו עתה לזכויות פוליטיות; התפתחות הלכי רוח "עמיים" ("פאלקיש") ועליות של ענפי מדע חדשים כגון תורת הגזע ומדעי-החברה. רובן של התפתחויות אלו לא היו אנטישמיות במהותן; ומדעי-החברה, רובן של האנתרופולוגיה הגזעית, או לצמיחת הערים הגדולות לא היתה משמעות אנטישמית כשלעצמם; רק משקלן להפרות את שטאט-ישראל המסורתית הפכו למרכיבים של האנטישמיות החדשה. עתה השתנה הדימוי ("ח'סד'ראוטיף") הישן והשלילי של היהודי בעיני החברה הכללית. הדימוי נשאר שלילי כפי שהיה אך חל שנינו בצורתו ובביטוי. הדימוי הישן של יהודי מושפל ובזוי פנה את מקומו לדימוי של יהודי חזק, מאיים ומשתלט. עתה דובר על מאבק היסטורי בין היהדות לבין הגרמניות (וילחם מאר, 1879), או בין היהדות לבין הנצרות (דוסטויבסקי, 1877). כשהיהדות הולכת ומצטמצמת צויין שהיהודים משתלטים על העיתונות ועל הבורסות של גרמניה וטריצ'קה (1880), או על רוב ההון הפיננסי שבצרפת (דרומון, 1886). תורת הגזע, שנעשתה מקובלת מאד בסוף המאה ה-19, היתה לכלי שירת לאלה שטענו שקיים הבדל

הציפייה להיעלמות שטאט ישראל מן העולם בעקבות הקידמה החברתית והתחזקות הלכידות ליברליים בחברה האירופית היו מן התקוות הגדולות של אותה השיכבה בחברה היהודית במערב-אירופה ובמרכז, אשר צעדה במישך המאה ה-19 קברת דרך ארוכה לקראת השתלבות בסביבה הכללית. במישך תקופה מסוימת, בשנות ה-60 וה-70 של המאה ה-19, אכן נראה היה שההתפתחויות בצרפת, באנגליה, בגרמניה, באוסטרו-הונגריה, ואפילו בקיסרות הרוסית חיקו תקוות אלו. אולם מסוף שנות השבעים חלו שינויים ביחסן של שכבות נרחבות של היהודים שבה והתגברה, ומצאה ביטוי חן בתחום ההיסטורית שבין יהודים ללא-יהודים שבה והתגברה, ומצאה ביטוי חן בתחום הרעיוני והן ביחס האלים כלפי היהודים, בצורת פגיעות שהלכו וקשרו. בראייה היסטורית כוללת של מאה השנים שמאמצע המאה ה-19 עד אמצע המאה ה-20, מתברר שבאירופה היתה סיקטריה חרת-אסון בין התקדמות היהודים לקראת שוויון אזרחי לבין העוינות הגוברת כלפי היהודים בקרב החברה הכללית, על ביטוייה הרעיוניים והמעשיים. במישך הרעיוני, חל במאה ה-19 שינוי בצורותיה של שטאט-ישראל ההיסטורית, אם כי גם הרעיונות הישנים חוספו להתקיים בשכבות מסוימות של האוכלוסיה. בדמותה החדשה קרויה שטאט-ישראל 'האנטישמיות'

מאות מיליון היהודים חגגו את חג המולד באירופה למניין לחדש, ושהם החזקת חילוניות היהודית, נעו ח'ה'המתונה' דרשה על תוך כדי ויתור על מומן, (1880). הגיעו עקרונות גזעניים (1912). ואילו הגישו היהודים בחברה ה-1881; היטלר, 1919; הליכוד אלה אנטישמיים, מפלגת קיימות, הופיעו בעי ברסיה (1882) בני הרקע לפרעות נגד בצרפת, מ-1894 וההפנימים של הרפ-הליכוד אנטישמי

מפלגות סוף המאה התש-ר

רשימה

1882-1887, 1897-1903 (D.N.V.) – גיא

1887 – האיגוד הסוציאלי קארל ליאנר, 1888 – האיגוד החופשי 1896 – ההתאחדות הגרמנית 1903 – מפלגת הפועלי 1905 – מפלגת האיכרים 1910 – האיגוד הלאומי

מפלגות אוסטרו-הונגריות

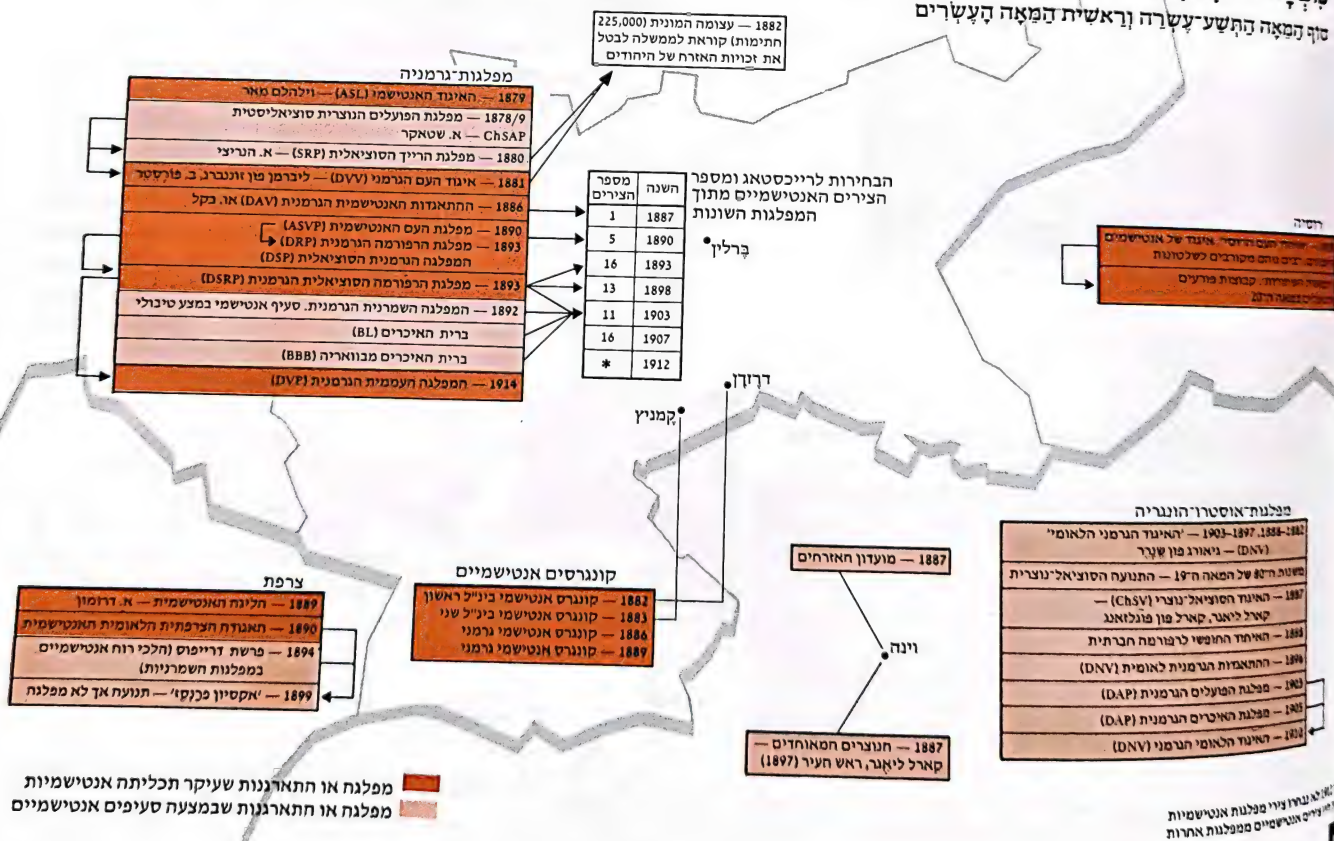
1882-1887, 1897-1903 (D.N.V.) – גיא

1887 – האיגוד הסוציאלי קארל ליאנר, 1888 – האיגוד החופשי 1896 – ההתאחדות הגרמנית 1903 – מפלגת הפועלי 1905 – מפלגת האיכרים 1910 – האיגוד הלאומי

היה בספר הקדמות וסוף ספר השלום. כמאמר, לא נלמדה גם בתקופה להבדיל משאנתי ישראל הישנה אשר, כאמור, לא נלמדה גם בתקופה החדשה, ושבה מילאה האמונה הדתית תפקיד מרכזי, היתה האנטישמיות החדשה, חילונית בהשקפותיה ובפתרונותיה. באשר לפתרונות לבעיה החדשה, נעו העקרונות האנטישמיות בין גישות מתונות לקיצוניות. הגישה ה'יהודית', נעו השתכללותה הגמורה של היהודים כסביבה הלא-יהודית 'המתחנה' דרשה את קיומם יחודי, אמילי בתור קבוצה דתית (טרנצ'יקה, 1880; תוך כדי ויתור על קיומם הקיצוני דרשה להגביל את זכויותיהם האזרחיות על פי מאמץ, 1880). הגישה הקיצונית דרשה להגביל את זכויותיהם האזרחיות על פי עקרונות עניינים ולמנוע את קמץ הגירתם ממזרח אירופה למערב (קלאס, 1912). ואילו הגישה הקיצונית ביותר גרסה שאין סיכוי ואף אין עניין בשילוב היהודים בחברה הכללית והפתרון היחיד הוא "לסלקם" (ואגנר, 1850; דירינג, 1891; היטלר, 1919).

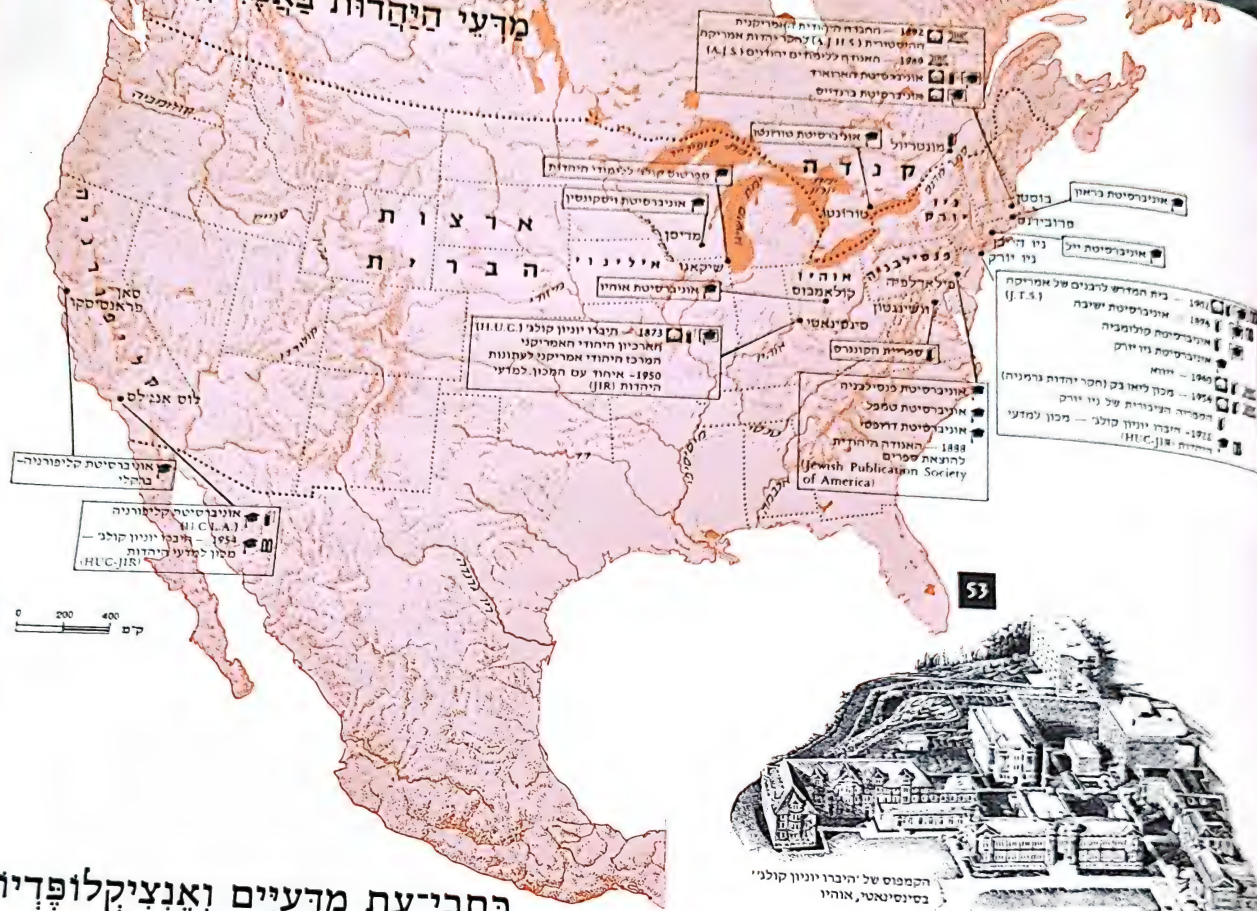
1881: ה'תרל"א, חסר, 1919).
הליכוד אלה מצאו ביטוי גם בזירה הפוליטית והציבורית. קונגרסים
אנטישמיים, מפלגות אנטישמיות, או סעיפים אנטישמיים במצעים של מפלגות
קיימות. הפגיעו בשנות ה-80 ו-90 ברומניה ובאוסטריה-הונגריה. חוקי מאי
ברדיסה (1882) בישרו שינוי לרעה בעמדת השלטון כלפי היהודים, ויצרו את
הרקע למרד נגד היהודים ברוסיה בראשית המאה העשרים. פרשת דרייפוס
בצרפת, מ-1894 והלאה, עירבבה את שאלת היהודים עם המתחים הפוליטיים
הנימים של הרפובליקה הצרפתית השלישית, ועודדה את ההתפשטות של
הליכוד אנטישמיים בקרב הצרפתים.

סוף המאָה הַתּשַׁע-עָשָׂר וּרְאִשִּׁית הַמָּאָה הָעֲשָׂרִים

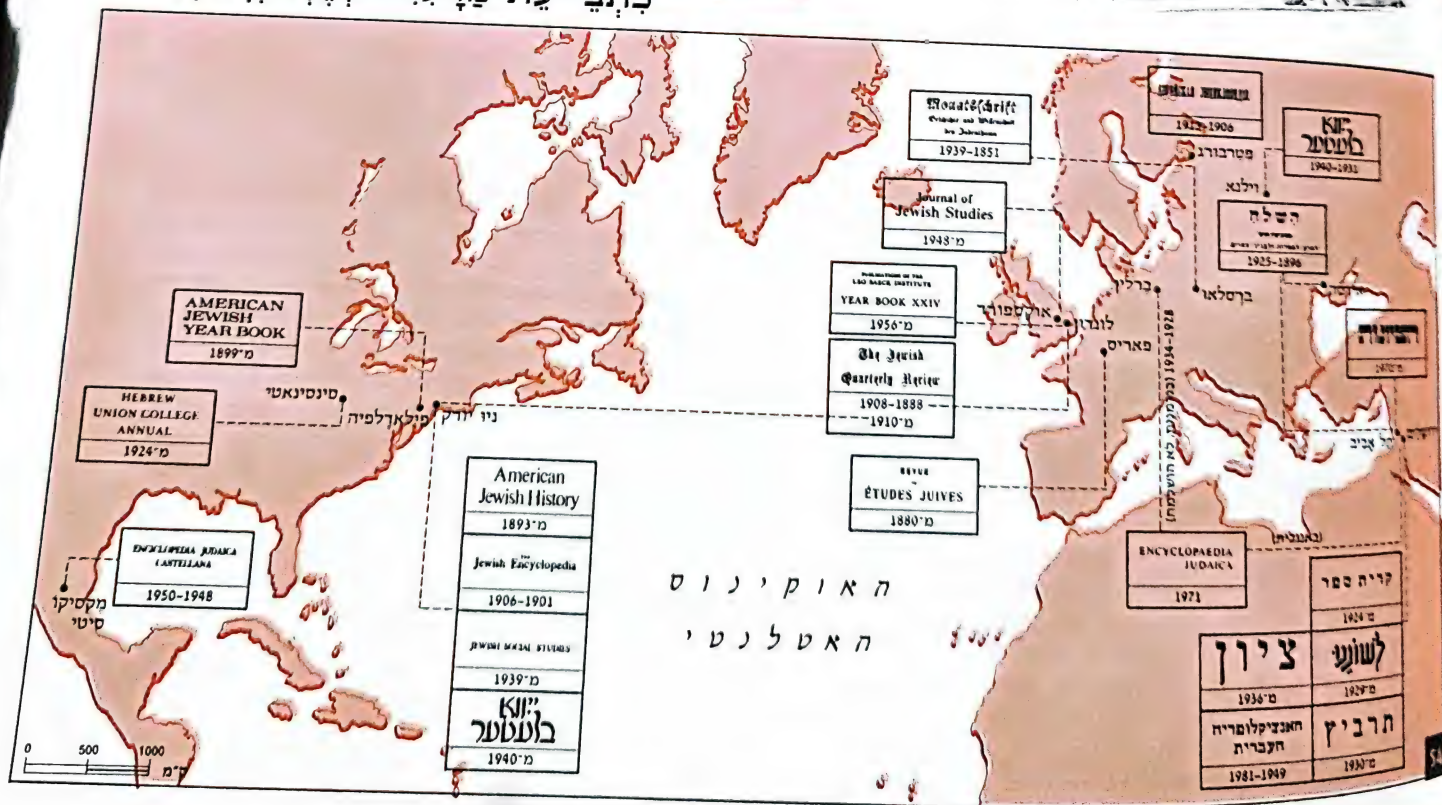

ברוסיא לא חיתה כן פעילות מדינית חופשית, ועל כן גם האנטישמים לא יכלו להתארגן. בצרפת לא נטו האנטישמים לייצוג פרלמנטארי נפרד, אלא נכללו במפלגות הימין. באשר לגרמניה, אם כי כוחם הפוליטי הנפרד של האנטישמים ירד ערב מלחמת העולם הראשונה, אין פירוש הדבר שפחת כוחה של האנטישמיות בארץ זו.

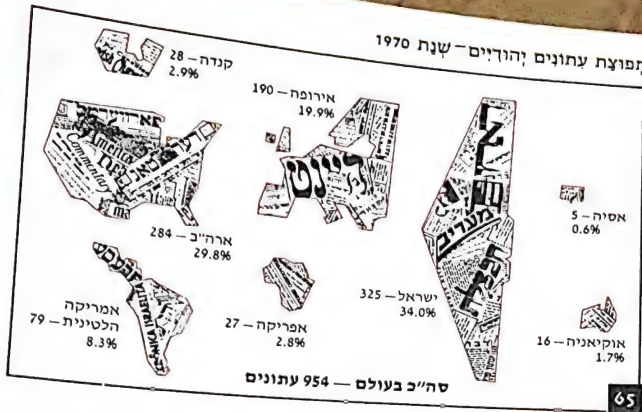
הכלי הרוח האנטשמיים באירופה מצאו גם ביטויים ארגוניים. מפלגות והתאחדויות אנטישמיות הגיעו לעתים — בעיקר בגרמניה ובאוסטרו-הונגריה — לייצוג פוליטי מקומי או ארצי. אך היו גם מפלגות שכללו במצען טעמים אנטישמיים או ששיתפו פעולה עם האנטישמים, על אף שהיו חשבים לאנטישמיות לא היתה מטרתן העיקרית או חבלעית. לדוגמה, השמרנים ומפלגות הימין בגרמניה, בהרפובליקה של ויימאר ובמפלגות ארטישמיים

כְּתִיבָהּ מִדְּעֵיִם וְאַנְצִיקְלוֹפֵדִיּוֹת

תפוצת עיתונים יהודיים - שנת 1970

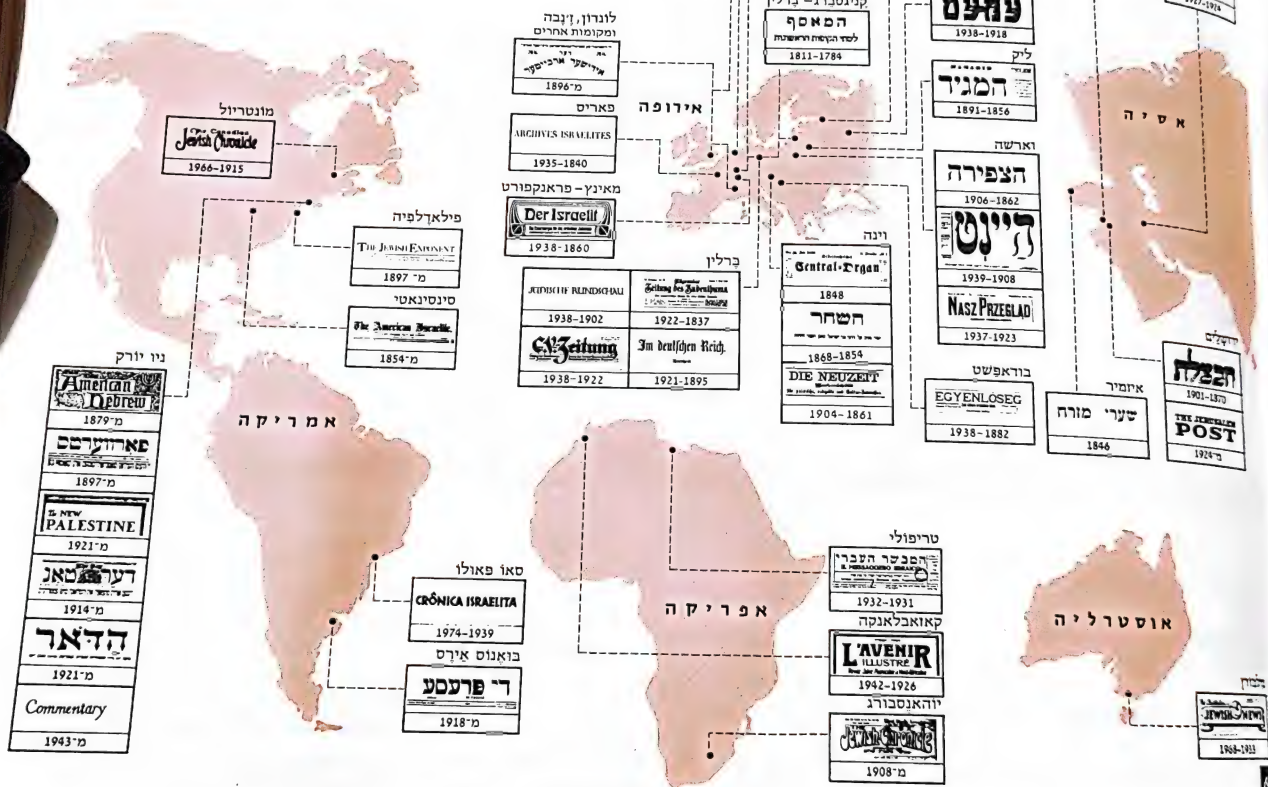

העיתונות היהודית

העיתונות היהודית היא חלק מהתרבות היהודית. היא מסייעת להפיץ את הידע וההשקפה היהודית. העיתונות היהודית היא חלק מהתרבות היהודית. היא מסייעת להפיץ את הידע וההשקפה היהודית.

העיתונות היהודית היא חלק מהתרבות היהודית. היא מסייעת להפיץ את הידע וההשקפה היהודית. העיתונות היהודית היא חלק מהתרבות היהודית. היא מסייעת להפיץ את הידע וההשקפה היהודית.

העיתונות היהודית היא חלק מהתרבות היהודית. היא מסייעת להפיץ את הידע וההשקפה היהודית. העיתונות היהודית היא חלק מהתרבות היהודית. היא מסייעת להפיץ את הידע וההשקפה היהודית.

ברמה גבוהה מאד. רוב הזרמים המדיניים והרעיוניים שפקר היהדות המודרנית הוציאו עיתונים משלהם (ה' Die Welt', 1897-1914; 'דער אידישער ארבייטער', בטאון של ה'בונד' הסוציאליסטי; The American Israelite, שנוסד ב-1854, והיה למעשה, במשך שנים רבות בטאון של התנועה הקפורמית האמריקנית). כמה כתבי-עת ניצבים בגבול שבין עיתונות יהודית לבין עיתונות כללית, (כגון: Commentary, ניו יורק, שנוסד ב-1943). העיתונות היהודית משקפת היטב את רב-גוניותם של יחסי הגומלין שבין היהודים לסביבה הכללית, ויחד עם זאת משמשת ביטוי מובהק לקיומו הייחודי של הציבור היהודי בכל מקום ומקום. עד 1929 יצאו לאור יותר מ-5,000 עיתונים יהודיים בעולם, מהם לתקופות קצרות מאד ומהם שהופיעו במשך שנים רבות. בשנות השבעים הופיעו כ-950 עיתונים יהודיים בעולם.

עיתונים יהודיים הופיעו ומופיעים ברוב השפות של ארצות הפזורה ואף ברוב השפות היהודיות. עיתונים יהודיים החלו לצאת לאור במחצית השנייה של המאה ה-17 (Gazeta de Amsterdam בלאדינו, 1675), אך רק בסוף המאה ה-19 הופיע היומון היהודי הראשון ('היום', בעברית, בפטרבורג, 1886). אצל הציבור היהודי במערב-אירופה היה העיתון היהודי לרוב 'עיתון שני', שבועון נוסף על היומון הכללי. חשובים במיוחד היו 'ה' Allgemeine Zeitung des Judentums (גרמניה, 1822-1837) ו-'ה' Jewish Chronicle (לונדון, מ-1841). במזרח אירופה היו עיתונים רבים בגדר 'עיתון ראשון' של הציבור היהודי. נאריך התקיימו שני הסוגים ('ה'פארווערטס' בניו יורק הגיע ב-1916 לתפוצה של כ-200,000 עותקים ליום), אך בחדרה הפך העיתון היהודי ל'עיתון שני'. כל הסוגים העיתונאיים מיוצגים במסגרת העיתונות היהודית, מן העיתונות במה עממית (דוגמת ה'היינט', וארשה, 1908-1939) ועד לכתבי-עט מדעיים

ראשית הלאומיות היהודית

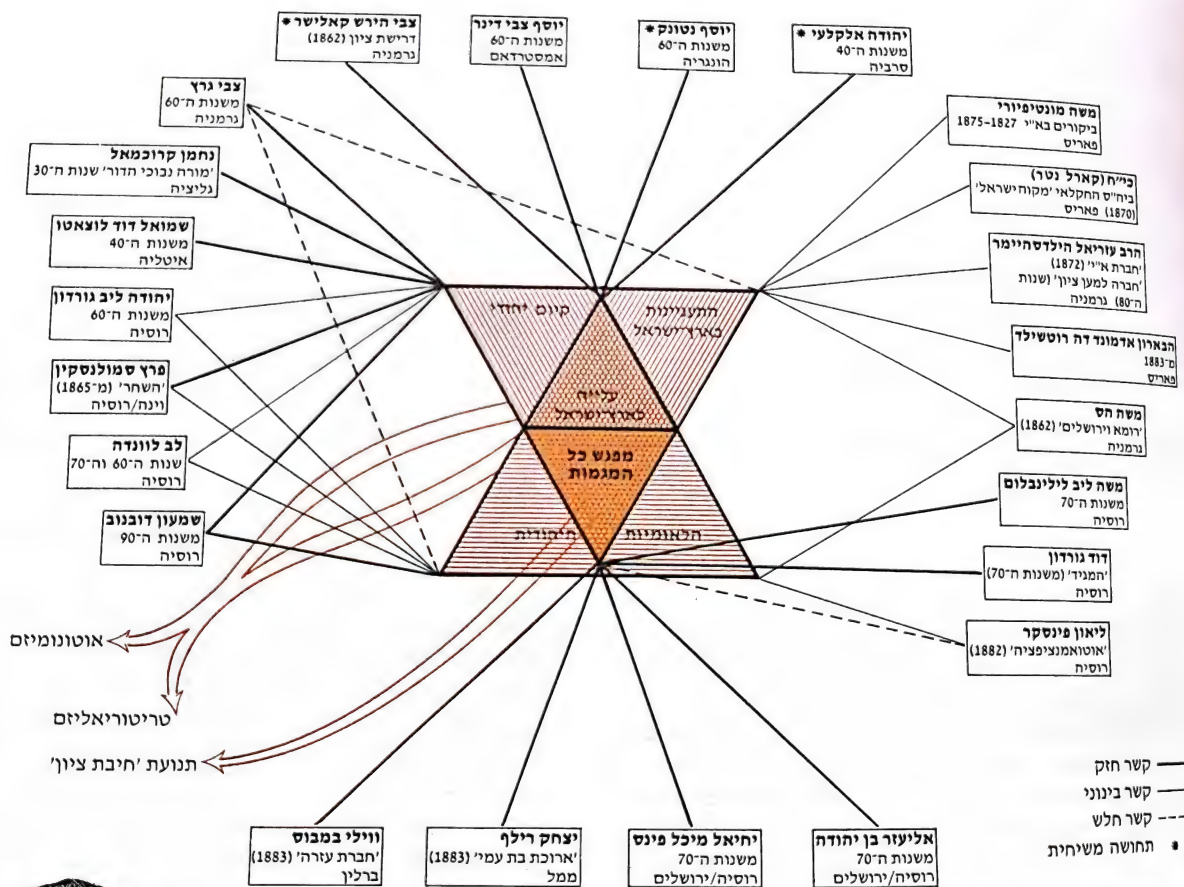
נתהליך ההקלטות של שכבות מסוימות של החברה היהודית בסביבה האירופית הכללית היו פנים שונות. חלק מן הציבור היהודי הרחיק לכת וביקש למצב את חלקו של המרכיב היהודי בחייו למינמום האפשרי או אפילו להשתחרר ממנו לגמרי. חלק אחר החל אמנם להתייחס אל נשואו היהודי על פי אותם המושגים הרעיוניים החדשים שספג מן התרבות הכללית, אך ביקש להדגיש את ייחודו היהודי.

מאוחרות בחברה האירופית, כמו תהליך איחודה הלאומי של איטליה, והאמצעים להקמה מחודשת של המדינה הגרמנית מסוף שנות החמישים ואילך, ותהליך ההתעוררות הלאומית בין עמי הפלך, הולידו בקרב יהודים רבים ההרהורים על הלאומיות היהודית. להנצרות הלכירה אלה גרס גם תהליך התפוררות של הקווים והזהות היהודית המסורתית, ותחושת המצוקה החברתית החולת וגוברת בקרב שכבות שונות של החברה היהודית. ההתעניינות הגוברת של עמי אירופה בארץ הקודש, חידדה את תחושת הקשר של יהודים רבים עם ארץ-ישראל. קשר זה היה מן המרכיבים המסורתיים של התודעה העצמית של עם ישראל במשך הדורות. במציאות הרוחנית של המאה ה-19 הוא עשוי היה להזיף בצורה של התעניינות בארץ-ישראל ובמצב היהודים שם, מבלי להגיע לתכנית עלייה ומבלי להתחבר לרעיון הלאומיות היהודית (משל מונטיפיורי, הבארון אדמונד דה רוטשילד וכו').

היהודים רעיוניים שונים אלה — המודעות לייחודו של עם ישראל, המחשבות רכזים רעיוניים שונים אלה — המודעות לייחודו של עם ישראל, המחשבות על קשר בין יהדות ולאומיות, העניין ביישוב היהודי בארץ-ישראל — הופיעו לעתים לא קשר אחד עם השני, אך לעתים התחברו בינם לבין עצמם. לדוגמה,

היה מרחק תהומי ברקע אישי, רעיוני וסוציאלי בין הדור הראשון של דורשי שיבת ציון (אלקלעי, לוריא, קאלישר, ואחרים) שאצל חלק מהם קיננו תקוות משיחיות, לבין בני אותו דור שהתחילו להתעניין במצב היהודים בארץ-ישראל ולפעול למענם (קארל נֶטֶר מכו"ח, מונטיפיורי ואחרים) אך הסתייגו מרעיון ההגירה היהודית לארץ-ישראל בקנה מידה רחב. היו שהחלו להגות ברעיון הלאומיות היהודית במובן של הדגשת קיומו הייחודי של העם היהודי לא רק בעבר אלא גם בהווה ובעתיד. אולם, הבנת העם היהודי לפי מושגים לאומיים היתה כרוכה בתהליך רעיוני מורכב: היה מי שנטה לפירוש הרוחני של הלאומיות היהודית (שד"ל, נֶטֶר), היה מי שנטה לפירוש המדיני (דוד גורדון, א. בריהודה) והיו שהתקברו לרעיון הלאומיות היהודית אבל לא הגיעו לפיתוח עמדה שיטתית (נטונק). כמו-כן הוצגו רעיונות לאומיים או כמעט לאומיים בלבוש משיחי, תרבותי וחברתי.

ברבע האחרון של המאה נמשך תהליך ההבהרה והגיבוש של קשת הרעיונות האלה. תרם לכך המשך תהליך האקולטורציה של שכבות מסוימות במזרח-אירופה. גורם נוסף שהשפיע על תהליך זה של התחברות בין המגמות היה התגברות הקמת ביחסים בין יהודים ולא-יהודים — האנטישמיות במערב-אירופה ובמרכזה, והאנטישמיות והפרעות ביהודים במזרח-אירופה. מכאן צמחה, בכיוון אחד, תנועת חיבת-ציון. כיוון מחשבה שונה, שפנה לשינוי תנאי הקיום היהודי בתפוצות במסגרת תוכנית מדינית-כלכלית מרחיקת לכת עתיד היה להניח את היסודות לסוציאליזם היהודי. כיוון אחר הזביל לאוטונומיזם ולטריטוריאליזם.

הרב צבי הירש קאלישר

הרב עזריאל הילדסהיימר

ליאון פינסקר

העבודה העולמית

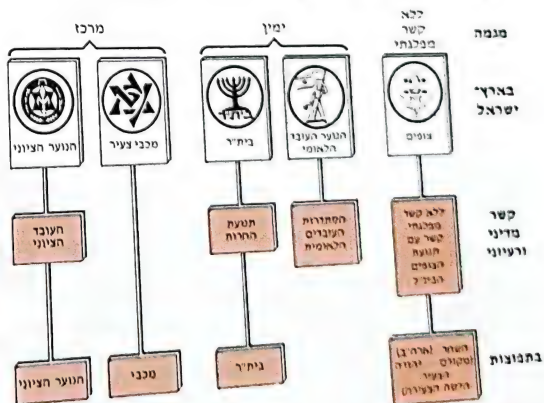
השומר הצעיר

תלנועות הנזכר היהדות היו שני ענפים עיקריים, שונים זה מזה: ענף אחד צמח במערב-אירופה, ובעיקר בגרמניה. התנועות העיקריות שם היו ה'קלארנסי' (לכני מלחמת העולם הראשונה), ה'קאמארדן', ומה שתיח חיה להתבסס לתנועת 'הבונים' – נזכר הלוצי' (שתיח אחרי מלחמת העולם הראשונה). אנודות הנזכר היהודיות (הנזכר) אשר בקישה לעצב אדם חדש בדרך של הקלאסית (כדומת ה'קונקרנץ'), אשר בקישה לעצב אדם חדש בדרך של הקלאסית (כדומת ה'קונקרנץ'), אשר בקישה לעצב אדם חדש בדרך של הקלאסית (כדומת ה'קונקרנץ').

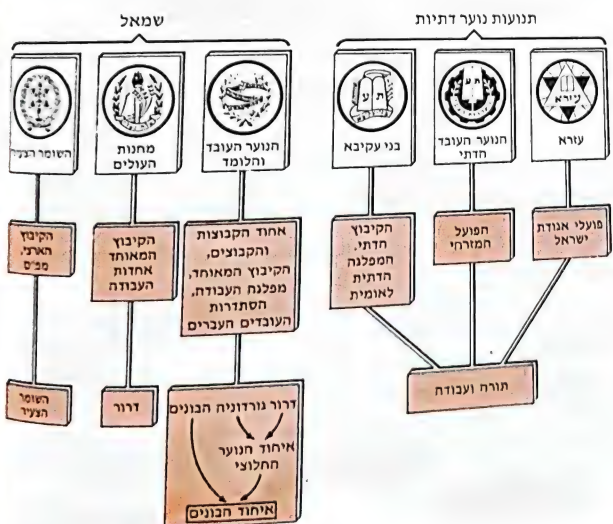
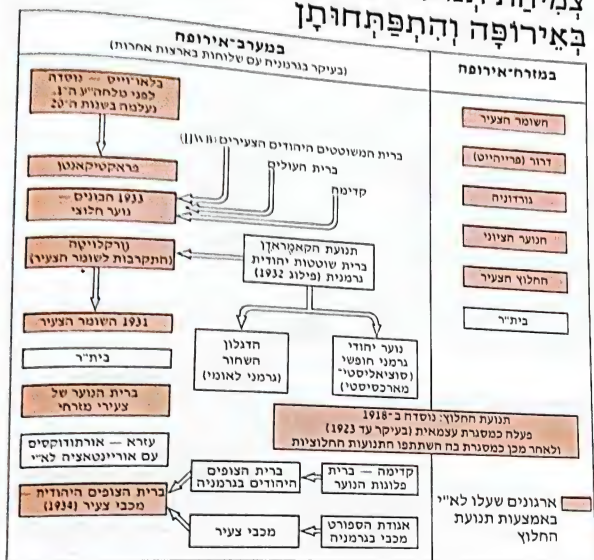
לדור העתיד.
התנועה הנוער הציונית הושפעה מן ההתפלגות הרעיונית של התנועה הציונית, וננו לימין (בינ"ר), לשמאל, או לקצוות הדתיות. גדולות וחשובות במיוחד היו התנועות השמאלניות כגון: ש"קקון והחלוציות היה מאבני היסוד של פצילותן. רעיון "ההושפעה", נוסף על פרכי היסוד של תנועת הנוער הציונית, נבש בקרב הנוער הציוני משמעות של משימה רוחנית

433

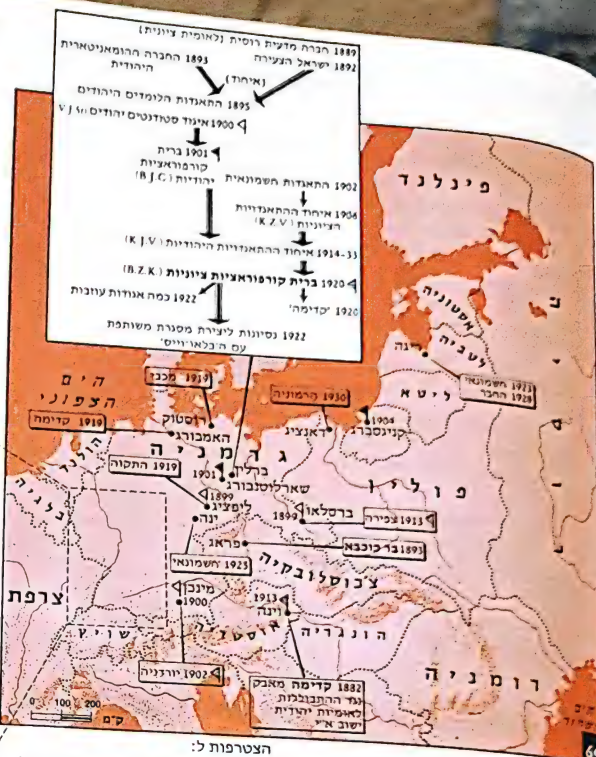
משמעות מרחיקות לכת בארץ ישראל ובתחומיה.
בהקמת התנועה הקיבוצית ובחומותיה.
במרוצת הזמן ותפתחו שלחותיה של תנועת הנוער הציונית הנוער
אירופית, בארצות המזרח, ובארצות ההגירה היהודית — ביבשות אמריקה,
דרום-אפריקה ובאוסטרליה. "הוחד הצעיר", תנועת הנוער הציונית
האמריקנית, נוסדה בעשור הראשון של המאה ה-20. "הוחד הצעיר" שמח דגל
על החינוך הציוני, אוסף היינו הראשון את מימיו החסתיים והנוער החרבתי
שאימן את תנועת הנוער האירופית. כמו כן לא דרשה נחמדיה הגשמה
חלוצית אם כי צידה בעלייה לארץ. שלוחות חקוקה גם בקרב הקיבוצים
החודשים בארצות המזרחיות. בעיקר בארצות המזרח, במצרים, בעיראק
באיטליה.

צמיחת תנועות הנער
באירופה והתפתחותן

ארגוני סטודנטים באירופה

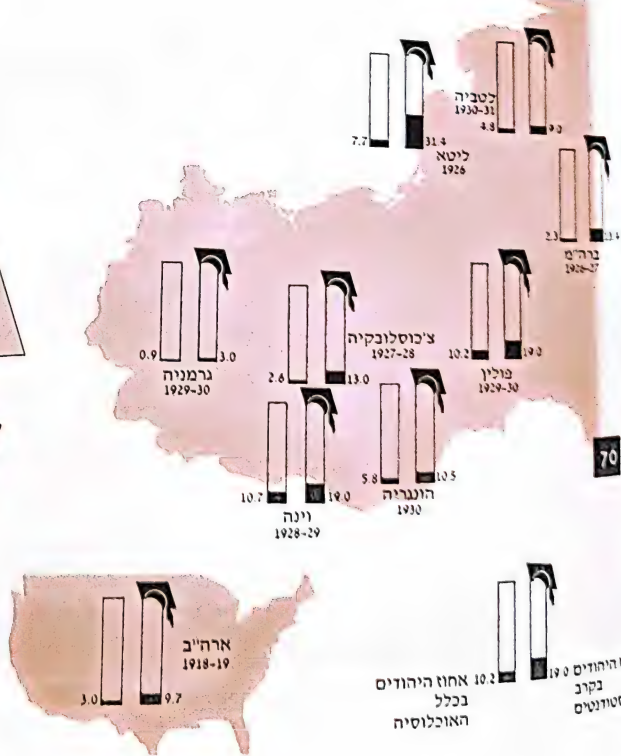
הופעתן של אגודות נפרדות של הסטודנטים היהודים היתה ביטוי מובהק של המתחים בין יהודים ללא־יהודים שנתקלו בהם סטודנטים יהודים בכניסתם לאוניברסיטאות. מתחים אלה היו חריפים במיוחד בגרמניה ובאוסטריה, שם היו ארגוני הסטודנטים באוניברסיטאות (תופעה 'גרמנית' מובהקת) למקד של הלכי רוח אנטישמיים. ברור, עם זאת, שגם גורמים חיוניים, כמו עצם ההזדהות היהודית של חברי האגודות, תרמו להתארגנותם הנפרדת. גם בארצות הברית התפתחו ארגוני־סטודנטים יהודיים רבים, מסיבות שונות מאלו שבאירופה, אם כי גם שם היה משקל ידוע לגורם ההפלייה החברתית. תופעה בפני עצמה היו האגודות של סטודנטים יהודים יוצאי מזרח־אירופה. עקב המגבלות שהוטלו על מספר היהודים באוניברסיטאות בקיסרות הרוסית מן החלק האחרון של המאה ה־19, נאלצו רבים מהם לבוא למרכז־אירופה ולמערבה כדי לרכוש השכלה אקדמית, והם הקימו אגודות שהצטיינו בפעילותן האינטלקטואלית התוססת.

ארגוני סטודנטים בארצות הברית

שעור הסטודנטים היהודים בכלל האוכלוסייה

היהודים במרוקו

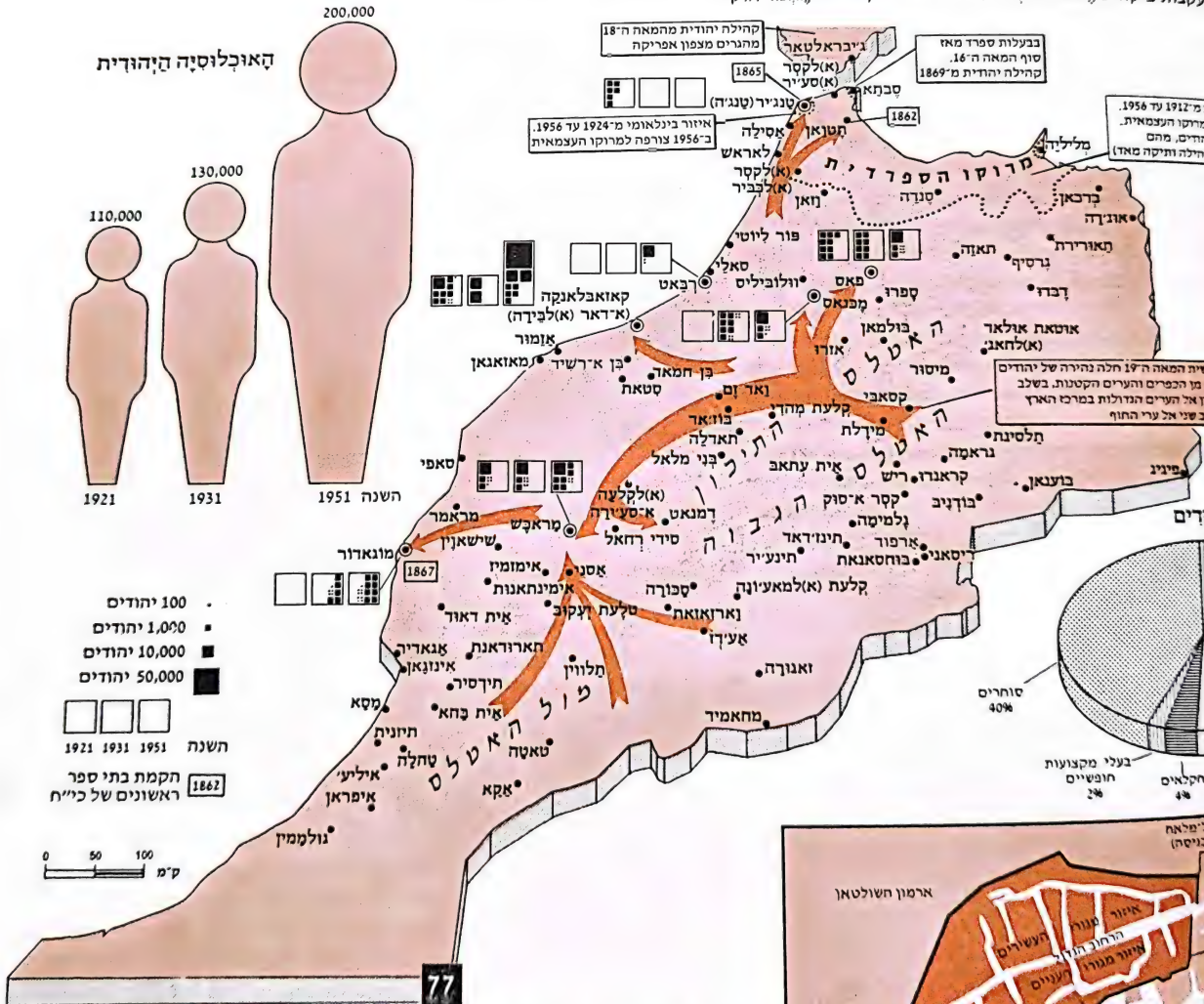
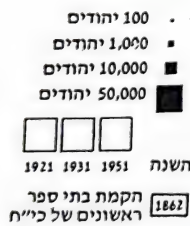
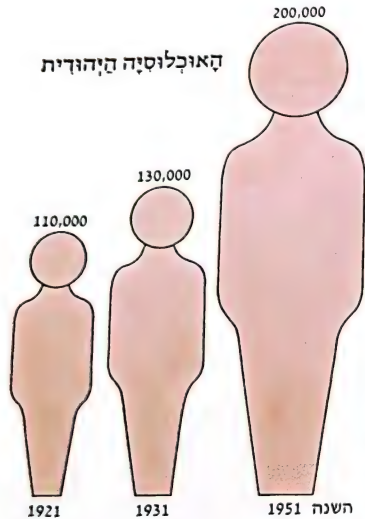
יהדות מרוקו היתה הקיבוץ היהודי הגדול ביותר בארצות האסלאם בעת החדשה. לפי האומדן, ישבו במרוקו בשנים הראשונות של המאה העשרים קרוב ל-100,000 יהודים. אלה היו ממוזגים על פני הארץ כולה, במאות כפרים, עיירות וערים. ישיבתם של היהודים במרוקו היא מן העתיקות ביותר בתולדות עם ישראל, ונראתה שההולות מאורגנות התקיימו שם כבר בתקופת הבית השני, תוך עליות וירידות, נמשך קיומה המאורגן של יהדות מרוקו גם בימי הביניים. תפוצת היהודים במרוקו היתה חסומה על אופייה של יהדות מרוקו ועל חקיקת הפנימית. לקראת העת החדשה אפשר היה להבחין בשלוש קבוצות שונות: תושבי ערי החוף האטלנטי, תושבי הכפרים בדרום ובפנים הארץ, ותושבי ההרים, הקרובים לאוכלוסיה הכרברית. בקרב תושבי הערים היה הבדל בין הוותיקים לבין 'המגורשים', הם צאצאיהם של יהודי ספרד שהגיעו למרוקו בעקבות הגירוש של המאות ה-14 וה-15. עד לכיבוש הצרפתי של מרוקו ב-1912 התנהלו חיי היהודים בארץ זו לפי הדפוסים המקובלים בארצות המוסלמיות, והיהודים נחשבו לבני חסות של השליט המקומי. במשך המאה ה-19 היה מצבם של יהודי מרוקו בלתי אחיד: אלה שגרו בערים, ששלטון השולטן בהן היה ממש, נהנו מהגנה ומהזדמנויות כלכליות רבות. אלה שגרו במקומות מרוחקים נמלו קורבן לרדיפות. הרדיפות הביאו לנסיגות התערבות מצד אישים וארגונים יהודיים באירופה.

ב-1864, בעקבות ביקור משה מונטיפיורי, ביטל השולטן מולאי מחמד חוקי

חפליה שונים נגד היהודים, אך נאלץ לחזור בו מעט אחר כך, בלחץ השליטים המקומיים וכחני הדת. חקיקת ח'חסות' (Protectorat) הצרפתית על מרוקו ב-1912 הביאה למעשה להטבת נוכרת במעמדם של היהודים, אם כי הצרפתים השאירו את סדרי המנהל הפנימיים על כנם. להלכה, רק ב-1956, אחרי קבלת עצמאותה של מרוקו, השיגו בני כל הדתות שוויון אזרחי מלא. אין ספק, עם זאת, שהשנים 1912-1948 היו ליהודי מרוקו שנות שלווה וקידמה, אך גם שנות תמורה פנימית עמוקה. היהודים עברו תהליך קיצוני של עיור, ורבים מתושבי הכפרים במרכז ובדרום היגרו למרכזי החוף. לקראת אמצע המאה ישבו כבר כמחצית מיהודי מרוקו במספר ערים גדולות, ובעיקר בקאזבלאנקה. יחד עם איזור טנג'יר (בינלאומי) ומרוקו הספרדית הגיע מספרם לכ-250,000-200,000. נש — כמחצית מכל האוכלוסיה היהודית בצפון-אפריקה. יהודי מרוקו, בדומה ליהודי אלג'יריה ותוניסיה, קלטו במהירות את ההשפעה התרבותית הצרפתית, במידה רבה הודות לרשת בתי הספר של כי"ח (ב-1948 פעלו במרוקו יותר מ-50 בתי ספר של הארגון).

עם הקמת מדינת ישראל החלה יהדות מרוקו להתפורר. ב-1962 ירד מספרם ל-160,000, ובסוף שנות ה-80 לכ-25,000 יהודים, כשלושה רבעים מהם מרוכזים בקאזבלאנקה. היהודים עברו בעיקר לישראל ולצרפת אך גם לארה"ב ולאמריקה הדרומית.

האוכלוסיה היהודית

ה'מלאח' (השכונה היהודית) בפאס

ה'מלאח' של פאס נמצא בעיר החדשה, צמוד לארמון השולטן. השכונה היתה קטנה, מוקפת חומה וצפופה מאד. ב-1912 חיו בה כ-12,000 יהודים. היא היתה מחולקת לשני חלקים, שביניהם פריד הרחוב הגדול. בחלק הצפוני-מזרחי, שחיה גבוה יותר וצמוד לשטח הארמון, חיו העשירים, ובחלק הדרומי, הנמוך יותר, חיו העניים. ב-1912 נשרף חלק גדול של 'המלאח', בעת התקוממות תושבי העיר, לאחר הכיבוש הצרפתי של מרוקו.

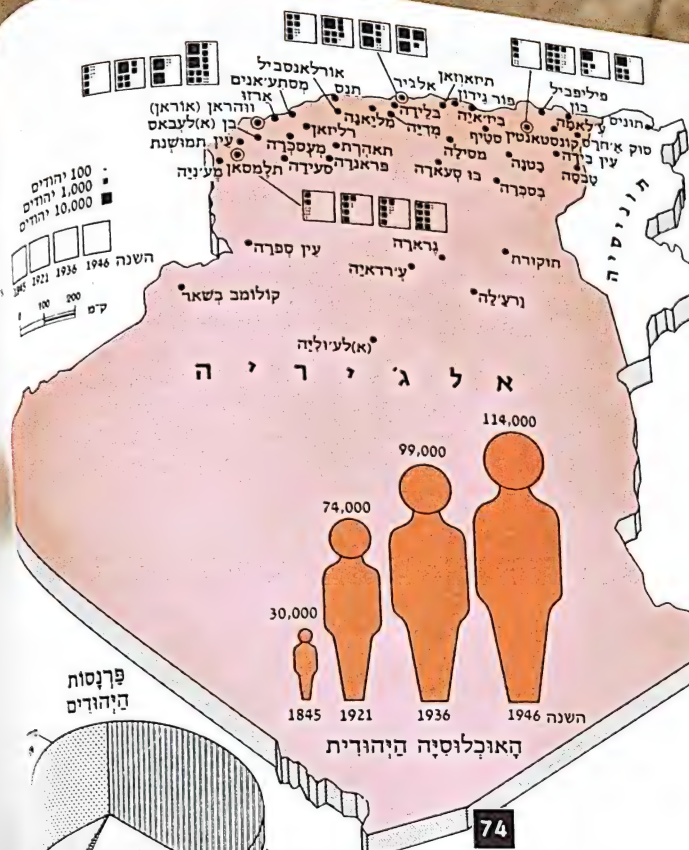

החומה המקיפה את המלאח (השכונה היהודית)

היהודים באג'יריה

יהודי אלג'יריה, שישבו בארץ זו מימים קדומים, חיו במאה ה-19 בשלושה יחסים: במסגרת קהילות שדפוסייה הארגונית היו עתיקים למדי, רוב יהודי אלג'יריה חיו בערים לאורך החוף, במספר קהילות גדולות יחסית (אוראן, אנג'ר, קונסטאנטין, תלמסאן, ואחרות) בעלות מסורת ומנהגים משלהן. בראש כל קהילה עמד ה'מקסם' (זקן היהודים, שית' אל-יהוד) שסמכויותיו היו רבות. ליהודים יוצאי ספרד היו מוסדות משלהם. הכיבוש הצרפתי של אלג'יריה ב-1830 הביא ליהודים מצב של חופש וזכויות שלא היה לו הסבל בשום מקום אחר בארצות המוסלמיות. יתרה מזו, יהודי המזרח הגדולים לאורך החוף, זכו ב-1870 לאזרחות צרפתית (חוק קרמיה). מעמדם החדש גרם למתח בינם לבין האוכלוסיה המקומית (הן המוסלמים והן המתישבים הנוצרים מצרפת), והביא לפרעות נגד היהודים ולהתארגנות אנטישמית לפי הנוסח הידוע בצרפת. אולם מראשית המאה ה-20 נרגעו הרוחות.

השלטון הצרפתי הנהיג ביחס ליהודים את שיטת הארגון הקהילתי המקובלת ליהודי צרפת. שלוש 'קונסיסטוריות' הוקמו בערים העיקריות (אנג'ר, קונסטאנטין, ואוראן), שהיו קשורות לקונסיסטוריה המרכזית שבאוראן ולמשל הצרפתי באלג'יריה. יהדות אלג'יריה עברה תהליך מהיר וקצוני של 'מעבציה'. בני המשפחות האמידות התחנכו באוניברסיטאות צרפתיות ומילאו אחר כך עמדות חשובות בממשל, באוניברסיטאות ובמקצועות החופשיים. ימי מלחמת העולם השנייה היו תקופה של פחד ומצוקה ליהודי אלג'יריה, לאחר שמשטר וישי ביטל את חוק קרמיה. בעקבות המאבק לעצמאות אלג'יריה בין השנים 1956 ל-1962, נוכחו היהודים לדעת שמעמדם בארץ הולך ומתערער. רובם — כ-140,000-130,000 ב-1955 — היגרו לצרפת, ומקצתם לארצות אחרות ולמדינת ישראל. בסוף שנות השבעים של המאה ה-20 נותרו באלג'יריה כ-10,000 יהודים בלבד.

היהודים בתוניסיה

יהודי תוניסיה התחלקו במאה ה-19 ובמאה ה-20 לשתי קבוצות עיקריות: יהודים מקומיים ('תואנסה') ויהודים פורטוגליים-ספרדים ('גראנה'). נמנו יהודים רבים שחיו קודם לכן באיטליה. שתי הקבוצות התקיימו בתוניסיה עד המאה ה-20, כשלעיתים התחברו היחסים ביניהם. הדבר הקידם ההתארגנות הפנימית של היהודים, ואף עורר בעיות ביחסים עם השלטון. אגדות רבות קשורות במיוחד, מן הוותיקות ביותר בצפון-אפריקה, חיה בארץ העשרים למעלה מ-4,000 נפש.

באופן כללי, בלטו היהודים במסחר ובמלאכה, בעיקר בבורה תחת מילאוו תפקיד מרכזי בקשרים הכלכליים שבין תוניסיה לבין ארצות אחרות (ובעיקר, צרפת ואיטליה). קשרים אלה אף הביאו להתערבות חיצונית בעתות משבר. לדוגמה, התערבות צרפתית ב-1857 הכריחה את השלטון מוחמד, להעניק ליהודים כתב זכויות (אולם תוקפו לא האריך ימים). ב-1881 הפכה תוניסיה ל'ארץ-חסות' צרפתית, דבר שממש את החופש בהדרגה לתחום ההשפעה התרבותית הצרפתית. בתקופת השלטון הצרפתי אורגנו מחדש מוסדות הקהילה. הוקמה 'קופת העזרה והצדקה' שהשגיחה נציגי החלקים השונים של האוכלוסיה היהודית. הנחלתה עמדה על הקהילה, מוסדות הדת, הסעד והחינוך שלה. יהודים תוניסאיים רבים השתלבו בגובה בצרפת ומילאו תפקיד בולט במקצועותיהם בתוניסיה וביחודים סבלו תחת השלטון הצבאי הגרמני בשנים 1942-1943. תוניסיה קיבלה עצמאות ב-1955, וזו היהודים לשווייזיות. חמדינה ביחס למדינת ישראל היתה מן המתונות שבעולם תערב, ללא חארי, רובם לישראל ולצרפת, ומקצתם לארצות אחרות. בסוף שנות השבעים של המאה ה-20 נותרו בתוניסיה כמה אלפי יהודים, בעיקר בעיר הבירה תוניס.

בתי הכנסת ב'תארה' (השכונה היהודית) של תוניס

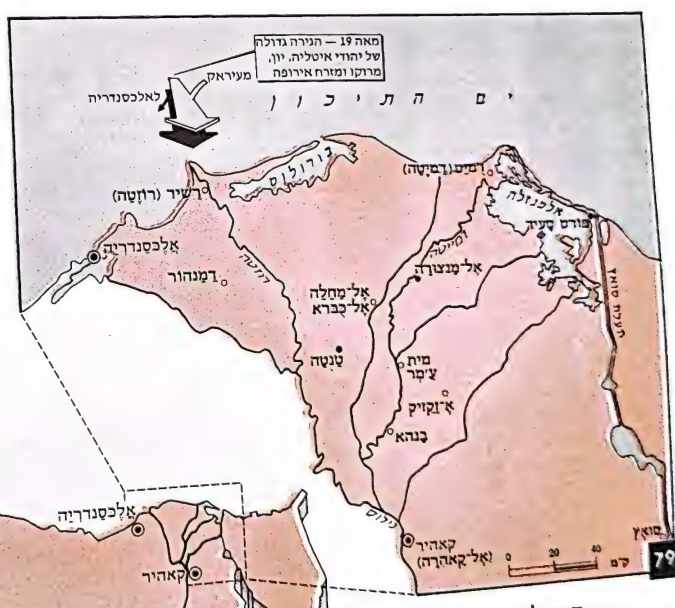
יהודים במצרים

במאות ה-17 וה-18 חיו רוב יהודי מצרים בשתי קהילות גדולות ומאורגנות – קאהיר ואַלכסנדריה, ומיעוטם בקהילות קטנות יותר (כשיד, מַנְסוּרָה, דַּמְסֻט) ואף מפרוזים בכפרים. מספרם הכולל בראשית המאה ה-19 נאמד ב-7,000 נפש, ובניהם כ-1,200 קראים. נפתחה מצרים להשפעות בתקופת שלטונו של מחמד עלי (1805-1848) שפיתח את מצרים. החלה מודרניזציה ואירופיזציה. שליט זה אף שיפר את מצבם של יהודי מצרים. תקופה של מריחה כלכלית ואירופיזציה, לפחות אצל השכבות האמידות. היהודים הוותיקים בארץ היוו קבוצת מיעוט ולרובם היתה נתינות עות'מאנית. במאה ה-18 התיישבו סוחרים יהודים אירופיים באַלכסנדריה והיו מזכיות הקאפיטולאציות, כבני חסות של מדינה זרה. עם ההשתלטות הבריטית על מצרים (1882) הושו זכויות היהודים לזכויות שאר התושבים, אם כי מבחינה חברתית כלכלית עדיין נחשבו נחותים במעמדם. בשנות העשרים של המאה ה-19, בימי מלחמת יון-תורכיה, החלה הגירת יהודים למצרים, בעיקר מאן הים התיכון. במשך המאה ה-19 גדלה האוכלוסיה היהודית פי חמש בקירוב. השיפור בתנאים הכלכליים משך יהודים מאיטליה, מין, מקורפ, מעיראק וממרוקו. מן הרבע האחרון של המאה ה-19 התיישבו במצרים יהודים אשכנזים רבים, ממזרח אירופה וממרוקו. הנוכחות של המהגרים החדשים הורגשה במיוחד באַלכסנדריה, בהיותה עיר קוסמופוליטית והשער של מצרים לאירופה. מצבם הולך של יהודי מצרים נמשך במחצית הראשונה של המאה ה-20, אך התערער עם הקמתה של מדינת ישראל. בשנים 1948-1967 הגירו רוב יהודי מצרים לישראל, לדרום-אמריקה, לצרפת, לארה"ב ולבריטניה. היום חיים במצרים כמה מאות יהודים בלבד, המרוכזים בעיקר בקאהיר ובאַלכסנדריה.

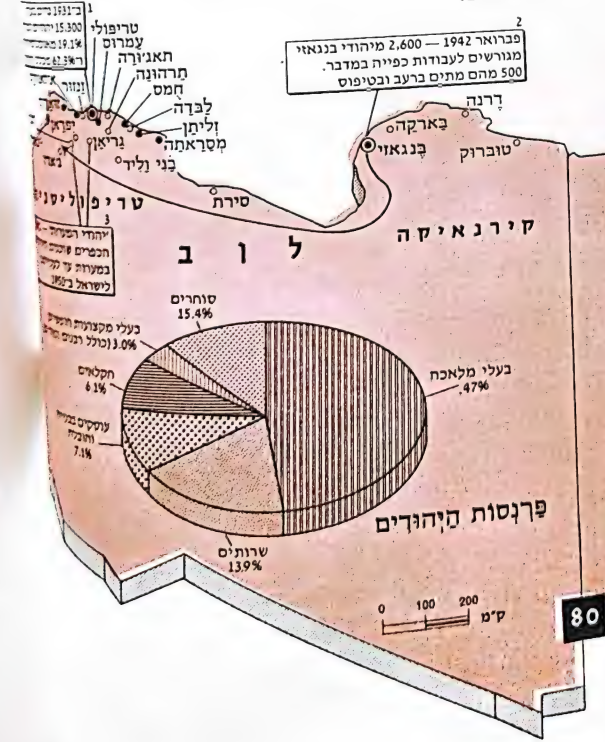
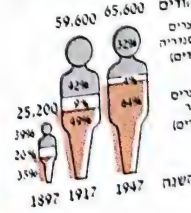
באשר לפרנסותיהם, בראשית המאה ה-19 עסקו מקצת יהודי מצרים בהלוואה בריבית ובמשכונאות, ואילו רוב היהודים עסקו במלאכה קלה ובמסחר. הסחר האירופי היה ברובו בידי הנוצרים, והיהודים עסקו במסחר קמעוני בקזארים, במסחר בעתיקות ובמוצרי תיירות. התפתחות ענף זה עודדה את פיתוח מקצוע החלפנות. במחצית השנייה של המאה ה-19 השתנה במקצת ההרכב המקצועי, בעקבות עלייה ברמת החינוך. יהודים החלו לשמש כפקידים בחברות מסחר ובקונסוליות ולעבוד במקצועות חופשיים, כגון רפואה ועריכת-דין. סמוך לסוף המאה ה-19 ובמאה ה-20 נכנסו היהודים בתנופה גדולה לעסקים גדולים, דוגמת הסחר הבינלאומי והבנקאות. במאה ה-19 היו רוב היהודים מאורגנים בקהילות, שקיבלו את החקיקה הדתית מהקהילות הראשיות בקאהיר ובאַלכסנדריה. הרבנים הראשיים שנתמנו מקושטא, ניהלו את ענייני הקהילה בתמיכתם של השלטונות. נכבדים ובני משפחות בעלות השפעה תבעו בהדרגה את זכות ההכרעה בעניינים חשובים, וממחצית המאה ה-19 ואילך הוקמו בהשתתפות נציגים קהילתיים הקהילות קיימו שירותי בריאות, חינוך וצדקה ואף ארגנו עזרה לפליטים שהגיעו ממזרח אירופה בסוף המאה, ומארץ-ישראל בימי מלחמת העולם הראשונה. אחרי 1840, עם ביקורם במזרח של משה מונטיפיורי ואדולף קרפסין, הוקמו בתי ספר בעזרת כ"ח וגורמים אחרים. קבוצות היהודים החדשות שהתיישבו במצרים, ביקשו להקים קהילות נפרדות, ואכן ב-1854 קמה קהילה איטלקית באַלכסנדריה, ובשנת 1865 קהילה אשכנזית בקאהיר, זאת על אף לחצה של העדה הספרדית שבקשה למנוע את ההתפלגות. המבנה הקהילתי לא השתנה ביסודו גם במאה ה-20, אם כי ריבוי העדות היהודיות במצרים סייע לכל קבוצה להתארגן בנפרד.

היהודים בלוב

הקהילה היהודית בלוב לא היתה גדולה – כ-25,000 נפש ב-1931. קרוב לשליש מהם נתרצו בעיר טריפולי, שם חם היוו כ-20% מאוכלוסיית העיר. לבד מבנגאזי ועמרם (הקרובה לטריפולי), מנו שאר הקהילות היהודיות רק כמה מאות נפש. בדומה ליהודי אלג'יריה, חיו היהודים ביישובים שלווים החוף ובקירבתו. ב-1911 כבשו האיטלקים את לוב מידי התורכים והתחזקו עד הכיבוש הבריטי, בראשית 1943. תקופת השלטון האיטלקי היתה בראשיתה נוחה ליהודים, אך קשה מהשנות השלושים ובעת המלחמה, עקב הנהגת חוקים אנטי-יהודיים מנה השלטונות, ופרעות נגד היהודים מצד האוכלוסיה המקומית. יהודי לוב ובעיקר אלה שחיו בטריפולי ובבנגאזי, היוו קהילה סגורה ומנובשת. נהג זיקה לדת ואהבה רבה לרעיון השיבה לארץ-ישראל. לאחר הקמת המדינה נהג יהודי לוב רובם ככולם לישראל – הגל העיקרי היה בין 1948 ל-1951 והוצא בשנות החמישים.

האוכלוסיה היהודית

- קהילה ובה עד 500 יהודים
- קהילה ובה 500-1,500 יהודים
- ◎ קהילה ובה 1,500 יהודים ומעלה

עמוד סיום מאויר מתוך תנ"ך מצנעא
מהמאה ה-15

- קהילה גדולה
קהילה קטנה
מסלול העלייה לא"י
עד מלחמת ה'1
מסלול העלייה לא"י
מסוף מלחמת ה'1 ואילך
איזור בשליטה בריטית
איזור בשליטת השבטים
איזור בהשפעת שלטון
התורכים 1872-1911

81

החוקה לקבוצים יהודיים אחרים בארצות המוסלמיות, גם בתימן חיו יהודים ויהודיות רבים. במאות ה-18 וה-19 היו היהודים מפורזים על פני הארץ כולה במאות קהילות, שהעיקרית ביניהן הייתה בעיר הבירה, צֶנְעָא. בראשית המאה ה-20 ירדו מספר קהילות אלה, ונותרו בעמק יהודה, כ-5% עד 10% של אוכלוסיית הארץ.

יחידיו תימן התרכו בשלושה אזורים עיקריים, ועוד בשני אזורים קטנים. האזור הרמה המרכזית, מסביב לעיר הבירה צנעא; האזור הדרומי (איזור ערב). האזור הצפוני (איזור מידאן-אלשאם) שבמרכזו קחילת צַעְדָה. עוד שני אזורים קטנים יותר היו קבאן וסביבותיה שבהצָרְקוּוֹת ועיר הנמל צָדָו, שהיתה ילימה בריטית מאז 1839. לבד מהשוני הגיאוגרפי, היו בין יחידיו האזורים הבדלים לשוניים (וגם בעברית וגם בערבית), חבדלים בלבוש, בעבודת האדמה ובמקצועות, ובמערכת היחסים בין היהודים לבין הערבים והחברה המוסלמית.

הרעה. למעשה, לבד מהחובה לשלם את מס הוֹזִיָּה, הוחגנו כלפיהם כמה חוקים נוספים. כגון איסור בניית בתים גבוהים מִשְׁלַח המוסלמים, איסור רכיבה על סוס, ועוד. מבחינה כלכלית חן הופלו החורדים לרעה והותר להם להחזיק נשק ולא נִייד, וכן לעסוק במסחר.

השיטה של המאה ה-17. עקבות מאורעות חשבתאות (1667) בוטלו כמה ממוסדותיהם (גזירת העטרת), ובשנת 1679 אף הוטלה עליהם גזירת גירוש לעיר החדשה. גזירה זו בוטלה אמנם לאחר שנה, אך היא גזעה את יחידות החיות. במהלך המאות ה-18 וה-19 הוטלו על היהודים גזירות רבות. בנוסף גזירות בתי הכנסת בצנעה במשך 30 שנה (1762-1792), וכן בוטלו המסורות גזירות קודמות, כגון גזירת המקמצים (אוספי האשפה ומנזרי המסירות) וגזירת היתומים שהייתה קשה במיוחד (חובת מסירת יתומים לידי המוסדות לשם חינוכם מחדש). תוקפן של הגזירות האלו היה בעיקר באזור המזרחי והדרומי, שהיו בשליטת האמאם. בצפון ובמזרח שלטו ראשי חשבתים מקומיים, ולעיתים קרובות היה מצבם של היהודים נוח יותר. נוח במיוחד

מקצת יהודי מצרים
עסקו במלאכה קלה
יהודים עסקו במסחר
בפתחות ענף זה עודדה

בב המקצועי, בעקבות
ים בחברות מסחר
ריכת-דין. סמוך לסוף
לה לעסקים גדולים,

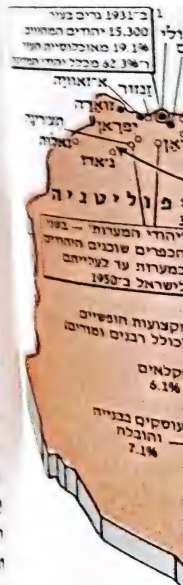
שקיבלו את הנתינת
הרבנים הראשיים,
השלטונות. נכבדים
ההכרעה בעניינים
ועדים קהילתיים

גנו עזרה לפליטים
מי מלחמת העולם
יורי ואדולף קרמיה

שאו להקים קהילות
ובשנת 1865 קהילה
שביקשה למנוע את
ה' 20, אם כי ריבוי
רד.

ב-1931. קרוב לשני מאוכלוסיית העיר. לות היהודיות רק ביישובים שלאורך רפים והחזיקו בה

ס, אך קשה מסוף
ידיהודיים מטעם
מית. יהודי לוב,
ומגובשת, בעלת
קמת המדינה עלו
1 ל-1951 והשאיר

היהודים באימפריה העות'מאנית — תורכיה

האימפריה העות'מאנית (לאחר מלחמת העולם הראשונה — תחומי התורכיה) עברה שינויים פוליטיים וגיאוגרפיים רבים במאות ה-19 וה-20, ותחום שליטתה הלך והצטמצם. יין השינה עצמאות ב-1830 (אם כי חלק הצפוני, ובו היישוב היהודי הגדול של סאלוניקי, הועבר ליין רק ב-1913). בשנים 78-1859 איבדה האימפריה את נאֶלֶאֶכְיָה ואת מולֶכְבֶּה (עם הקמת המדינה הרומנית), את בוסְנִיָה (לאוסטרו-הונגריה), את סֶרְבִיָה ואת בולְגָרִיָה. בריטניה כבשה את מצרים ב-1882, ואיטליה כבשה את רודוס ואת לוב ב-1911-1912. בעקבות מלחמת העולם הראשונה נאלצה תורכיה לוותר על אזורים נרחבים במזרח התיכון (חצי האי ערב, עיראק, סוריה, לבנון, ארץ-ישראל).

באימפריה העות'מאנית, רחבת הידיים, ישבה אוכלוסיה יהודית מגוונת מאד. היה בה יסוד קדום, המוסת'עריים או 'רומאניוטים', שנוספו אליו במאה ה-16 המוני מנושרים מספרד ומפורטוגל והטביעו את חותמם בכל תחומי החיים. בארץ-ישראל, ועוד במספר ערים באימפריה, ישבו יהודים אשכנזים. קושטא (איסטאנבול) הייתה מרכז החשוב של העדה הקראית. באיי הים האֶגֶאִי, ראיות לציון הקהילות הספרדיות בכרתים וברודוס. חתנאים המיוחדים לכל מחוז באימפריה השפיעו אף הם על אופייה של האוכלוסיה היהודית.

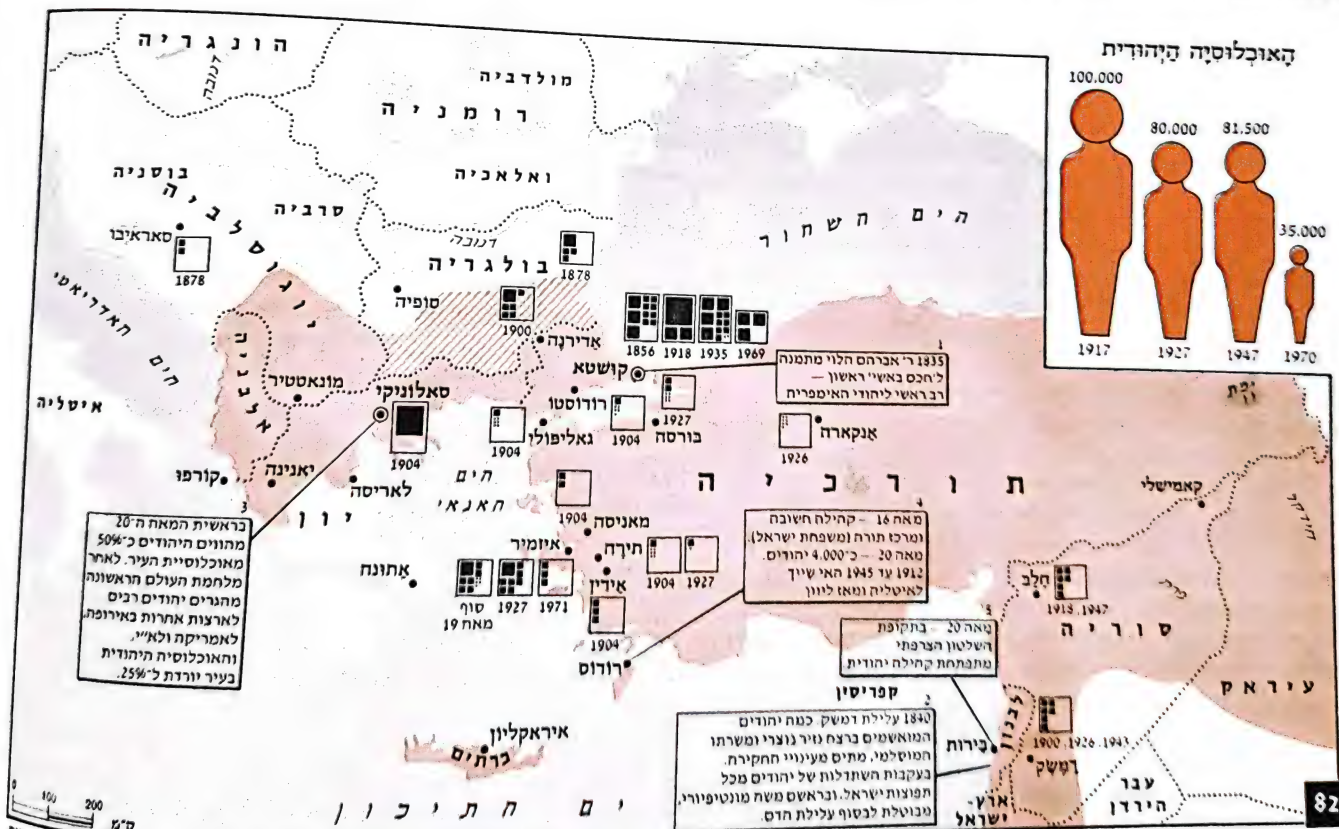
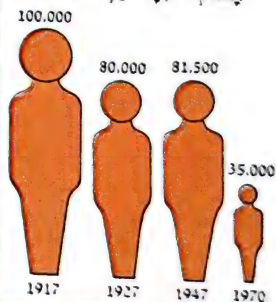
מעמדם החוקי של היהודים ברחבי האימפריה היה כמעמד הלא-מוסלמים (הדיימי). הם שילמו מס גולגולת (ג'זיה, ת'ראג) אך נהנו מאוטונומיה פנימית, מחופש כלכלי ומחופש תנועה. מצבם של היהודים היה בדרך כלל נוח, אם כי גדלה של האימפריה ופיזור הסמכויות בין הנציגים המקומיים של הממשל הביא להבדלים במעמדם של היהודים בין המקומות השונים בתקופות שונות. שינויים חשובים במעמדם החוקי חלו במאה ה-19, עם תפורמות החשובות שהנהיגו העות'מאנים בתחום זכויות התושבים המוסלמים והלא-מוסלמים (התנטימאט). כתוצאה מלחץ אירופי גובר והולך, זכו אז הלא-מוסלמים בזכויות שונות, כמו האפשרות לרכוש קרקעות והרשות לבנות בתי תפילה. כן

הוסדרו מחדש דפוסי ההתארגנות הפנימית שלהם. השלטון התורכי מינה את הרב הראשי בקושטא כ'חכם באשי' (ראש החכמים) של יהודי האימפריה העות'מאנית והוא המליץ בפני השלטון על מינוי 'חכם באשי' בכל הקהילות הגדולות בפרובינציות. לצידם של הרבנים הוקמו שני וְגֵדִים, לעניינים דתיים ולעניינים חילוניים, והם ניהלו את חיי היהודים במסגרת 'חמֶלֶת' (העדה) היהודית.

עם ראשית החדירה של הלכידור מערביים לתורכיה פנו היהודים לחינוך מודרני ולהשכלה, בעזרת ארגונים יהודיים מסוגו של כ"י.ח. קושטא הפכה למרכז חשוב של השכלה יהודית בשפת הלאדינו. המדינה התורכית החדשה הוקמה בראשית שנות העשרים של המאה ה-20 על ידי מֶסְטֶפֶה כֶּמַל אַתַּאֲתוּרְק. היהודים זכו בה לזכויות אזרחיות מלאות והשתלבו היטב בחיים הציבוריים והכלכליים של המדינה. בקרב היהודים שבמדינה התורכית החדשה, חלו שינויים דמוגרפיים בולטים וניכר ריכוזם בערים הגדולות, ובעיקר בקושטא. יחד עם זאת החלה הגירה בקנה מידה גדול לאמריקה, לאירופה ואף לארץ-ישראל. ב-1927 חיו בתורכיה כ-81,500 יהודים, כמחציתם באיסתאנבול (קושטא). מספר זה נשאר יציב עקב המשך ההגירה מן הארץ. באיסתאנבול 40,000-30,000 מיהודי תורכיה עלו ארצה אחרי הקמת המדינה. באותו זמן נמסכה גם ההגירה לארצות אחרות. בסוף שנות השבעים חיו עדיין בתורכיה כ-30,000 יהודים, רובם באיסתאנבול ובאֶזְמִיר.

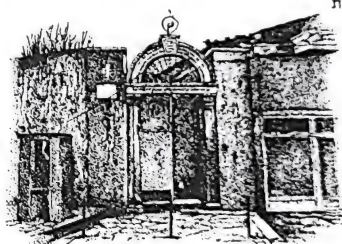
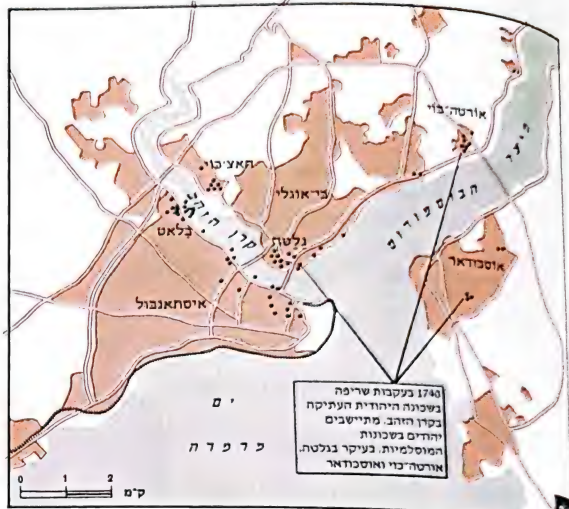
כ-15,000 יהודים מעטים חיו במאה ה-19 בסוריה ובלבנון, שהפכו ליחידות מדיניות נפרדות ב-22-1921. בשנות ה-40 הגיע מספר היהודים בסוריה לכ-15,000 והם היו מרוכזים בשתי קהילות עיקריות — חלב ודֶמֶשֶק. מספר היהודים בלבנון הגיע לכ-4,000. מצבם של יהודי סוריה הורע מאז שנות ה-40. אחרי 1948 עזבו רובם את סוריה ועלו לישראל או היגרו למדינות אחרות. לעומת זאת בלבנון, שם היה המשטר מתון יותר, עלה מספר היהודים בשנות ה-50, אך החל משנות ה-60 עזבו היהודים את הארץ. בסוף שנות ה-70 נותרו רק כמה מאות יהודים בלבנון וכ-4,500 יהודים בסוריה.

האוכלוסיה היהודית

* נתוני 1927 ו-1935 מסתמכים על מקדמים, שאר הנתונים משוערים

יהודי קושטא (אסטאנבול)

שער בית הכנסת 'עץ חיים' בארמניה, קושטא. בית הכנסת נשרף בשנת 1934 אך נבנה מחדש אחר כך.

חקיבוץ היהודי בקושטא ניכר בכמה תכונות מיוחדות. מספר גדול של יהודים ישבו ברציפות בעיר מאז המאה הרביעית (התקופה הביזנטית). כתוצאה מחילופי משטרים בעיר (ביזאנטי, נוצרי, מוסלמי, תורכי), השתנה גם מצבם ומעמדם של היהודים. בקושטא לא היה רובע יהודי קבוע במשך הדורות, והיהודים ישבו אז הועברו מספר פעמים ממקום למקום בעיר. עם זאת, ישבו יהודים במשך תקופות ארוכות ברצועה לאורך חוף קרן הזהב, בכיוון הקצה הדרומי של חקר.

ההיסטוריה הממושכת של היהודים בקושטא השתקפה גם בהרכב חברת היהודית. לשיכבה עתיקה של 'רומאניוטים' הצטרף במאה ה-16 מספר גדול מאד של גולי ספרד, ששישגו בעיר מבחינה כלכלית ותרבותית והגיעו לעמדות רמות גם בחיים הציבוריים.

מהגרים יהודים נוספים באו במאות שאחרי כן, וביניהם יהודים אשכנזים, שהתיישבו בעיר בעיקר מן המאה ה-18 והלאה. כל הקבוצות האלו לא התארגנו תחילה תחת מסגרת גג אחת, וגם לא במספר עדות גדולות, אלא התקיימו בנפרד בעשרות עדות לפי המוצא.

שיאה של יהדות קושטא היה במאות ה-16 וה-17. השקיעה ההדרגתית של מהגרים יהודים נוספים באו במאות ה-16 וה-17. השקיעה ההדרגתית של שהתיישבו בעיר בעיקר מן המאה ה-18 והלאה. כל הקבוצות האלו לא התארגנו תחילה תחת מסגרת גג אחת, וגם לא במספר עדות גדולות, אלא התקיימו בנפרד בעשרות עדות לפי המוצא.

ראשית הקדירה התרבותית האירופית במאה ה-19 השפיעה על היהודים עד מאד. שינויים בקדרי הארגון של 'המל' (עדה) היהודית ב-1864, ביזומת השלטונות, והיווצרות תפקיד 'הכס' באש' שוב הדגישו את חשיבותה של קושטא כמרכז של יהודי האימפריה העות'מאנית. האוכלוסיה היהודית, אשר מנתה, לפי הערכות, כ-40,000-50,000 נפש, גדלה בראשית המאה העשרים אך קטנה שוב בתקופה שבין מלחמות העולם. הכרזת הרפובליקה בתורכיה הביאה לביטול סמכויות הקהילה. בתקופה החדשה השתפר אמנם מצבם הכלכלי של יהודי קושטא, ואף על פי כן היגרו רבים מביניהם לאירופה ולאמריקה. אחרי מלחמת העולם השנייה היתה גם עלייה ניכרת למדינת ישראל. מספר היהודים, שהיה כ-50,000 ב-1948, ירד לכ-30,000 ב-1970 ולכ-20,000 ב-1980.

הקהלה היהודית בסאלוניקי

עפרן סאלוניקי

הקהלה היהודית בסאלוניקי היתה אחד המרכזים היהודיים התוססים ביותר בתחומי האימפריה העות'מאנית. עד המאה ה-19 היו קושטא וסאלוניקי שתי הערים בעלות האוכלוסיה היהודית הגדולה ביותר בעולם, אך יהודי סאלוניקי הצליחו לפתח במאה ה-19 מבנה קהילתי מגובש יותר מאשר בקושטא. בראשית המאה ה-20 היו בעיר 50,000 יהודים או יותר — כמחצית אוכלוסיתה. כן היתה בעיר קהילה גדולה למדי של 'דונמה' (Dönme בתורכית: 'סובבים על עקביהם', כומר שהמיר את דתו), מתומכיו של שבתי צבי שפרשו מן המחנה, המסלמו, והוסיפו להתקיים כציבור נפרד. רוב התושבים היהודים היו ספרדים, אנצארים של מגורשי ספרד ופורטוגל, שהגיעו לעיר במשך המאה ה-16. סאלוניקי היתה מרכז רוחני ודתי עיקרי של היהדות הספרדית. היא נהנתה ברבנות ובחכמיה, ומן המחצית השנייה של המאה ה-19 היתה מרכז חשוב של השכלה יהודית. גורם קטן אך חשוב היו הפראנקוס — סוחרים יהודים אירופים, שהחזיקו את המודרניזציה לעיר.

שנינו במיוחד היה המבנה המקצועי של האוכלוסיה היהודית. היהודים התרכזו בין כל השכבות והמקצועות: פועלים, פועלי נמל (נמל סאלוניקי היה שנת מטאבה בשנתות ובחגי ישראל), בעלי מלאכה, אך גם סוחרים גדולים, בעלי מקצועות חופשיים, ובנקאים. קבוצות של יהודים משכילים ו'דונמה' היו פועלים במהפכת התורכים הצעירים ובקאזים שלה בסאלוניקי. אחרי מהפכת התורכים הצעירים התפתחה גם התנועה הציונית בעיר על זרמיה חשונים. בינוני עברה סאלוניקי מידי תורכיה לידי יוון.

שירות קשות בעיר, ב-1890 וב-1917, חרסו את השכונות היהודיות ופגעו קשה בתושבים. אחרי מלחמת העולם הראשונה, בעקבות הגירה יוונית גדולה, עלו רבים מיהודי סאלוניקי את העיר. אחוז היהודים בעיר ירד לכדי 25%, ואם עד מלחמת העולם השנייה היתה אז עדיין קהילה יהודית חשובה מאד. שינוי של יהדות סאלוניקי בקיץ 1943, כשהכובשים הגרמנים שלחו למחנות יזנו והשמידו את רוב היהודים שחיו בעיר או רוכזו בה. מספרם נאמד ב-50,000-40,000. בשנות השבעים היתה קיימת בסאלוניקי קהילה יהודית קטנה, שמנתה כ-1,000 נפש.

אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל בְּמֶאֶה הַתְּשַׁע-עָשָׂר

אַרְצ־יִשְׂרָאֵל
עד למלחמת העולם הראשונה לא הייתה ארץ-ישראל חידה מדינית או מנהלית.
בפני עצמה, המאה ה־19, היו בארץ כ־6,700 יהודים, כמעט כולם באבעע ערי
בראשית המאה ה־19, רובם חסי ספרדים, אם כי במאה ה־18
הקדש (ורושלים, צפת, נכירה וקברון). רובם חסי ספרדים, אם כי במאה ה־18
היו עלייה של קבוצות אשכנזים: ר' יהודה החסיד וחסידותו ב־1700, וקבוצות
של ספרדים ב־1764 וב־1777.

הסידים ב' 1764 ו' 1777.
שלב חדש בתולדות הארץ החל בסוף שנות השלושים של המאה ה־19,
בתקופת הכיבוש המצרי (1832-1840). צירוף של נסיבות פוליטיות
בינלאומיות, אך גם דתיות, הביא להתעניינות אירופית הולכת וגוברת בארץ־
ישראל, שהתבטאה בפתיחת קונסוליות, בניית כנסיות והקמת מוסדות חינוך
ובריאות. הקונסוליות הזרות ושאר המוסדות והאזרחים שהתחילו חיות נהנו
מעמד משפטי מיוחד בתוקף 'הקאפיטולציות'. פעילותם של מוסדות
נוצריים אירופיים בארץ תרמה רבות להתפתחותה.

בקרב החברה היהודית התעוררו עתה תקוות ומשאלות חדשות שביטאו את הקשר המסורתי של עם ישראל עם ארץ-ישראל. מסודות ואישים פרטיים החלו למעול בארץ בדרכים שונות, איש איש לפי תפיסתו, וזאת עוד קודם שהתארגנה

התנועה הציונית. חשוב ביותר היה חלקם של אותם הגורמים היהודיים הלא-לאומיים — כ"ח, הבארון אדמונד דה רוטשילד, אירגון 'עזרה' הגרמני, ארגון יס"א ואחרים — בפיתוחה של הארץ.

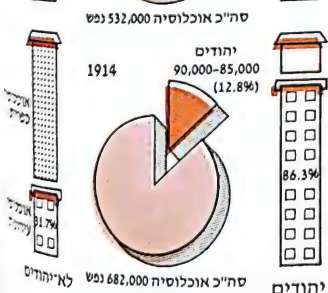
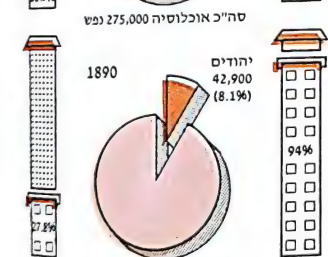
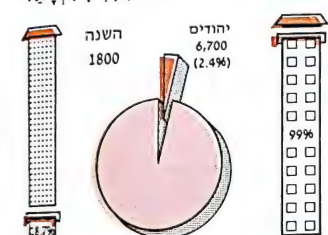
האוכלוסייה היהודית גדלה במהירות. 27,000 יהודים חיו בארץ ב־1880, ו־85,000–90,000 ב־1914. בין השנים 1890 ל־1914 גדלה האוכלוסייה היהודית ב־104%, לעומת גידול של 22.2% בקרב הלא־יהודים. רובו של היישוב התרכז בערים (86.3% ב־1914) אך עבר מלחמת העולם הראשונה ככר חיו בארץ 12,000 יהודים ביותר מ־40 יישובים חקלאיים, שרובם נוסדו אחרי 1881.

התפתחותה ההדרגתית של הציונות, משנות השמונים והלוא, הוסיפה מימד חשוב ביותר לצמיחתה של הישלוש היהודי בארץ. כוחם היחסי של התנועה ושל המוסדות הציוניים שנוסדו בארץ היה עדיין צנוע באותן השנים, אך עוצמת חזנם ושאיפותיהם מרחיקות-הלכת הפכו עד מהרה את הציונים לגורם מוביל בחיי היישוב. ההשקפה הלאומית הרחיבה את השפעתה, העברית שלשפת הדיבור וההוראה ברוב בתי-הספר החדשים בארץ, ונוסדו מוסדות ומפלגות שלמים נתבסס עליהם המבנה החברתי והמדיני בארץ.

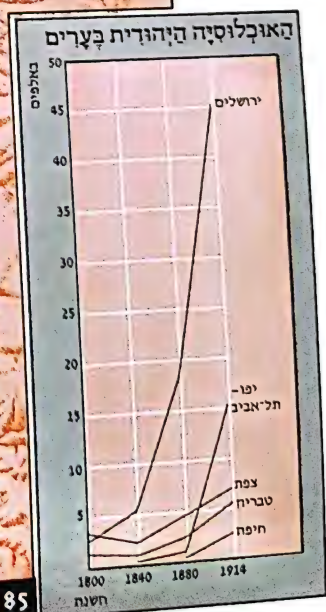
אִישִׁים וּמוֹסָדוֹת יְהוּדִיִּים שֶׁהוֹשִׁיטוּ עֲזָרָה לְיוֹשְׁבֵי הַיַּגְוָה

1875-1827	משה מונטיפיורי מבקר בא"י שבע פעמים, מסווג. רוסקוויץ בנות את שמכותו שווייני. ההעניינות בה מעתרת חכמי הממלכה בקירובו ולקח מזהבם שם מונטיפיורי
1870	משה הניח ללל כ"ח בערים שונות. 12 ב22 חסדות
משתנת 70-	אנדרה מלצר ציון, של רומניה הראשונה ח"צ ה'היסטורית'
1883	הנריה 'הירוש' - האברון אדמוני רומניה הראשונה ח"צ ה'היסטורית'
1896	החברה הירוש' - החברות וה'היסטורית' (JICA) - עזרה משפחה
1901	רוסלנד מעבר לים א"ת המושבות בסבולנו 1912/13
1903	עזרה' (הילפסמיר) - הקמת מוסדות חינוך. 1913/13

ואוכלוסיה פפרית בארץ-ישראל
אוכלוסיה עירונית

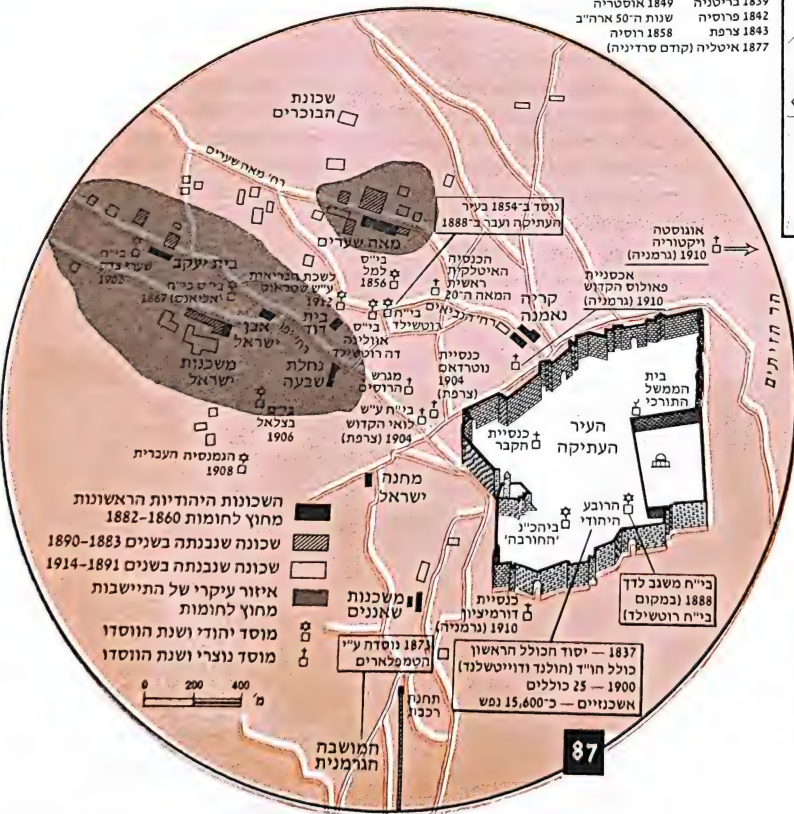
- ישוב שהיה קיים ב-1881
- ▲ ישוב שנוסד בין השנים 1882-1903
- ★ ישוב שנוסד בין השנים 1904-1914
- ✱ ישוב שנוסד בעת מלחמ"ה
- ☒ פעילות ציונית
- ☒ פעילות יהודית
- הקמת מוסדות חינוך יהודיים

נתיבי עליה לארץ-ישראל

הקמת קונסוליות
1839 בריטניה
1849 אוסטריה
1842 פרסיה
1843 שנות ה-50 ארה"ב
1843 צרפת
1858 רוסיה
1877 איטליה (קודם סרדיניה)

ההיסטוריה של עם ישראל עם ארץ-ישראל התבטא בעלייה מתמדת של יהודים לארץ-ישראל, אם כי מספר העולים היה קטן והשתנה לפי נסיבות היסטוריות. עם דעיכתה של התנועה השבתאית בסוף המאה ה-17, עלו יהודים בקבוצות שונות של שבתאים. המפורסמת שבעליות הללו היא זו של יהודה הנשיא וחבורתו מפולין, אשר עברה לארץ-ישראל דרך גרמניה, והתבטא עוד עליות של שבתאים היו בראשית המאה ה-18 מאיטליה.

במאה ה-18 עלו קבוצות של חסידים מחבורת חסידות העליות של החסידים בשנים 1764 ו-1777. כמוכן, נמשכו לעלות יהודי המזרח לארץ-ישראל ובעיקר נגב אז זרם העלייה היהודית בראשית המאה ה-19 עלו הפרושים, תלמידי הגאון מוילנא, שהיוו עלייתו של ר' מנחם מנדל משקלוב הביאה לחידוש היישוב היהודי ביפו (1814).

במאה ה-19 ואילך גבר בחדרנה זרם העולים, בעיקר מהאזורים הסמוכים ומן הארצות המוסלמיות. ההתפתחות הכלכלית של הארץ והזרם העולה הפעילות של חובבי ציון ולאחר מכן של הציונים, הפכו את א"י במאה העשרים לצעד חשוב של הגירה יהודית.

התפתחות העיר ירושלים

כוללים שמספר חבריה ומצבם הכלכלי היו שונים. מוסדות חינוך מן הסוג המסורתי ומן הסוג המודרני (שנוסדו על ידי ארגונים יהודיים אירופיים או מטעם גורמים בעלי השקפה לאומית) שירתו את האוכלוסייה. ארבעה בתי חולים ומוסדות בריאות יהודיים פעלו בירושלים, בין היתר כדי למנוע את הזדקקותה של האוכלוסייה למוסדות בריאות נוצריים. ב-1860 הושלמה השכונה היהודית הראשונה מחוץ לחומות העיר (משכנות שאננים, שנבנתה בעזרת משה מונטיפיורי ויהודה טורו), ובמהרה חוקמו עוד שכונות. ב-1914 היה בירושלים פמחצית היישוב היהודי שבארץ-ישראל.

חלק מן הפעילות הלא-יהודית האירופית ואף מן הפעילות היחודית הלא-לאומית התרכז בירושלים. הקונסוליות החדשות התמקדו בעיר ובנו בה מוסדות, חינוך ובריאות נוצריים שתרמו רבות לשיגשוג הכלכלי של העיר ונעזו, בין היתר, למשוך את האוכלוסייה היהודית ולהשפיע עליה. בחלק מהתחום של המאה היו היהודים רוב באוכלוסיית העיר: 60% ב-1890, ו-64% ב-1910. יהודי ירושלים היו ציבור מאורגן על-פי כיתות ועדות. רשת הפולסים, שתמכו בכספים שלחיו יהודים מחו"ל, דאגה, בצורה זו או אחרת, לצרכיהם של רבים מבני האוכלוסייה המסורתית. לקראת סוף המאה פעלו בירושלים 25

היהודים מיעוט זעיר: חלקם באוכלוסיה הפרסית היה כ-0.5% בראשית המאה ה-20, ויורד לכדי 0.2% בשנות ה-70.

הַיְהוּדִים
בְּאֵירָאן

היישוב היהודי באינך (פרס) הוא מן העתיקים שבפזורה היהודית. בראשית המאה ה־19, כאשר שלטה על אזורים נרחבים באַפְגָּאניסטאן במזרח, ובאסיה המרכזית בצפון, חיו במדינה כ־50,000 יהודים. עם אבדן שטחים אלה, פָּתַח מִסְפֶּרם והגיע לכ־25,000 באמצע המאה ה־19. בראשית המאה ה־20 חָסַר מִסְפֶּרם ליותר מ־50,000 והגיע לשיאו לפני הקמת מדינת ישראל — כ־90,000 ובהם 13,000 יהודי כורדיסטאן והפרסים. לפני הקמת המדינה כבר חיו באינך־ישראל כ־20,000–30,000 יהודים מאיראן. על אף עליית עשרות אלפים לישראל בשנים 1948–1975, חיו עדיין באיראן ב־1975 כ־80,000 יהודים. המערכת המשפטית בפרס נוהלה על ידי בתי דין שיעיים ועל פי ההלכה המוסלמית. מעמדם החוקי של היהודים היה שני סעות והיה עליהם לשלם עד 1926 את מס הנוגלנות שבמקומות אחרים חוקים עוד קודם לכן. בתקופות שונות סבלו היהודים מרדיפות וחלה עליהם חובות מִשְׁפִּילִים. המצב היה חמור במיוחד בתקופת הצ'אֶפְּסִי (1502–1736), כשנעשו מִאֲמָצִים לכפות על היהודים את דת האִסְלָם, ורבים מן החוקים של אותה תקופה הוסיפו להתקיים גם לאחר מכן. ב־1906 התקבלה חוקה שהעניקה שוויון זכויות למיעוטים הדתיים לא־מוסלמיים, לרבות היהודים, אך החוק לא בוצע, הלכה למעשה. רק ב־1925/26, עם עלייתו לטלון של רזה שאה פֶּהְלִי, הוענק שוויון זכויות לכל התושבים.

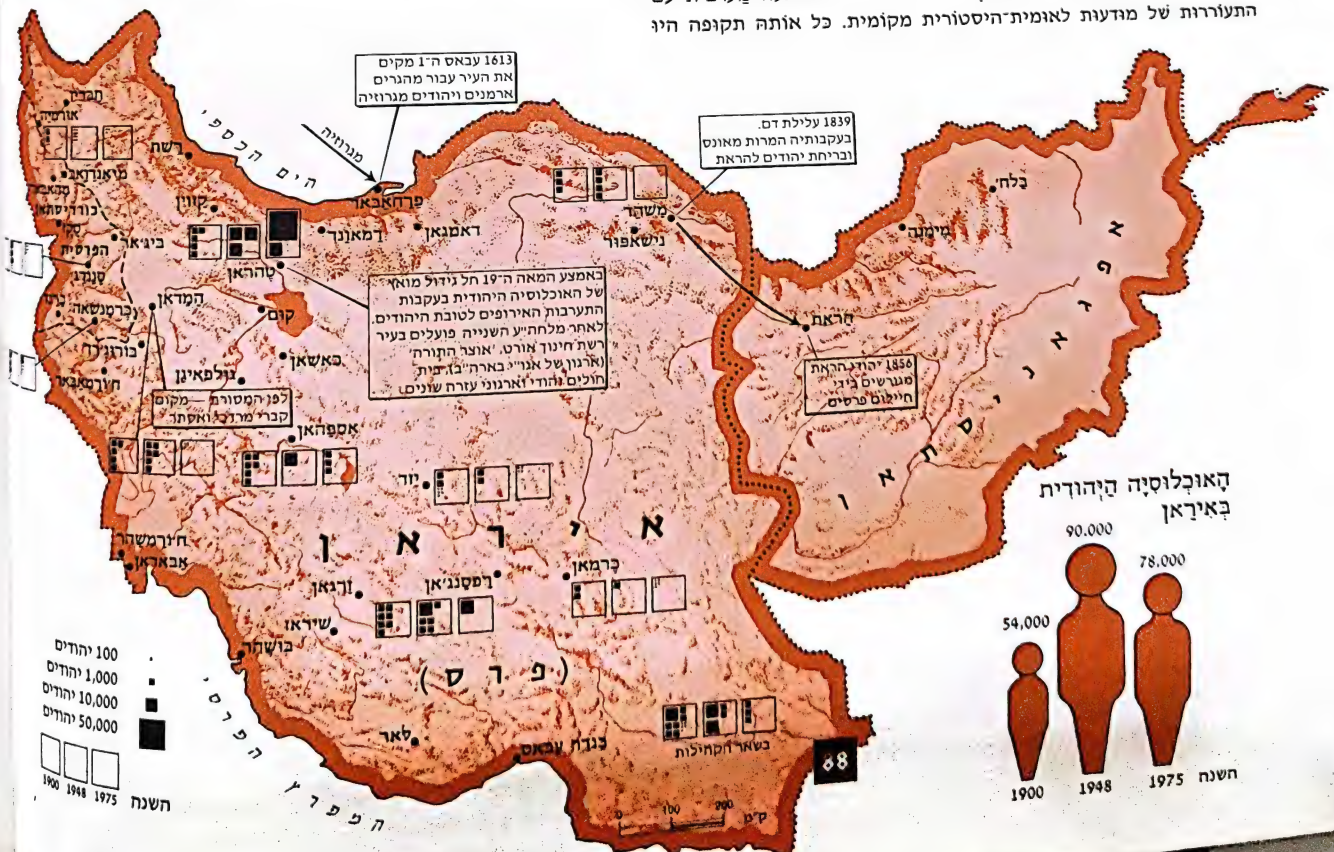
רוב יהודי איראן חיו בערים, אם כי התפזרו על פני אזורים רבים במדינה. במרפא היהודי הגדול ביותר בראשית המאה ה-20, הוא שיראז וסביבתה, התרכזו 13.2% בלבד מכל יהודי הארץ. בשנים שאחרי כך חל ריכוז חֲרָגָתִי של היהודים במרפאים הגדולים ובעיקר בִּקְהָרָא. ב־1948, חיו בִּקְהָרָא 31.2% מכל יהודי איראן וב־1975 – 75.5%. באותה השנה ישוב כ־92% מכלל יהודי המדינה בשלושת היישובים היהודיים הגדולים ביותר בארץ. יחד עם הריכוז בערים, השתלבה יהדות איראן בתהליך המודרניזציה, שהתרחש בעיקר בערים הגדולות ולבש צורה של 'איראניזציה' – שילוב של השפעה מערבית עם התערורות של מדינות לאומית-היסטורית מקומית. כל אותה תקופה היו

הַיְהוּדִים בְּאַפְגַּאנִּסְתָּאן

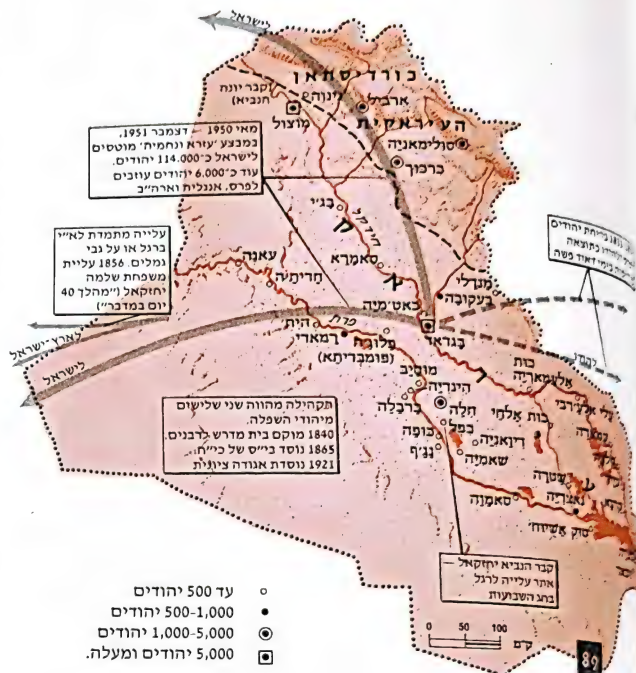
אם כי יש עדויות על ישיבת יהודים באפגניסטאן מימי הביניים הקדומים
 בעת החדשה לא נותרו כמעט יהודים מן ההתיישבות הישנה. רוב היהודים היו
 ממוצא פרסי וחיו בחלק המערבי של המדינה — בעיר ב'לה' (כמה מאות שנים
 בראשית המאה ה-20) ובעיקר בעיר קראת (2000- באמצע המאה ה-19).
 הקמת המדינה חייב באפגניסטאן כ-4000 יהודים.

יהודי אפגניסטאן היו רובם סוחרים, והרבו לעסוק בסחר ב"קציע" הם היו פשוטים בעיקר ליהודי מִשְׁדֵּה שִׁפְרָס (קשר עסקי וחברתי). וע המכסה ברוסיה גם ליהודי בוכארה, ושימשו ציר להעברת סחורות (ובמקרה מאוחר יותר, אף נתיב כלכליים) מבוכארה לחודו. חוקה, שאושרה ב-1939 העניקה, לפחות להלכה, זכויות אזרחיות שוות לכל התושבים.

לפני הקמת המדינה חיו בארץ-ישראל כ-1000 מיהודי אפגניסטאן, שכל רובם במשך שנות השלושים. בשנים 52-1951 עזבו כמעט כל הנותרים את אפגניסטאן, רובם לישראל ומיעוטם לאירופה ולאמריקה.

היהודים בעראק

81

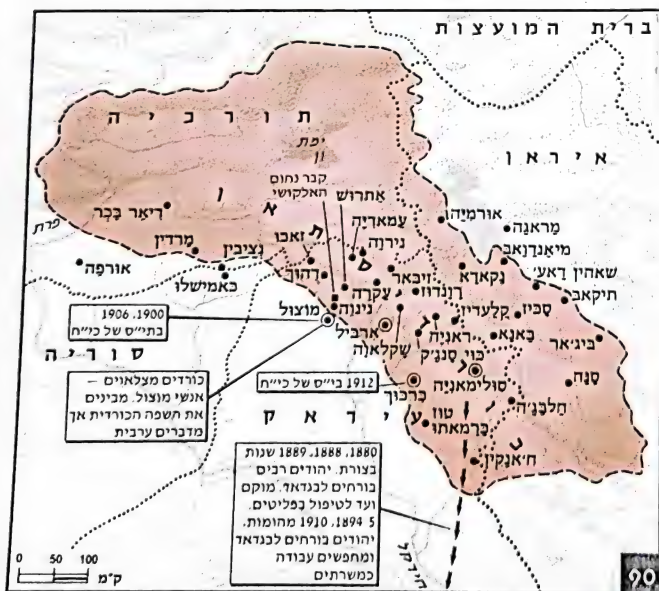
מאז 1638 היתה עיראק חלק מן האימפריה העות'מאנית. יהודי עיראק (בבלי) התחלקו לשתי קבוצות שונות לגמרי. יושבי השפלה (ובעיקר בגדאד) ויהודי כורדיסטאן החריית. היהודים הוגדרו כמיעוט (מלה) ולחלכה היה מעמדם המשפטי טוב יותר מאשר בארצות מוסלמיות אחרות, ואף טוב יותר ממצבו של המיעוט הנוצרי. למעשה, נקבע מצבם ומעמדם על ידי השליט המקומי (הפאשה). התפוררות האימפריה העות'מאנית, שנעשו ב-1839 והלאה, השפיעו גם על מעמדם של היהודים. מס הגולגולת (ה'ת"ת) בוטל ב-1855, ובהדרגה זכו היהודים בזכויות שונות. הכיבוש הבריטי ב-1917 פתח עידן חדש ליהודים, והעניק להם שוויון זכויות מלא. יהודי בגדאד חדרו למנהל החדש ואף עסקו במקצועות כמו עיתונות וספרות. אך בעיקרה היתה זו קהילה של סוחרים, ביניהם סוחרים בקנה מידה בינלאומי. אף שפיר מצבם הכלכלי של היהודים התגוללה עיראק וזאת בעצמאות ב-1932, הוענקו זכויות אזרחיות שוות לכל התושבים, אך יחד עם זאת חלה למעשה נסיגה במעמדם של היהודים, והופיעו סימנים ראשונים של הפלייה נגדם, על רקע של הלכי רוח לאומניים ואנטי-אירופיים. בחג השבועות של שנת 1941 התחוללו פרעות חמורות נגד היהודים, בעיראק ככלל ובבגדאד בפרט, ומאות נרצחו.

לקהילה של בגדאד היתה עמדת-קבוצה בחייה של יהדות עיראק, מה גם שבמאה ה-20 יותר משני שלישים מיהודי הארץ ישבו בעיר. בגדאד שימשה גם כמרכז רוחני לכל הקיבוצים היהודיים באזור שמסוריה מזרחה. מעמדה נקבע בתקופת ר' יוסף חיים (1833/35-1909), שפיתח כרבה של העיר מ-1859 עד מותו, והיה מפורסם ומקובל כבעל סמכות הלכתית.

בראש הקהילה עמד ה'ש"ח (או נשיא) - בדרך כלל בעל נכסים המקורב לשלטון ובעל סמכות רבה בקרב הקהילה, אם כי לא בהכרח תלמיד חכם. הסמכות ההלכתית היתה בידי הרב, אך המינויים לבית הדין היו תלויים באישורו של ה'ש"ח. בכל קהילה פעל 'ש"ח' מקומי, אך השפעתו של ה'ש"ח של בגדאד הורגשה בקרב יהדות בכל כולה.

יהודי עיראק קיימו קשר שוטף עם ארץ-ישראל במשך דורות, וזרם העולים גבר בעת החדשה. ערב הקמת המדינה ישבו בארץ כ-11,000 יהודים עיראקים. עם הקמת המדינה גבר המתח בעיראק בין האוכלוסייה היהודית לבין האוכלוסייה הכללית. ב-1950 הושג הסכם, שאיפשר לכל היהודים לעזוב את המדינה בתוך תקופה קצרה. כמעט כל יהודי עיראק (כולל כורדיסטאן) ניצלו את ההזדמנות, למרות שנאלצו לוותר על חלק גדול מרכושם. יותר מ-120,000 עזבו את הארץ, רובם לישראל ומיעוטם לאנגליה, לאיטליה ולארצות הברית. בסוף 1951 נותרו בעיראק כ-6,000 יהודים, ובשנות השבעים ירד מספרם לכ-1,000-1,500 בלבד.

היהודים בכורדיסטאן

תחום כורדיסטאן
בירת מחוז כורדיסטאן בעיראקית

0.59 בראשית המאה ה-20, צורפות, חלפנות, מקצועי של החברה, דגש על המסחר, יתונאים, עורכידו,

היושבת בערים, יגונות דתית (מוסד) גנייני משפט, ויחסי בם כ'ינו, כשוחס דת, שכקראח 'נשיא', יני העדה' במחצית של יהדות איראן על ראן כולה.

ושיבשה לחלוטין, המשרת החדש, יהודים, ובהם יור של יהודים וההערכה

הביינים הקדומים, נה. רוב היהודים היו 'ו' (כמה מאות נפשות ע המאה ה-19). ערב

ק בסחר בי'אצי, עסקי וחברתי, ועד ת סחורות (ובתקופה קה, שאשרה ב-1933 ושבבים.

אפגאניסטאן, שעלו גט כל הנותרים את

100 יהודים
1,000 יהודים
10,000 יהודים
50,000+ יהודים
1900 1948 1975

היהודים ביהודה

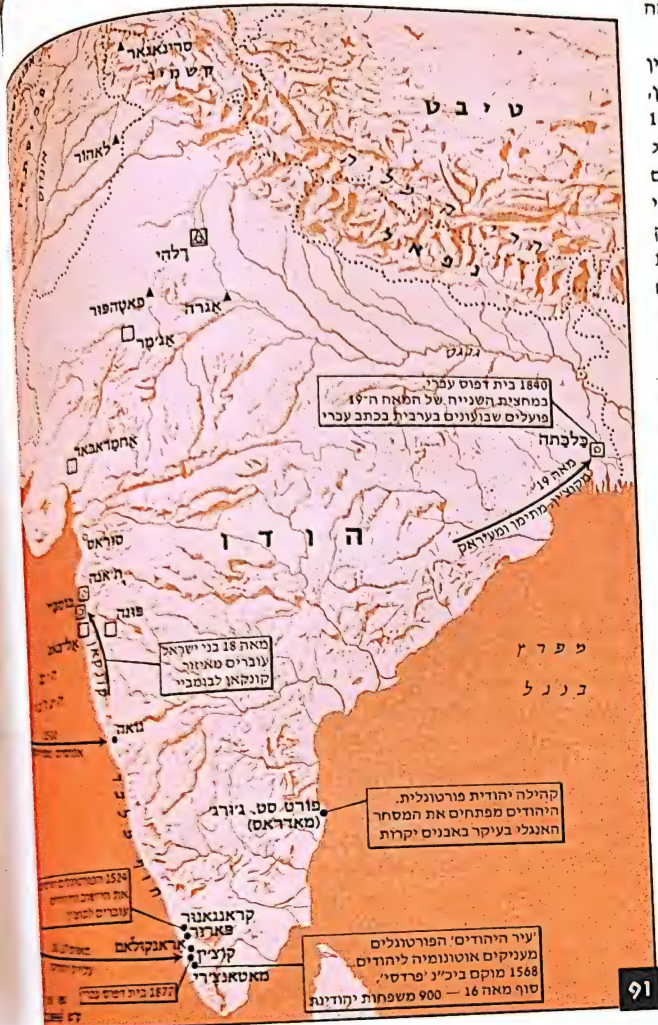
82 יהודי חודו התחלקו לשלוש קבוצות עיקריות: שתי קבוצות שישבו בארץ זו מזמן קדום — בני ישראל ויהודי קוצ'ין — ומהגרים שהגיעו בעיקר מאז המאה ה-16 והלאה.

אין ודעים בוודאות מתי באו לחודו שתי הקבוצות העתיקות. יהודי קוצ'ין חיו בחוף מלבר, בדרום-מערב חודו. בניישראל חיו בכפרים באזור קונקאן, מדרום לבומביי, והחלו לעבור אל העיר מן המחצית השנייה של המאה ה-18 והלאה. רק אז נוצר המגע בין שתי הקבוצות, ויהודי קוצ'ין סייעו לבניישראל בחייהם היהודיים. עם בואם של יהודים אירופיים, רובם פורטוגלים-ספרדים ומיעוטם אשכנזים, שהתיישבו בעיקר בערי חוף מלבר והתמזגו עם חלק מיהודי קוצ'ין, נוצרה קבוצה יהודית נוספת בארץ. גם יהודים מתימן, מפרס ומעיראק הגיעו לחודו. מסוף המאה ה-18, ובעיקר במחצית הראשונה של המאה ה-19 באו לחודו מאות יהודים מעיראק, בעיקר מבפצרה ומבגדאד (קרונים 'בגדאדים'), והם התיישבו בעיקר בכלכתה ובבומביי, שם יסדו קהילות הבגדאדים היו סוחרים אמידים בעלי קשרים בינלאומיים (משפחות שלון כדורי, נבאי, יהודה, ועוד) והם הקימו רשת מסחרית בינלאומית עניפה.

מעמדם של היהודים בחודו היה נוח מאד. בתקופת השלטון החולנדי בקוצ'ין (1663-1795) הם נהנו מאותן הזכויות שהיו ליהודים בחולנד, ואחרי הכיבוש הבריטי, משנות ה-70 של המאה ה-18, נשמרו זכויותיהם. עם זאת השפיעה על היהודים שיטת המעמדות הסגורים הנהוגה בחברה ההנדואית. גם התערורו ספקות לגבי מעמדם ההלכתי של יהודי חודו הוותיקים (ובמיוחד לגבי בניישראל, שלא קיימו את דיני ישראל במלואם והושפעו מאד על ידי הסביבה הכללית). שאלות אלו נפתרו בחלקן, במשך הזמן, במדינת ישראל, לאחר שבניישראל עלו ארצה.

בתחילת המאה ה-20 חיו כ-3,500 יהודים באזור קוצ'ין, ובניישראל מנו כ-7,000 נפש.

ב-1948 חיו בחודו כ-28,000 יהודים, למעלה ממחציתם בניישראל, והאחרים בעיקר בגדאדים ויהודי קוצ'ין. אחרי הענקת העצמאות לחודו והקמת מדינת ישראל התפוררו רבות מן הקהילות, עקב עלייה לישראל והגירה לאנגליה, לאוסטרליה, לארצות הברית ולקנדה. ב-1970 חיו כ-10,000 יהודים בחודו, רובם בבומביי, שם התרכזו גם רבים מבניישראל. ב-1980 קטן מספרם הכולל לכ-4,500 נפש.

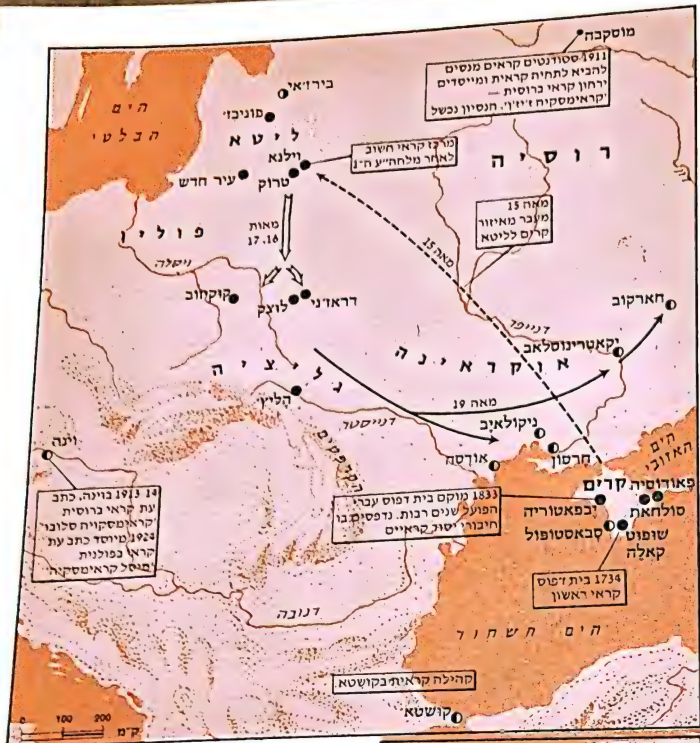
- בני ישראל
- יהודי קוצ'ין
- יהודים מעיראק
- ▲ יהודים מפרס

היהודים במזרח הרחוק

בעקבות חירות המעצמות האירופיות לסין במאה ה-19 התיישבו שם יהודים, בעיקר בחונג'קונג, שאנגחאי וטינטסין. רוב היהודים חאלה חיו מלי נתינות בריטית שבאו מחודו ומעיראק. ב-1937 הגיע מספרם לכ-10,000. בשנים 1938-1941 ברחו כ-18,000-20,000 יהודים מאירופה והגיעו לשאנגחאי, שהיה אז תחת שלטון יפני.

בשנות הארבעים הגיע מספרם ל-25,000-30,000 נפש. בתום המלחמה ובעיקר אחרי 1948, עם השתלטות הקומוניסטים, היגרו כמעט כל היהודים חאלה לישראל, לארצות הברית, או לברית המועצות, ונותרו רק כמה מאות יהודים בחונג'קונג. כמה מאות יהודים חיים כיום בן (רובם בטוקיו, מקנדה ביוקוהאמה) בסינגפור ובפיליפינים, רובם הגיעו לשם במחצית השנייה של המאה העשרים.

- קהילה קראית במאות 17, 18
- קהילה קראית במאות 19, 20

הקראים

הקראים הם כת יהודית שהתנגדה למסורת התלמודית-הרבנית ולתורה שבעל פה, ודבקה בתורה שבכתב. ראשיתה במזרח-התיכון בימי הביניים. בעת החדשה התרכזו הקראים ברוסיה (בעיקר בקרים ובלטא), בפולין, במצרים ובארץ-ישראל. בסוף המאה ה-18, כשרוסיה השתלטה על ליטא ועל קרים, זכו הקראים להכרה משפטית נפרדת משאר היהודים. מספרם הגיע אז לכ-2,400 נפש. ב-1840 הוכרו הקראים שבקרים כעדה עצמאית, כדוגמת המוסלמים. בסוף המאה ה-19 הגיע מספרם ברוסיה לכ-13,000 איש, רובם בקרים.

הקראים דברו שפות שונות, בהתאם למקום מושבם: ניב של ערבית בעיראק ובמצרים, ניב של תורכית בקושטא, קראית (שפה ממקור תורכית) בליטא ובפולין, וטטרית-קרימית בחצי-האי קרים.

במאה העשרים קטן מספרם של הקראים. בשנות השלושים חיו בעולם כ-12,000 קראים, רובם ברוסיה, והשאר בפולין (וילנא הפכה אז למרכז קראי חשוב). בתורכיה, בעיראק, בארץ-ישראל ובמצרים. בימי מלחמת העולם השנייה הכירו אמנם הגרמנים בקראים (לפי בקשתם) כבעדה נפרדת, אך אי-על-פיכך נחרבו מרכזיהם באירופה.

לאחר קום מדינת ישראל עלו אליה מרבית הקראים מארצות המזרח. העיר וסלה הפכה למרכז פעילותם בארץ, ובה הם הקימו בית כנסת, בית מדרש, בית דין, ומוסדות עליונים להנהגת העדה. נוסף על הקהילות ברמלה, באשדוד, בארמקיס ובאיזור תל-אביב הקימו הקראים את הכפר מצליח (ליד רמלה) ואת מושב רנן.

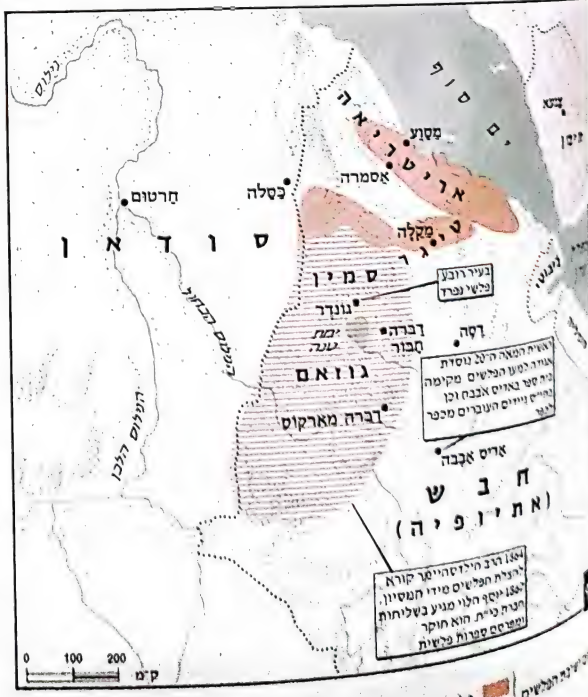
חיי הדת של העדה בארץ מנוהלים על ידי מועצה ארצית. הקראים משרתים בגדל ודושימים בתעודות הזהות כיהודים קראים, אך מעמדם לגבי דיני אישות מעורפל. אין חוק המסמך בית דין קראי לטפל בענייני אישות.

מאחר שהקראים, בהתאם לאיסור התנכ"י, אינם עורכים מפקדים, לא ידוע מספרם. לפי האומדן הם מונים כ-10,000-18,000, רובם בישראל ומקצתם בארצות הברית, בקנדה, בצרפת ובתורכיה.

בית כנסת פלשי באחיופיה

יחסי

פלשים דוברי טטרית
פלשים דוברי אמהארי

התיישבו שם גם
ההאלה היו בעלי
לכ-10,000. בשנים
לשאננהא, שהיתה
בתום המלחמה
במעט כל היהודים
נזרו רק כמה מאות
בטוקיו, מקצתם
מאצית השנייה של

הפלשים רואים את עצמם כצאצאיהם של מלכת שבא ושלמה המלך. חוקרים נוטים לתארם כשבט מבני חם שאימצו להם את הדת היהודית, כשהגיעו לחבל, בימי הביניים. ספרי הקודש של הפלשים הם התנ"ך וחלק מהספרים החיצוניים. המשנה והתלמוד לא הגיעו אליהם.

נראה, שעד המאה ה-17 שמרו הפלשים על עצמאות או לפחות על אוטונומיה נרחבת. הם הוסיפו לשמור על ייחודם גם לאחר מכן, על אף רדיפות ולחץ של מסיונרים נוצרים. מצבם הוטב בראשית המאה ה-20, בין היתר כתוצאה של פעולתן של ה'ועדות הפרו-פלשיות' במערב (אנגליה, גרמניה, ארה"ב), שהתערבו למענם ואף פעלו לטיפולן השכלתם באחיפיה ובארצות אחרות.

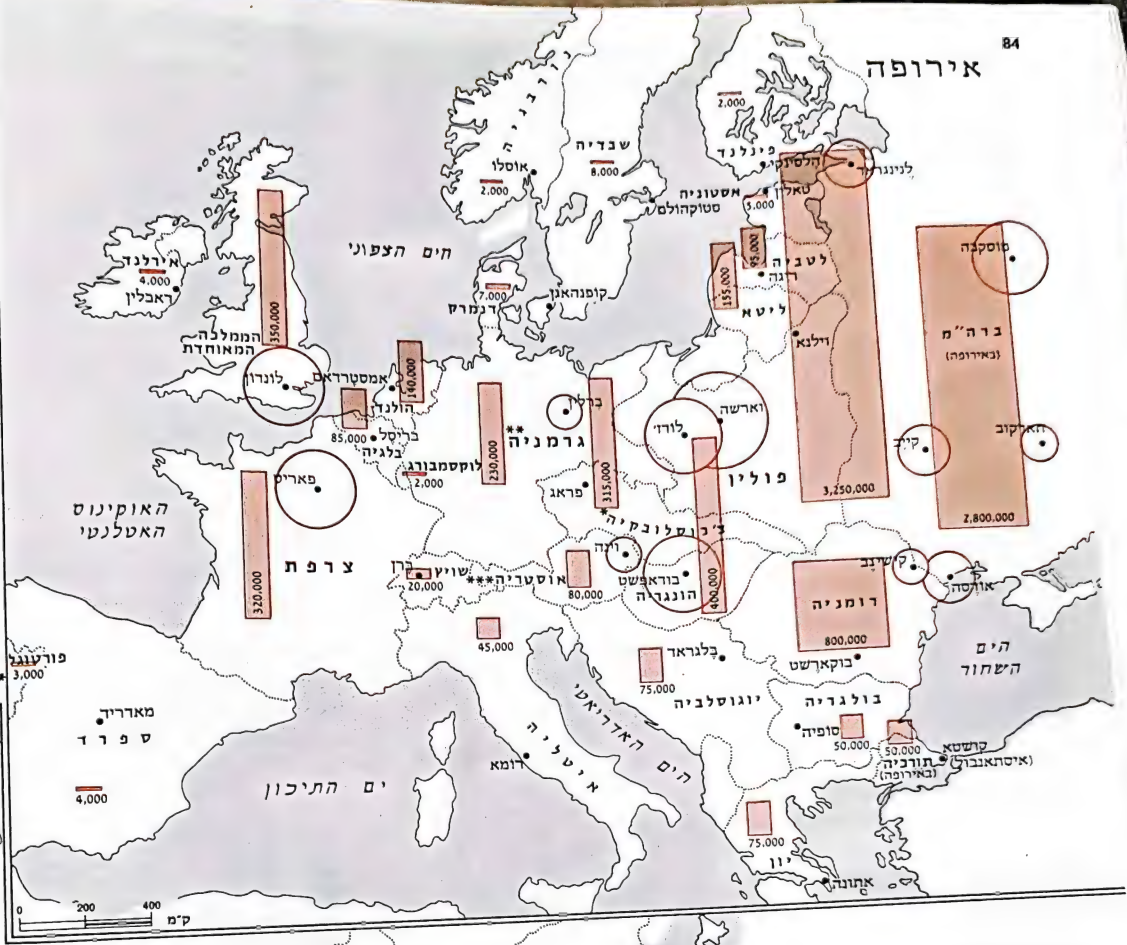
בראשית המאה ה-20 נאמד מספרם בכ-50,000. הם נתרכזו בצפון חבל, בקרבת הגבול עם סודאן, ורובם חיו בכפרים קטנים מסביב לעיר גונדר, ובעיר עצמה ברובע נפרד. הם עסקו בחקלאות ובמלאכת יד.

לשונם — שפת האַקְמָהָרִי, היא לשונה הרשמית של חבל, אך את התנ"ך הם קוראים בגז — שפת הקודש הקלאסית של הכנסייה החבשית.

במרכז החיים הדתיים עומדים הכוהנים וה'מסג' (בית הכנסת). בכל איזור בוחרים להם הכוהנים כהן גדול המשמש כמנהיגה הרוחני של העדה. המפגש בעת החדשה עם יהודים מארצות שונות ועם שליחי הסוכנות היהודית, קירב את הפלשים לארץ-ישראל.

ב-1969 הם מנו כ-25,000-30,000 נפש. בשנות הששים, עם עירעור המצב המדיני באַחיופיה, הורע מאד מצבם של הפלשים ונעשה מאמץ לבוא לעזרתם. חלק מן הפלשים אף עלה ארצה.

אירופה

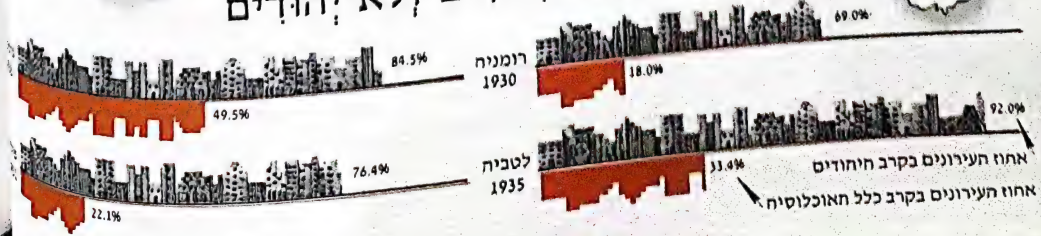

הפזורה היהודית
ערב מלחמת
העולם השנייה

* כ-1930 היו בביטולוכיה 200,000
** כ-1933 היו בגרמניה (נאצית) 504,000
*** כ-1934 היו באוסטריה 172,000

שעור העירונים בקרבת יהודים ולא-יהודים

ערב מלחמת העולם השנייה הגיע העם היהודי לנקודת שיא דמוגרפית בתולדותיו. בעולם חיו אז למעלה מ-16 מיליון יהודים, רובם (כ-90%) באירופה ובבשת האמריקנית. ארצות הברית כבר תכילה את הקיבוץ היהודי הגדול ביותר בעולם, אך קרוב ל-60% מכל היהודים חיו עדיין באירופה. היישוב היהודי בארץ-ישראל כבר היה החמישי בגודלו במניין הארצות, אך כי רק 3.6% מכל היהודים חיו בארץ.

לא היתה עוד תקופה בתולדות העם, לא לפני הזמן הזה ואף לא אחריו, שקיבוצים יהודיים גדולים פעלו בעת ובעונה אחת בארצות כה רבות ובכל היבשות. מצב זה שיקף את תנופת ההגירה הגדולה, שאיפיינה את העם היהודי מאז סוף המאה ה-19 ושניצרה קהילות יהודיות חדשות ביבשת האמריקנית, בדרום אפריקה, ובאוקיאניה, ואף חסיפה לאוכלוסיות היהודיות באירופה המערבית. יחד עם זאת, ערב מלחמת העולם השנייה אפשר היה כבר להכיר בסימני הסערה המתקרבת: שלושה קיבוצים יהודיים באירופה — בגרמניה באוסטריה ובצ'כוסלובקיה — היו במצב של התפוררות, עקב הלחץ והרדיפות של המשטר הנאצי בגרמניה.

ההליך המעבר לערים הגדולות הוסיף עוד ממד אופייני למפת ההתיישבות היהודית. יותר משליש מכל היהודים חיו ב-1939 ב-22 ערים גדולות שמספר אוכלוסייתן היה כ-100,000 או יותר. רובו הגדול של העם חי

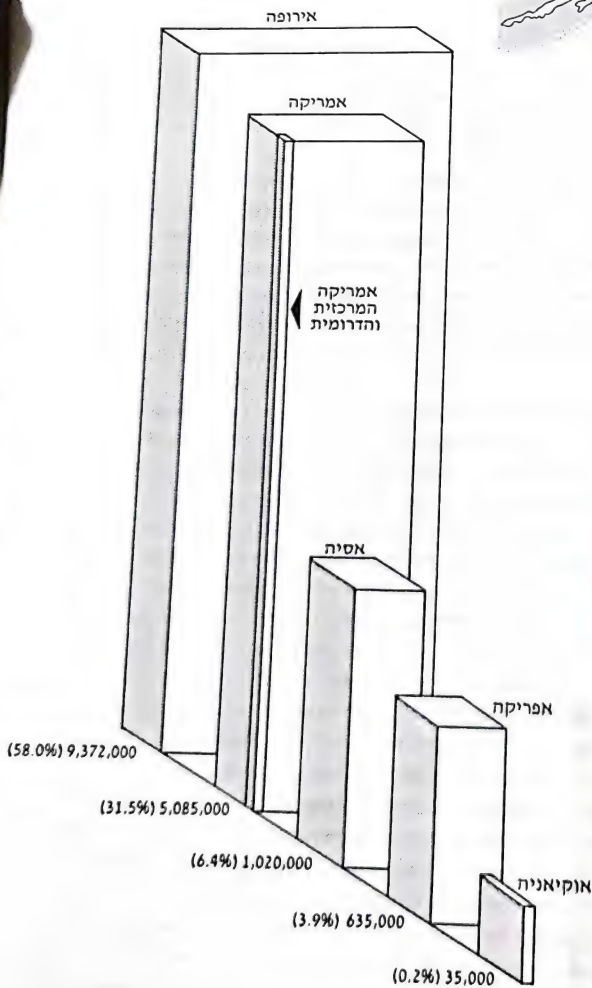
ערב מלחמת העולם השנייה הגיע העם היהודי לנקודת שיא דמוגרפית בתולדותיו. בעולם חיו אז למעלה מ-16 מיליון יהודים, רובם (כ-90%) באירופה ובבשת האמריקנית. ארצות הברית כבר תכילה את הקיבוץ היהודי הגדול ביותר בעולם, אך קרוב ל-60% מכל היהודים חיו עדיין באירופה. היישוב היהודי בארץ-ישראל כבר היה החמישי בגודלו במניין הארצות, אך כי רק 3.6% מכל היהודים חיו בארץ.

לא היתה עוד תקופה בתולדות העם, לא לפני הזמן הזה ואף לא אחריו, שקיבוצים יהודיים גדולים פעלו בעת ובעונה אחת בארצות כה רבות ובכל היבשות. מצב זה שיקף את תנופת ההגירה הגדולה, שאיפיינה את העם היהודי מאז סוף המאה ה-19 ושניצרה קהילות יהודיות חדשות ביבשת האמריקנית, בדרום אפריקה, ובאוקיאניה, ואף חסיפה לאוכלוסיות היהודיות באירופה המערבית. יחד עם זאת, ערב מלחמת העולם השנייה אפשר היה כבר להכיר בסימני הסערה המתקרבת: שלושה קיבוצים יהודיים באירופה — בגרמניה באוסטריה ובצ'כוסלובקיה — היו במצב של התפוררות, עקב הלחץ והרדיפות של המשטר הנאצי בגרמניה.

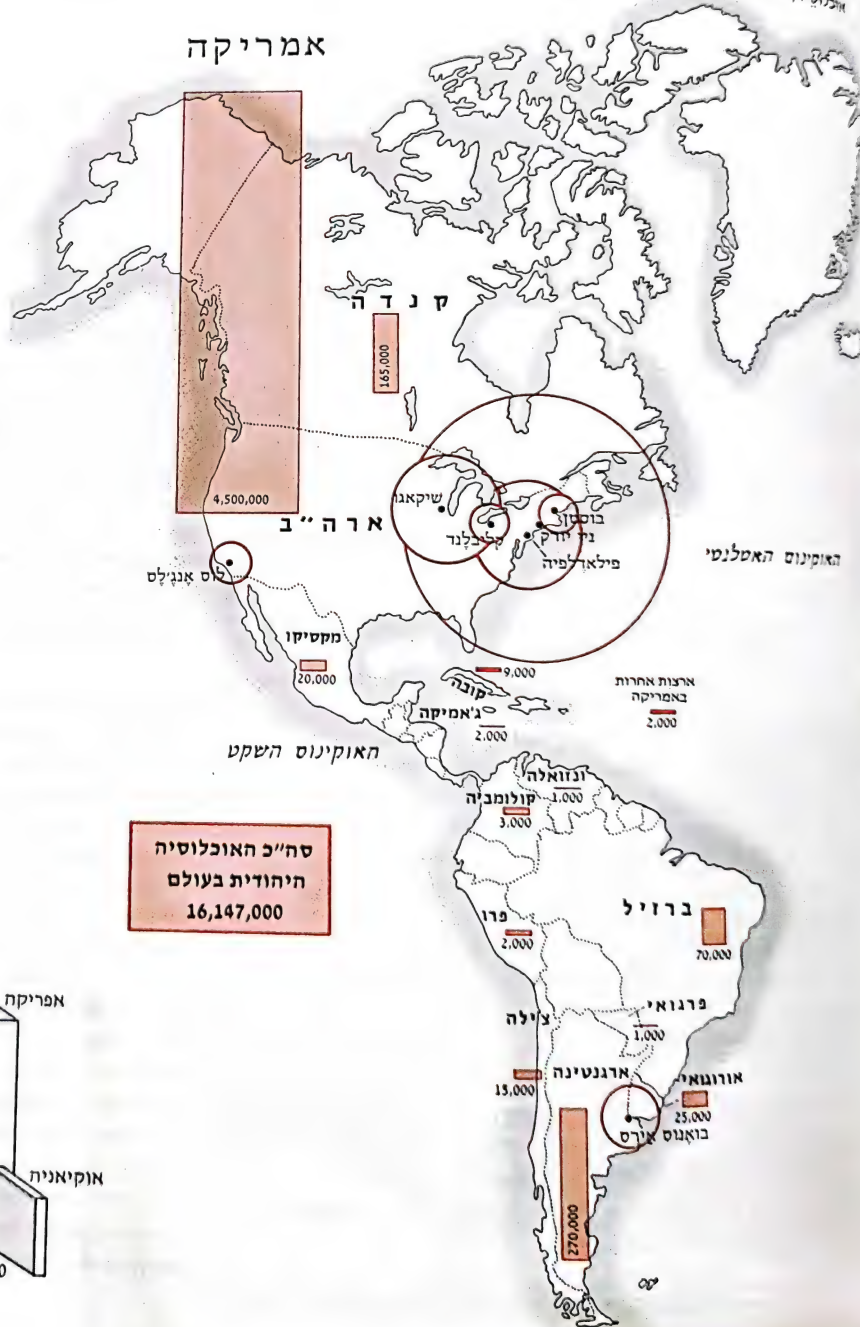
ההליך המעבר לערים הגדולות הוסיף עוד ממד אופייני למפת ההתיישבות היהודית. יותר משליש מכל היהודים חיו ב-1939 ב-22 ערים גדולות שמספר אוכלוסייתן היה כ-100,000 או יותר. רובו הגדול של העם חי

היהודית
החמית
השנה

האוכלוסיה היהודית לפי יבשות

אמריקה

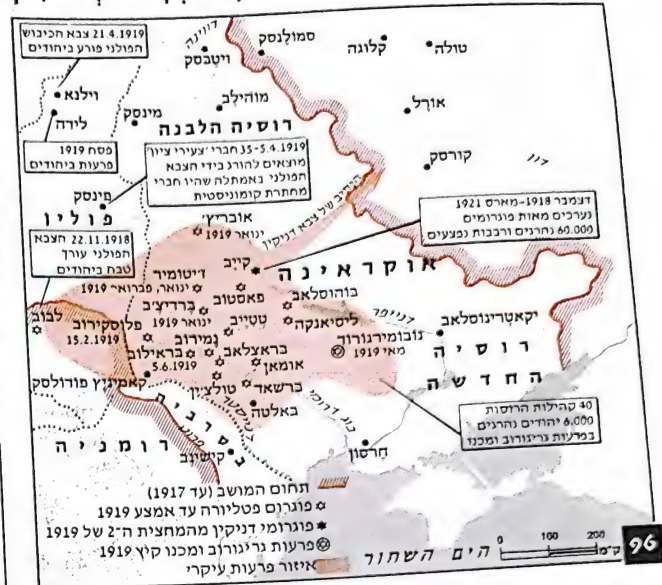
ובקניה 357,000 יהודים
וכרבות חבל הסאה
יהיה 191,000 יהודים

אלבניה 122,000
מדינה

ארצות
אחרות
באמריקה

גרמניה
1933
מולין
1931

פוגרומים נגד היהודים ברוסיה ובפולין

רבות מן המדינות שקמו באירופה אחרי מלחמת העולם הראשונה, כתוצאה מהתפרקות הקיסרות והאבסורגית והקיסרות הרוסית, היו רב-לאומיות. כך גם היה המצב בחלק ממדינות הבלקאן, שבולותיהן השתנו בעקבות המלחמה. לבאי ועידת השלום, שהתכנסה בפאריס ב-1919, היה ברור שאחד התנאים להבטחת שלום יציב באירופה הוא הבטחת זכויותיהם של המיעוטים הלאומיים באירופה.

ויכוחים קשים נערכו בין נציגי המעצמות לבין נציגי המדינות החדשות או המנוצחות בשאלה זו. באופן כללי, טענו נציגי המדינות ששקרו השוויון האזרחי מן גס על הזכויות המיוחדות של המיעוטים, ואילו נציגי המיעוטים, וביניהם היהודים, דרשו זכויות לאומיות מיוחדות, נוסף על הזכויות האזרחיות.

היהודים נמנו עם המיעוטים העיקריים בכמה ממדינות אירופה. זחדשות. בפולין הם היו הגדול שבמיעוטים — כ-10% מכלל האוכלוסיה ומשקלם ניכר אף בצ'כוסלובקיה, בהונגריה, בליטא וברומניה.

ארגונים יהודיים מאירופה ומאמריקה שלחו נציגים לוועידת השלום כדי לפעול למען זכויות היהודים במדינות מזרח-אירופה. לפאריס באו נציגים של הארגונים שפעלו למען זכויות אזרחיות, של המועצות הלאומיות היהודיות שהוקמו בארצות שונות במזרח-אירופה בשלהי המלחמה ושל הקונגרס היהודי האמריקני.

בין הנאספים לא היתה תמימות דעים: התפתח ויכוח בשאלה אם לדרוש בשביל היהודים זכויות אזרחיות או זכויות אזרחיות ולאומיות. ב-28.3.1919 הוקם 'ועד המשלחות היהודיות לוועידת השלום'. הוועד איגד את נציגי המועצות הלאומיות ואת נציגי הקונגרס היהודי האמריקני, שהיו את רוב הבאים, ופעל למען זכויות לאומיות ליהודי המדינות החדשות. נציגי כ"יח ונציגי ועדת החוץ המשותפת (שייצגה שני ארגונים בריטיים, אגודת אחים וועד הנציגים), שתמכו בזכויות אזרחיות בלבד, פעלו בנפרד. חציונים, שהיו חכוח המניע העיקרי ב'וועד המשלחות', הפגיעו גם במשלחת נפרדת, בראשותו של חיים וייצמן, והביאו בפני 'מועצת העשרה' של ועידת השלום את תביעתם לבית לאומי יהודי בארץ-ישראל, בחסותה של בריטניה (27.3.1919).

במסמך המנחה שאושר על ידי ועידת השלום, היה חוזה עם פולין, שנחתם ב-28.6.1919, והוא שימש יסוד לחוזים עם שאר המדינות. היו בו סעיפים שהבטיחו את זכויות המיעוטים השונים שבפולין, ואף שני 'סעיפים יהודיים' (מס' 10 ו-11) שהבטיחו ליהודים פיקוח על בתי הספר שלהם והכירו ביום השבת כיום מנוחה ליהודים על כל משתמע מכך. אולם הדרישה לציון מפורש של 'זכויות לאומיות' לא התקבלה, ודובר רק על 'זכויות מיעוטים'.

באשר לקיום הסעיפים האלה הלכה למעשה, היה חמצב שונה בכל מדינה ומדינה. התגברות האנטישמיות באירופה בשנות ה-30 והשפעת המשטר הנאצי הגרמני על מדינות אירופיות אחרות הביאו להרעת מצבם של היהודים גם בחלק מארצות מזרח-אירופה.

שנת 1917 עד 1921

התמוטטות המשטר הקיסרי ברוסיה ב-1917 הביאה לתהויה ובלוה בחזית הצבאית. שעברה אותה עת באזורים שהיו מאוכלסים בצפיפות על ידי יהודים, אי-הבהירות המדינית בתקופת ההקמה של המדינה הפוליטית ומלחמת אזרחים בין המשטר הסובייטי החדש לבין כוחות שהתנגדו לו ('הרוסים הלבנים' וקבוצות אחרות) גרמו לערעור השלטון התקין באזורים רחבים בגליציה ובתחום המושב והפכו אותם לזירת התנגשויות וקבוצות בין הכוחות היריבים. האוכלוסיה היהודית הגדולה שחיה באזורים אלו, שעברו מיד ליד כמה פעמים, נפלה קורבן לגל של פוגרומים, החמורים ביותר במזרח-אירופה מאז מאורעות ת"ח-ת"ט (1648-49). לאחר שהמשטר הסובייטי החדש הגיב בחומרה על מספר פגיעות ביהודים מטעם חיילי הצבא האדום, פסקו ההתנפלויות מן הצד הזה. לא כן הצבאות האחרים: של הפולנים בצפון, ושל פטליוורה, דניקין ומנהיגים צבאיים מקומיים באוקראינה, שגרמו לחורבן של מאות קהילות ולמאות אלפי הרוגים ופצועים.

הפעילות המדינית של היהודים בעת ועידת השלום בפאריס שנת 1919

שויון זכויות וזכויות מעוט באירופה לאחר מלחמת העולם הראשונה

היה הציונות היהודית עליו בתקופה שבין שתי מלחמות העולם שלוש
היה על התארגנויות יהודיות. הסוג האחד — הארגונים שהשתדלו למען
הקמת ארצות אחרות ושחוקמו החל בשנות הששים של המאה ה-19, הוסיפו
לעבוד גם עתה שהיהודים הם אזרחים במדינות השונות ויש להבטיח את מלוא
הזכויות האזרחיות, ותו לא. הסוג השני הם ארגונים שהיו 'אזרחיים'
בשנים אך הושפעו מהלכי הרוח החדשים בקרב הציבור היהודי והוסיפו
לעבוד תחת השם 'לפנינו', ובעקבות זאת שינו את מתכונת עבודתם הציבורית,
היוו תחנות ארגוניות משמעותיות. דוגמה בולטת של תפתחות זו היא
הקונגרס היהודי הארגוני הראשון (1916-1920) שערך כי בארצות במזרח-
האחר (זרע שם) יש להשיג זכויות לאומיות ליהודים. הקונגרס איגד בתוכו
שונים 'אזרחיים', דתיים, ציוניים וסוציאליסטיים, ומתכונתו הארגונית
התנהל מקוראית. ארגון אחר שפיתח במשך המאה ה-20 מבנה ארגוני
היה 'התאחדות הציונית' (C.V.). יחד עם זאת לא שינה האגוד חמריק את תגדלתו
המבנית טענתו שמטרתו להבטיח זכויות אזרחיות בלבד ולא חדר מלחדתו
המבנית מיתית תכון רמניה. התארגנות אחרת, שהתקרב לפעילות פוליטית
התקיימה מחפכה הרוסית הראשונה ב-1905.

אילנז
1937

לונדן

חיפה

ירושלים

1946

1949

צ ר פ ת

1924 חוק הממשל ביחידים מסוימים משנות 1937

לחמאורח בספר

ספרד

ביטול צו תיגרוס 1492

חדש) לאחר מלחמ' (חדש) לאחר מלחמה

הודים

עד סוף המאה ה־18 היתה ישיבתם של היהודים בווארשה אסורה, אך בכל זאת ישוב בעיר כמה אלפי יהודים, באישורים מיוחדים. בסוף המאה ה־18, אחרי חלוקות פולין, עברה וארשה לשליטת פרוסיה, ומספר היהודים בה גדל והגיע לכ־7,000 נפש, חרף המגבלות שהטילו השלטונות. רובם התרכזו אז באזור מאריביל (נקרא למים בשם כיכר התיאטרון) ובמספר רחובות סמוכים. בתקופת העצמאות של וארשה, שהוקמה בימי שלטונו של נפוליאון בונפרטה (1806–1815) נאלצו רוב היהודים לעבור לאזור אחר, בכיוון דרום־מזרח־מערב. תחום מושבם היה ברחובות מרשלקובסקה, קרוב־בסקה וטווארדה וברחובות הסמוכים להם ונקב בדרום בִּגְדָדוֹת ירושלים. אולם באמצע המאה ה־19 שוב עברו רוב היהודים בלחץ השלטונות לצפון העיר, שם התגבש, לקראת סוף המאה, הגטו היהודי. בשנים 1890–1914 גדלה האוכלוסייה היהודית בווארשה פי שניים ויותר והגיעה לכ־337,000 נפש. הגידול העצום הביא להתפשטות הגטו לדומה ואף לפיזור היהודים בחלקים אחרים של העיר.

100

פראגא

ויסלה

כיכר
התיאטרון

הר הבית

המקדש

שדות ירושלים

שלב א-סוף מאה 18
שלב ב-1806-1815
שלב ג-אמצע מאה 19 (ראשית הגטו)
שלב ד-הקמת הגטו הגדול
והתפשטות לחלקים אחרים של העיר

0 500 1000 מ

116

שכונות העיר

23 numbered locations on a map of Jerusalem.

0 1 2 ק"מ

117

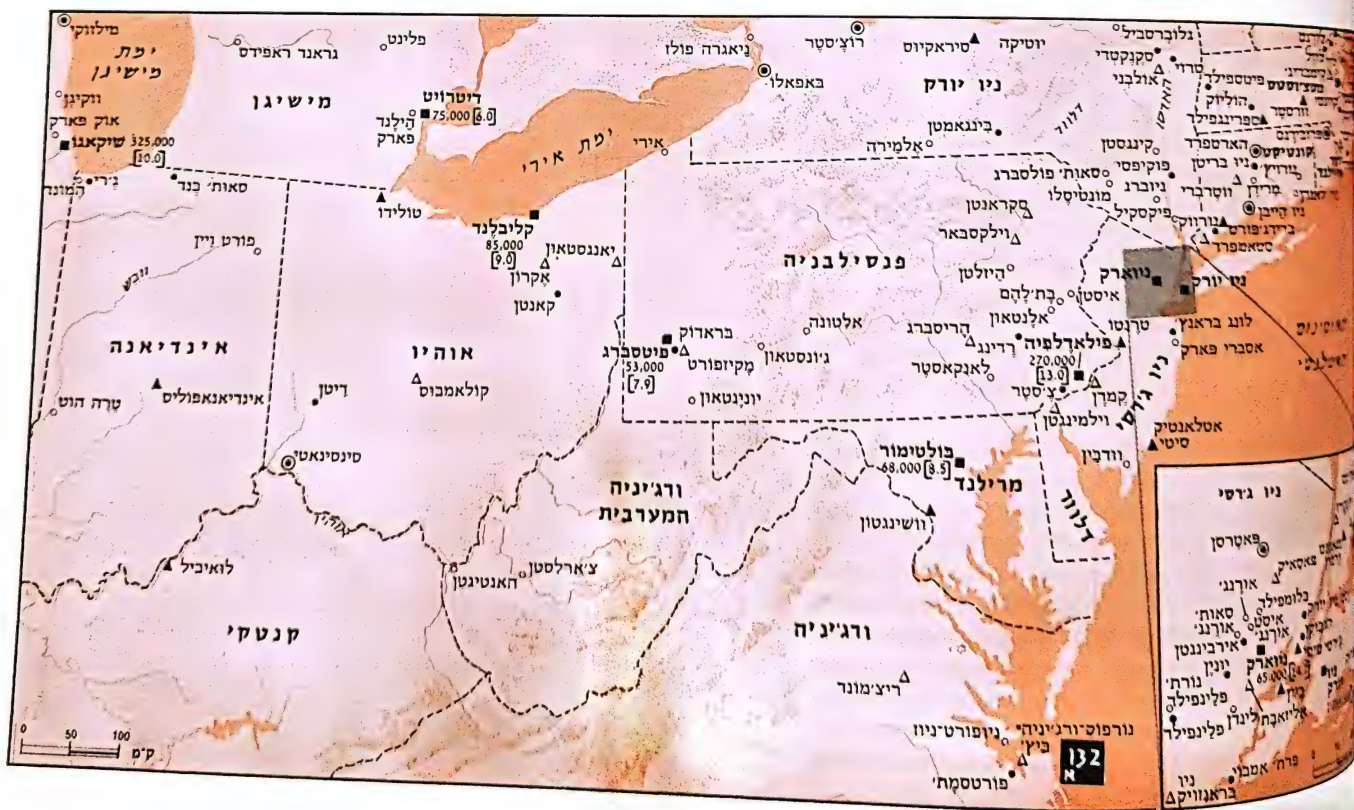
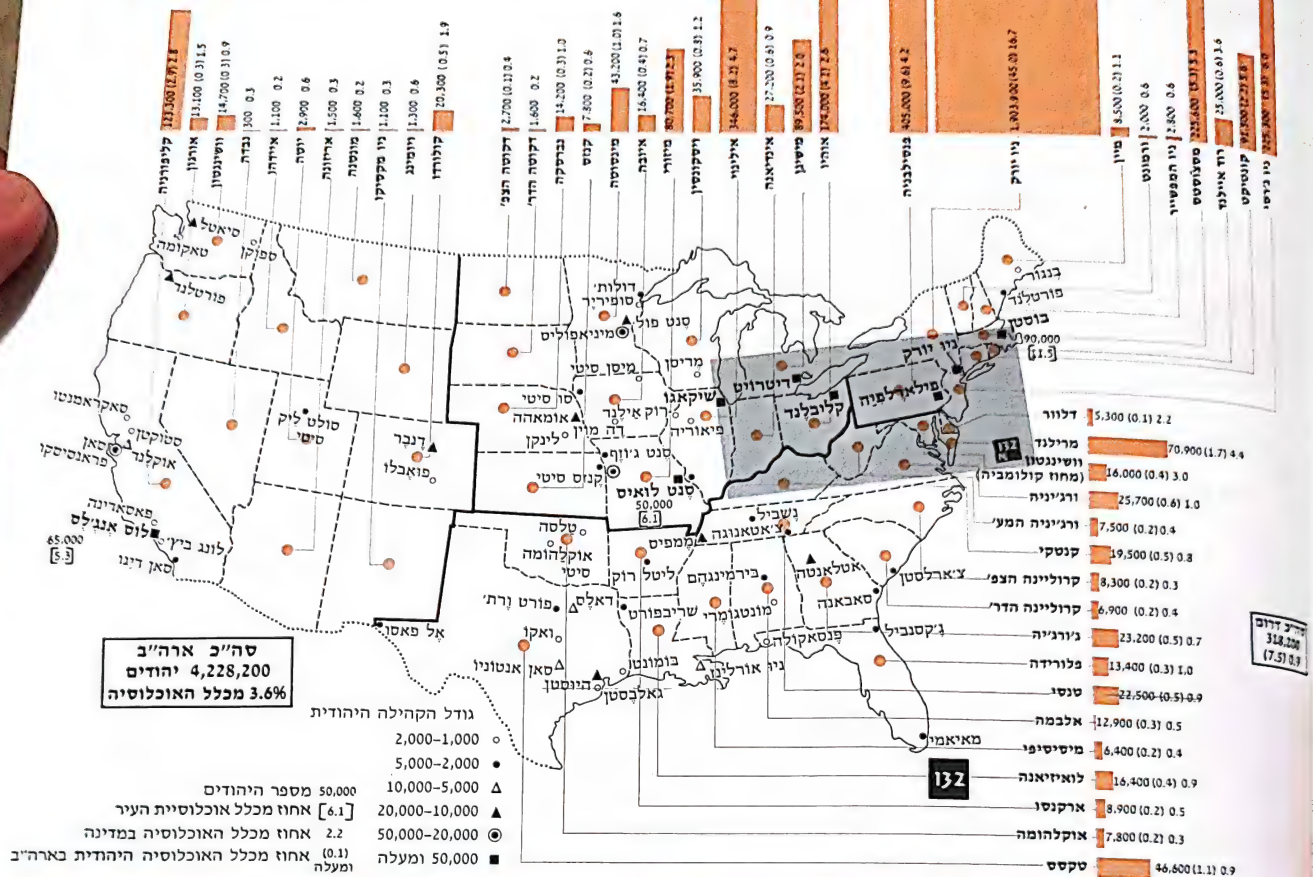
השכונה	מספר היחידות ב'תשנ"ח	90 בכלל האוכ'י
1. קראק, פאדמאשניץ	3,000	7.8
2. סטאנה מיאסטו	18,400	37.4
3. לעוו	54,400	57.5
4. מוראנו	57,900	90.5
5. פובונקי	72,300	76.2
6. טובארני	18,700	27.0
7. מירובסקי	37,800	38.3
8. גז'בונסקי	36,700	53.0
9. איזדובסקי	2,100	5.5
10. אוז'נעקי	3,900	8.8
11. קושניקי	5,900	8.1
12. ראטשעווי	12,700	44.8
13. סולץ	5,200	9.0
14-15. מרנו פראנא	21,700	18.2
16-26. מברנים	17,800	5.4
סך הכל	368,500	29.1

1938					1931					1922				
% יחודים	% באכלוסיה	מספר	% יחודים	% באכלוסיה	מספר	% יחודים	% באכלוסיה	מספר	% יחודים	% באכלוסיה	מספר	% יחודים	% באכלוסיה	
67.9	76.4	250,200	66.9	74.1	236,100									
83.8	54.3	308,800	83.5	51.6	294,500				53.7		268,000			
95.2	38.1	350,700	95.3	36.0	336,700				37.5		310,000			
4.8	5.4	17,800	4.5	6.8	16,000				9.3		12,000			
	29.1	368,500		30.1	352,700				33.7		322,000			

* 'הגטו חמרכזי'
הגטו חמרכזי
(12.8-2)
מרכז חמרכזי
פראגא (15-1)
מרכזים (26-1)
סך הכל
(26-1)
* שנתון מס' 4 וחלקים משנתון 12.8-2

* שכונה מס' 4 וחלקים משכונות 2-8, 12

גבול אזור
גבול תת-אזור
גבול 'הגטו'
מספר היהודים
של האזורים
14,600 (67.5%)
אחוז היהודים בכלל ה
69-50
79-70
91-80

החודש.
בנוסף
ובמיוחד
ובגליציה
היהודים
מכלוסיה
לארצות
העברית.

ה'הודדים
1

האוקיגוט
השקט

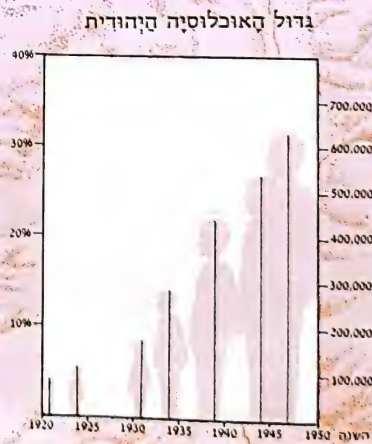
נים, תנועות
אוטונומית
בים, בתנאי
קום המוצא,
ם למיניהם,
בחופשיות.
ציים. לא היו
התארגנויות.
מאד. מעמד
ת, היה שונה

הַהִתְיַשְׁבוּת הַיְּהוּדִית עַד קוֹם הַמְּדִינָה

ההתפתחות הכלכלית
התוצר המקומי והתוצר לנפש*

* בא"י במחירים קבועים עפ"י מדד 1936 כחישוב התוצר המקומי הנקי לעומת הנומלי כלול הבלאי של הציוד והבניינים
* הירידה בתוצר לנפש ב-1939 משקפת את העובדה שהתוצר המקומי הנוגד התחלק בין מספר גדול עוד יותר של תושבים יהודים.

בחות פוליטיים בשוב שנת 1905 עד 1948

המפלגות הפוליטיות הראשונות בארץ-ישראל, הפועל הצעיר ופועלי ציון, התגבשו בתחילת המאה ה-20, בקרב צעירי העלייה השנייה וצאיי מזרח-אירופה, שהושפעו מהלכי הרוח הסוציאליסטיים ששררו שם. השלטון התורכי בא"י לא איפשר פעילות פוליטית-ציונית פומבית והאידיאולוגיות השונות שהשפיעו על הרחוב היהודי בגולה לא התאימו לתנאים ששררו בארץ. על כן היתה צמיחת המפלגות איטית והן התמקדו בתחומי עזרה הדדית, חרבות, ולימים בפעילות קונסטרקטיבית, שעיקרה הקמת ארגונים להתיישבות. חברי המפלגות ראו בפעולות אלו יצירת תשתית לבניין בית לאומי הן כדי מהפכה חברתית והרבותיה.

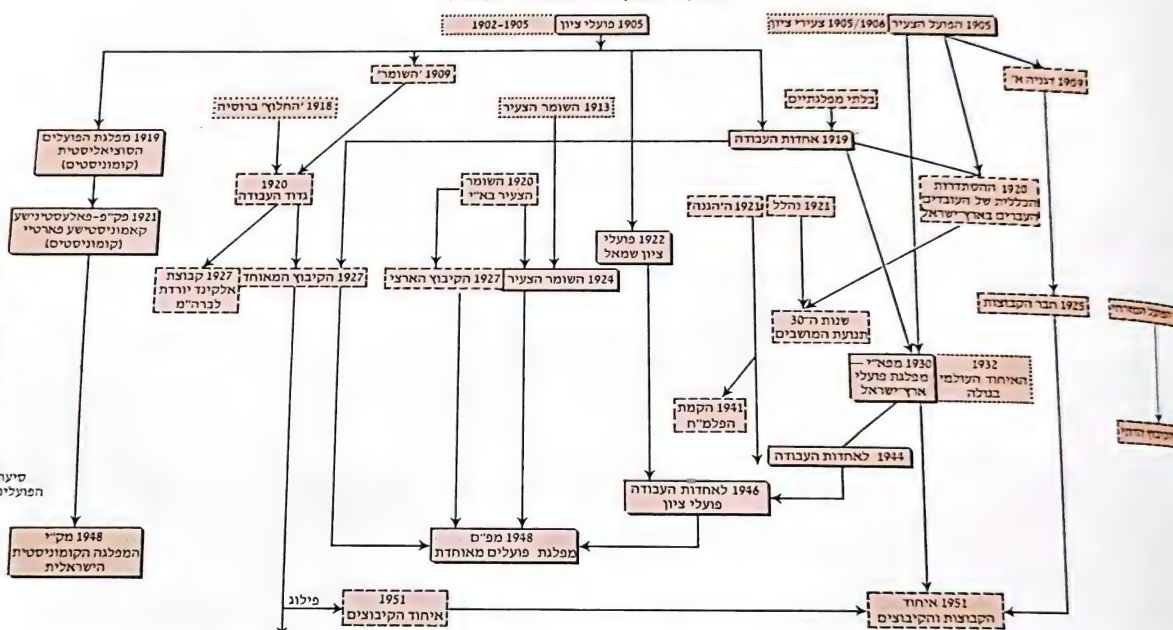
הקבוצות האחרות ביישוב – החרדים, אנשי הישוב הישן, היספרדים, האיכרים במדברות, והושבי הערים – לא גיבשו אידיאולוגיה מוסכמת, כל קבוצה לפי עמדתה, במגמה להשפיע על כלל היישוב ועל התנועה הציונית. לאחר הכיבוש הבריטי ועם הבחירות לאסיפת הנבחרים הראשונה ב-1920, נמצא שדווקא הקבוצות הקטנות יחסית של ארגוני הפועלים יכלו להציע אידיאולוגיה ומסגרת ברמה הכללי-יישובית, ואילו הקבוצות החברתיות האחרות הופיעו ברשימות מקומיות, שמטרתיהן מוגבלות, או שהחרימו את הבחירות. כך נוצרה למשך שנים רבות התמונה הפוליטית של היישוב,

של תנועות הפועלים היה בה כוח רב משיעור גודלה. אולם, כיוון שלא זכתה לרוב מוחלט היה עליה לשתף פעולה עם גורמים מקרב הקבוצות הדתיות וה'אזרחיות'.

להלן האידיאולוגיה שאפיין את תקומת הקמת הבית הלאומי, איחד, וגם פילג, את הקבוצות הפוליטיות השונות. המפלגות שימשו בסיס לפעילות כלכלית, חברתית ותרבותית, לשמירה ולהקמת כוחות צבאיים למחצה שנקו מהן אמצעים, מנהיגות ואידיאולוגיה. תנועת העבודה הקימה את ההסתדרות הכללית לעובדים העבריים בארץ-ישראל על מפעליה המגוונים, היתה קשורה לתנועת הקיבוצים ולתנועת המושבים, ושלטה למעשה ב'הגנה'. התנועה הרביזיוניסטית הצמיחה בשנות השלושים את ראשית 'הארגון הצבאי הלאומי'.

בשנות השלושים התגבשו ביישוב שלושה גורמים פוליטיים עיקריים: הפועלים, ה'אזרחיים' והדתיים. אולם, הפיצול המשני נמשך בתוכם, תוך חיזוק המגמות שאפיינו את המפה הפוליטית: ריכוז עוצמה בידי תנועות הפועלים וריכוז משאבים כלכליים וארגון על ידי המפלגות בכלל. בכך הפכו המפלגות לכוח המפעיל של היישוב בתקופת 'המדינה בדרך'.

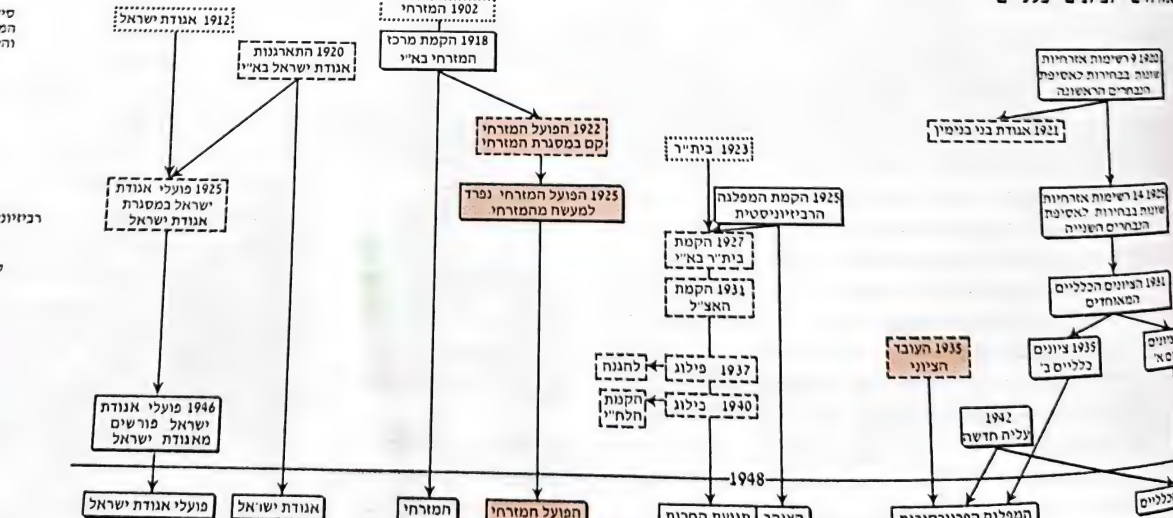
תנועות הפועלים ומפלגות השמאל

דתיים

רביזיוניסטים

אזרחיים וציונים כלליים

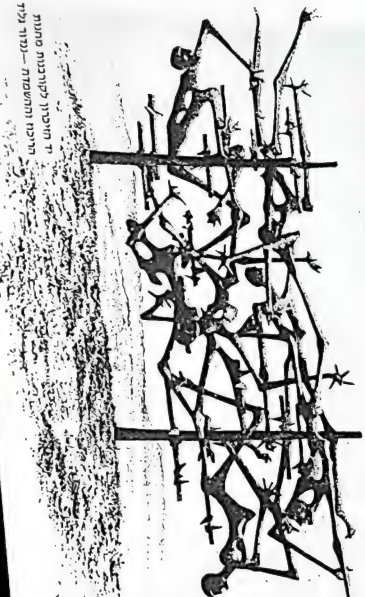

נטייה סוציאליסטית מפלגות מסגרת לפעילות ציבורית נוסד בחו"ל

הבחירות לאספת הנבחרים

ឧបករណ៍ បំបាត់ មេរោគ ជំងឺ ផ្សេងៗ

[illegible]

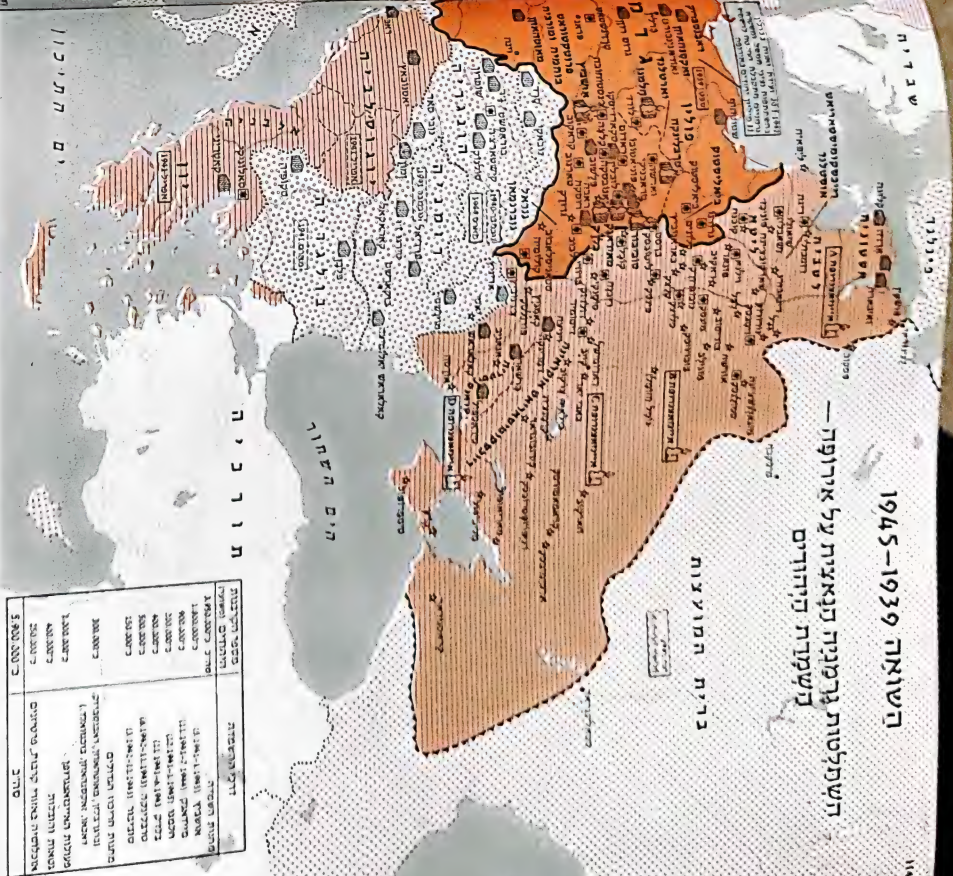
4577

החל משנות ה-70, במהלך שנות ה-80, ובמיוחד בשנות ה-90, התחלנו לראות את ההידרדים במספרים גדולים. במהלך שנות ה-80, התחלנו לראות את ההידרדים במספרים גדולים. במהלך שנות ה-80, התחלנו לראות את ההידרדים במספרים גדולים.

[illegible]

השואה 1939-1945
השתתפותם בקונגרס הנאצי על אירופה –
השקפות היהודים

מס' חשבון	שם חשבון	סך
1000000000	הוצאות	1000000000
1000000001	הוצאות	1000000001
1000000002	הוצאות	1000000002
1000000003	הוצאות	1000000003
1000000004	הוצאות	1000000004
1000000005	הוצאות	1000000005
1000000006	הוצאות	1000000006
1000000007	הוצאות	1000000007
1000000008	הוצאות	1000000008
1000000009	הוצאות	1000000009
1000000010	הוצאות	1000000010
1000000011	הוצאות	1000000011
1000000012	הוצאות	1000000012
1000000013	הוצאות	1000000013
1000000014	הוצאות	1000000014
1000000015	הוצאות	1000000015
1000000016	הוצאות	1000000016
1000000017	הוצאות	1000000017
1000000018	הוצאות	1000000018
1000000019	הוצאות	1000000019
1000000020	הוצאות	1000000020
1000000021	הוצאות	1000000021
1000000022	הוצאות	1000000022
1000000023	הוצאות	1000000023
1000000024	הוצאות	1000000024
1000000025	הוצאות	1000000025
1000000026	הוצאות	1000000026
1000000027	הוצאות	1000000027
1000000028	הוצאות	1000000028
1000000029	הוצאות	1000000029
1000000030	הוצאות	1000000030
1000000031	הוצאות	1000000031
1000000032	הוצאות	1000000032
1000000033	הוצאות	1000000033
1000000034	הוצאות	1000000034
1000000035	הוצאות	1000000035
1000000036	הוצאות	1000000036
1000000037	הוצאות	1000000037
1000000038	הוצאות	1000000038
1000000039	הוצאות	1000000039
1000000040	הוצאות	1000000040
1000000041	הוצאות	1000000041
1000000042	הוצאות	1000000042
1000000043	הוצאות	1000000043
1000000044	הוצאות	1000000044
1000000045	הוצאות	1000000045
1000000046	הוצאות	1000000046
1000000047	הוצאות	1000000047
1000000048	הוצאות	1000000048
1000000049	הוצאות	1000000049
1000000050	הוצאות	1000000050
1000000051	הוצאות	1000000051
1000000052	הוצאות	1000000052
1000000053	הוצאות	1000000053
1000000054	הוצאות	1000000054
1000000055	הוצאות	1000000055
1000000056	הוצאות	1000000056
1000000057	הוצאות	1000000057
1000000058	הוצאות	1000000058
1000000059	הוצאות	1000000059
1000000060	הוצאות	1000000060
1000000061	הוצאות	1000000061
1000000062	הוצאות	1000000062
1000000063	הוצאות	1000000063
1000000064	הוצאות	1000000064
1000000065	הוצאות	1000000065
1000000066	הוצאות	1000000066
1000000067	הוצאות	1000000067
1000000068	הוצאות	1000000068
1000000069	הוצאות	1000000069
1000000070	הוצאות	1000000070
1000000071	הוצאות	1000000071
1000000072	הוצאות	1000000072
1000000073	הוצאות	1000000073
1000000074	הוצאות	1000000074
1000000075	הוצאות	1000000075
1000000076	הוצאות	1000000076
1000000077	הוצאות	1000000077
1000000078	הוצאות	1000000078
1000000079	הוצאות	1000000079
1000000080	הוצאות	1000000080
1000000081	הוצאות	1000000081
1000000082	הוצאות	1000000082
1000000083	הוצאות	1000000083
1000000084	הוצאות	1000000084
1000000085	הוצאות	1000000085
1000000086	הוצאות	1000000086
1000000087	הוצאות	1000000087
1000000088	הוצאות	1000000088
1000000089	הוצאות	1000000089
1000000090	הוצאות	1000000090
1000000091	הוצאות	1000000091
1000000092	הוצאות	1000000092
1000000093	הוצאות	1000000093
1000000094	הוצאות	1000000094
1000000095	הוצאות	1000000095
1000000096	הוצאות	1000000096
1000000097	הוצאות	1000000097
1000000098	הוצאות	1000000098
1000000099	הוצאות	1000000099
1000000100	הוצאות	1000000100
1000000101	הוצאות	1000000101
1000000102	הוצאות	1000000102
1000000103	הוצאות	1000000103
1000000104	הוצאות	1000000104
1000000105	הוצאות	1000000105
1000000106	הוצאות	1000000106
1000000107	הוצאות	1000000107
1000000108	הוצאות	1000000108
1000000109	הוצאות	1000000109
1000000110	הוצאות	1000000110
1000000111	הוצאות	1000000111
1000000112	הוצאות	1000000112
1000000113	הוצאות	1000000113
1000000114	הוצאות	1000000114
1000000115	הוצאות	1000000115
1000000116	הוצאות	1000000116
1000000117	הוצאות	1000000117
1000000118	הוצאות	1000000118
1000000119	הוצאות	1000000119
1000000120	הוצאות	1000000120
1000000121	הוצאות	1000000121
1000000122	הוצאות	1000000122
1000000123	הוצאות	1000000123
1000000124	הוצאות	1000000124
1000000125	הוצאות	1000000125
1000000126	הוצאות	1000000126
1000000127	הוצאות	1000000127
1000000128	הוצאות	1000000128
1000000129	הוצאות	1000000129
1000000130	הוצאות	1000000130
1000000131	הוצאות	1000000131
1000000132	הוצאות	1000000132
1000000133	הוצאות	1000000133
1000000134	הוצאות	1000000134
1000000135	הוצאות	1000000135
1000000136	הוצאות	1000000136
1000000137	הוצאות	1000000137
1000000138	הוצאות	1000000138
1000000139	הוצאות	1000000139
1000000140	הוצאות	1000000140
1000000141	הוצאות	1000000141
1000000142	הוצאות	1000000142
1000000143	הוצאות	1000000143
1000000144	הוצאות	1000000144
1000000145	הוצאות	1000000145
1000000146	הוצאות	1000000146
1000000147	הוצאות	1000000147
1000000148	הוצאות	1000000148
1000000149	הוצאות	1000000149
1000000150	הוצאות	1000000150
1000000151	הוצאות	1000000151
1000000152	הוצאות	1000000152
1000000153	הוצאות	1000000153
1000000154	הוצאות	1000000154
1000000155	הוצאות	1000000155
1000000156	הוצאות	1000000156
1000000157	הוצאות	1000000157
1000000158	הוצאות	1000000158
1000000159	הוצאות	1000000159
1000000160	הוצאות	1000000160
1000000161	הוצאות	1000000161
1000000162	הוצאות	1000000162
1000000163	הוצאות	1000000163
1000000164	הוצאות	1000000164
1000000165	הוצאות	1000000165
1000000166	הוצאות	1000000166
1000000167	הוצאות	1000000167
1000000168	הוצאות	1000000168
1000000169	הוצאות	1000000169
1000000170	הוצאות	1000000170
1000000171	הוצאות	1000000171
1000000172	הוצאות	1000000172
1000000173	הוצאות	1000000173
1000000174	הוצאות	1000000174
1000000175	הוצאות	1000000175
1000000176	הוצאות	1000000176
1000000177	הוצאות	1000000177
1000000178	הוצאות	1000000178
1000000179	הוצאות	1000000179
1000000180	הוצאות	1000000180
1000000181	הוצאות	1000000181
1000000182	הוצאות	1000000182
1000000183	הוצאות	1000000183
1000000184	הוצאות	1000000184
1000000185	הוצאות	1000000185
1000000186	הוצאות	1000000186
1000000187	הוצאות	1000000187
1000000188	הוצאות	1000000188
1000000189	הוצאות	1000000189
1000000190	הוצאות	1000000190
1000000191	הוצאות	1000000191
1000000192	הוצאות	1000000192
1000000193	הוצאות	1000000193
1000000194	הוצאות	1000000194
1000000195	הוצאות	1000000195
1000000196	הוצאות	1000000196
1000000197	הוצאות	1000000197
1000000198	הוצאות	1000000198
1000000199	הוצאות	1000000199
1000000200	הוצאות	1000000200
1000000201	הוצאות	1000000201
1000000202	הוצאות	1000000202
1000000203	הוצאות	1000000203
1000000204	הוצאות	1000000204
1000000205	הוצאות	1000000205
1000000206	הוצאות	1000000206
1000000207	הוצאות	1000000207
1000000208	הוצאות	1000000208
1000000209	הוצאות	1000000209
1000000210	הוצאות	1000000210
1000000211	הוצאות	1000000211
1000000212	הוצאות	1000000212
1000000213	הוצאות	1000000213
1000000214	הוצאות	1000000214
1000000215	הוצאות	1000000215
1000000216	הוצאות	1000000216
1000000217	הוצאות	1000000217
1000000218	הוצאות	1000000218
1000000219	הוצאות	1000000219
1000000220	הוצאות	1000000220
1000000221	הוצאות	1000000221
1000000222	הוצאות	1000000222
1000000223	הוצאות	1000000223
1000000224	הוצאות	1000000224
1000000225	הוצאות	1000000225
1000000226	הוצאות	1000000226
1000000227	הוצאות	1000000227
1000000228	הוצאות	1000000228
1000000229	הוצאות	1000000229
1000000230	הוצאות	1000000230
1000000231	הוצאות	1000000231
1000000232	הוצאות	1000000232
1000000233	הוצאות	1000000233
1000000234	הוצאות	1000000234
1000000235	הוצאות	1000000235
1000000236	הוצאות	1000000236
1000000237	הוצאות	1000000237
1000000238	הוצאות	1000000238
1000000239	הוצאות	1000000239
1000000240	הוצאות	1000000240
1000000241	הוצאות	1000000241
1000000242	הוצאות	1000000242
1000000243	הוצאות	1000000243
1000000244	הוצאות	1000000244
1000000245	הוצאות	1000000245
1000000246	הוצאות	1000000246
1000000247	הוצאות	1000000247
1000000248	הוצאות	1000000248
1000000249	הוצאות	1000000249
1000000250	הוצאות	1000000250
1000000251	הוצאות	1000000251
1000000252	הוצאות	1000000252
1000000253	הוצאות	1000000253
1000000254	הוצאות	1000000254
1000000255	הוצאות	1000000255
1000000256	הוצאות	1000000256
1000000257	הוצאות	1000000257
1000000258	הוצאות	1000000258
1000000259	הוצאות	1000000259
1000000260	הוצאות	1000000260
1000000261	הוצאות	1000000261
1000000262	הוצאות	1000000262
1000000263	הוצאות	1000000263
1000000264	הוצאות	1000000264
1000000265	הוצאות	1000000265
1000000266	הוצאות	1000000266
1000000267	הוצאות	1000000267
1000000268	הוצאות	1000000268
1000000269	הוצאות	1000000269
1000000270	הוצאות	1000000270
1000000271	הוצאות	1000000271
1000000272	הוצאות	1000000272
1000000273	הוצאות	1000000273
1000000274	הוצאות	1000000274
1000000275	הוצאות	1000000275
1000000276	הוצאות	1000000276
1000000277	הוצאות	1000000277
1000000278	הוצאות	1000000278
1000000279	הוצאות	1000000279
1000000280	הוצאות	1000000280
1000000281	הוצאות	1000000281
1000000282	הוצאות	1000000282
1000000283	הוצאות	1000000283
1000000284	הוצאות	1000000284
1000000285	הוצאות	1000000285
1000000286	הוצאות	1000000286
1000000287	הוצאות	1000000287
1000000288	הוצאות	1000000288
1000000289	הוצאות	1000000289
1000000290	הוצאות	1000000290
1000000291	הוצאות	1000000291
1000000292	הוצאות	1000000292
1000000293	הוצאות	1000000293

השנים 1939-1945 חרותות בדברי ימי ישראל כעושה אסון. מן הכבדות ביותר שפקדו את האומה מאז ראשיתה: כעל שיש מן העם היהודי והשדד על ידי הגרמנים באירופה בימי פלחמת העולם השנייה.

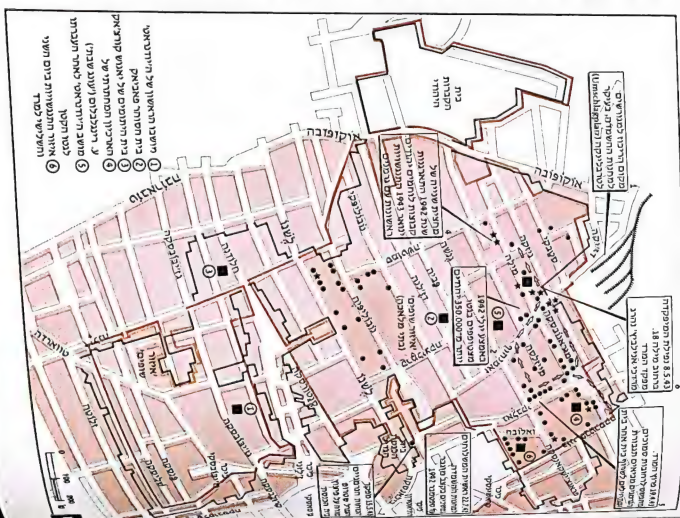
[illegible]

התפתחות הדידים, שחברים וידידים רבים, בכל המדינות השונות, הן בעולם ובמדינתנו, הן עובדות על בסיס של חירות, שוויון, צדק, תועלת, ופיתוח. הדידים נבדלים זה מזה, ויש להם אופי משלהם, ויש להם חוקים משלהם, ויש להם מנהלים משלהם. הדידים נבדלים זה מזה, ויש להם אופי משלהם, ויש להם חוקים משלהם, ויש להם מנהלים משלהם. הדידים נבדלים זה מזה, ויש להם אופי משלהם, ויש להם חוקים משלהם, ויש להם מנהלים משלהם.

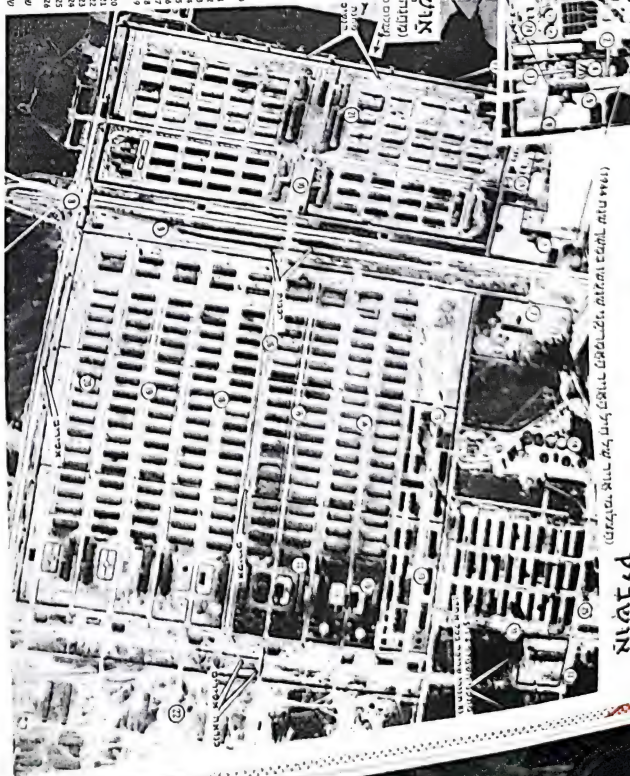
מִזְרַח גִּטָּו וְאַרְשָׁה

ב-1942 הוחלט להעביר את רציניקוב-המאבד ערב החלפתו בין אגראפוטריט. ראש המועצה המקומית, ארכימאטיוס הטען בעקבותיו. והכניס 300,000 רובלים (שלים) במוטות, עקרו לרציניקובקה, ועד שירות ארבעים מנה אז נהרגו במסגרת. במסגרת של 70,000 רובלים (מספרים רדודים לאורך 1943-1945: 55,000).

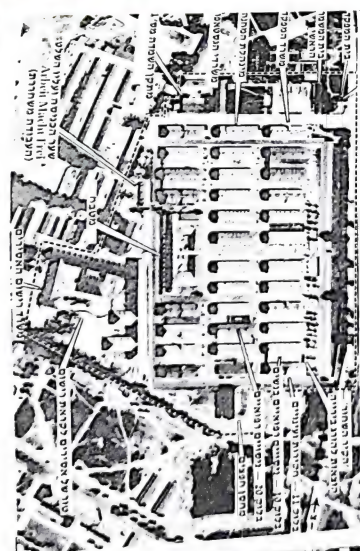
גבולות האטום עם הקטנתו כ-15.11.40³
גבולות האטום עם התחלת התירוש הגדול כ-22.7.42
תחום האטום עם פריץ המרד כ-18.4.43 (האטום הקטן)
נקודות לחימה במרד ינואר 1943 *

מחנה הניאקרה (קאמא)

[illegible]

11

מִתְקַבֵּל אֶת־שִׁבְעֵי יָרֵי 1 (הַמֶּלֶךְ)

מִתְּחִלָּה (23)

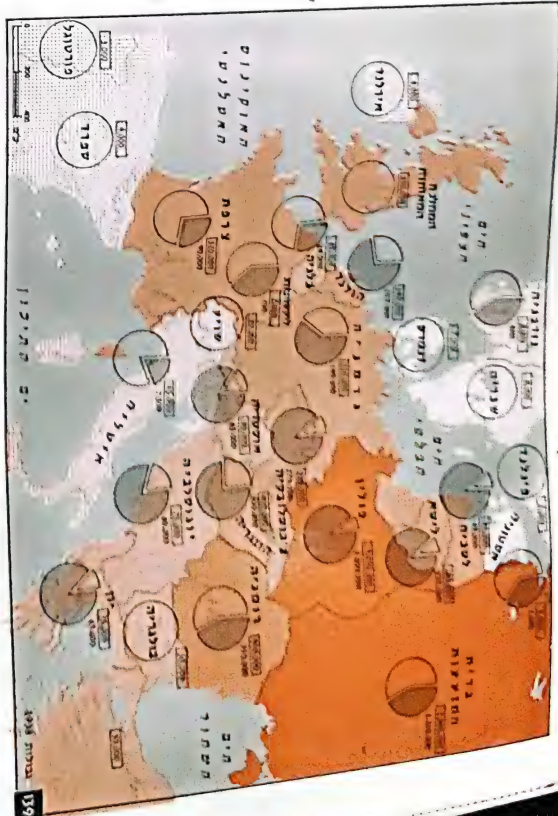
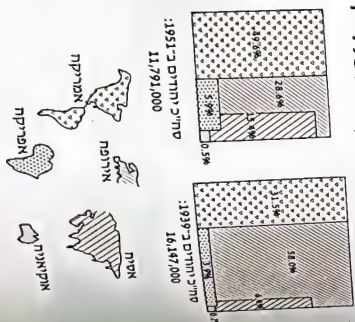
[illegible][illegible]

הפיתוי הכללי של הפעולה היה רצון העקורים במנותק מעבר באזור הכבוש והאסור. בדרום גרמניה ובאוסטריה, הם חישו לשם מפלט, עד ער בים התיכון, ומשם לארצ-השואה. מסתור העקבות היה יציבה למינה נקלית בעת העושה כל גורמים הקשורים של העקורים. יציבה במישור אומני, פירוטו שיש את האזנות הפרטית, להפחית פרוצדורות עבור תפליטים היהודים.

אנחנו לא נאמרים על העבר

שנות פיתוח: 1939-1951

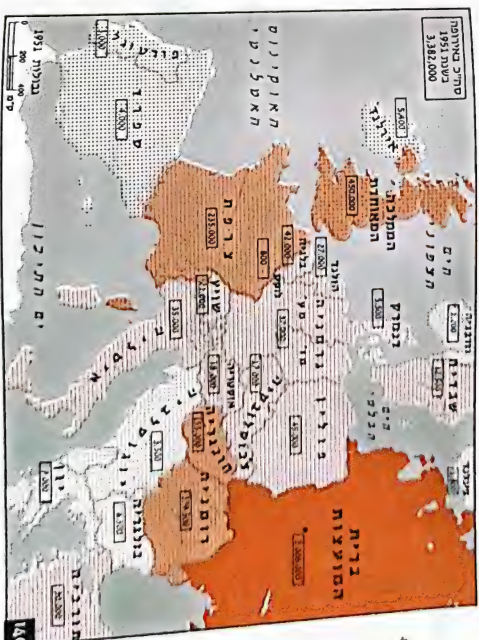

שבת ה'תשנ"ב

111

תאריך: 1951 שנה

1951 תש"א

10,000 - 9

50,000 - 10,000

100,000 - 50,000

400,000 - 100,000

800,000 - 400,000

4,000,000 - 2,000,000

עבד הספיק של 1954. התחיל נאמן
עבד התחיל עבד 1951. חזר רחל של
יחדיו המעלה הקהילה - 1954
(14,000) יחדיו) בחלק המסלולי של
המסלולי

[illegible]

האזרחים של שנות ה-40 שניו לא חיו את המהפכה הדמוקרטית של חזם היחיד. קראים מסוויטים של חזם אירופה, ממויי קיוד של קיסוס הוודי. בלשך בלח שויס. נסח מל פל האדמה ונעוטים לל האדוויסון מן המכה, קולקטור לידוהו אירופה בעם היודי יוד 60% בקיוד 1937 ל 100% בקיוד 1951.

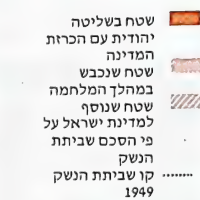
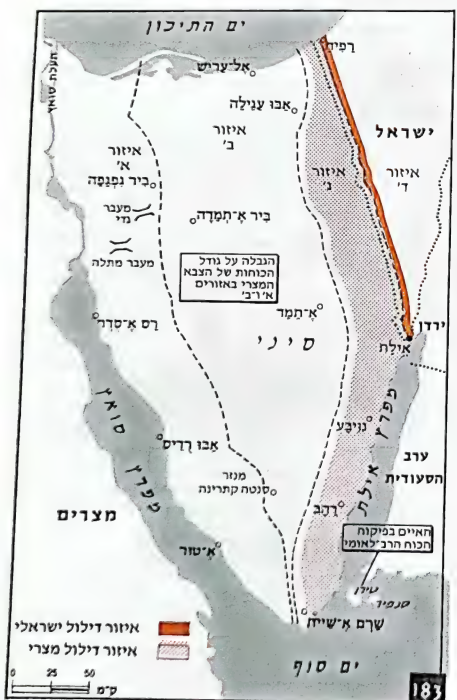

מלחמת ישראל
מדינת ישראל

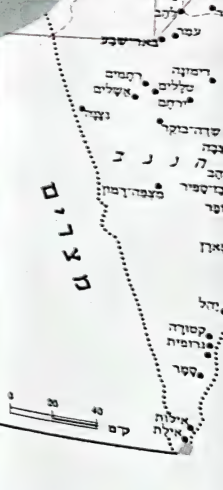
השטח האזרחי בדרום
מלחמת ישראל
29 בנובמבר 1947

הקטע השלום עם מצרים 1979

מלחמת
יום הכפורים
1973

חקשה שבמלחמות חיתח מלחמת העצמאות, שנמשכה כל שנת 1948 וחלק משנת 1949, ונחרגו בה כ-6,000 יהודים (4,000 חיילים, 2,000 אזרחים). תוצאות מוחיכות לכת היו למלחמת ששת הימים (1967), שישראל כבשה בה את חצי האי סיני מידי מצרים, את חלקה של ירדן בגדה המערבית של הירדן, ואת רמת הגולן מידי סוריה. בעקבות חקסם השלום עם מצרים (1979) תוחזר כל שטח סיני למצרים, תוך סידורי בטחון שונים.

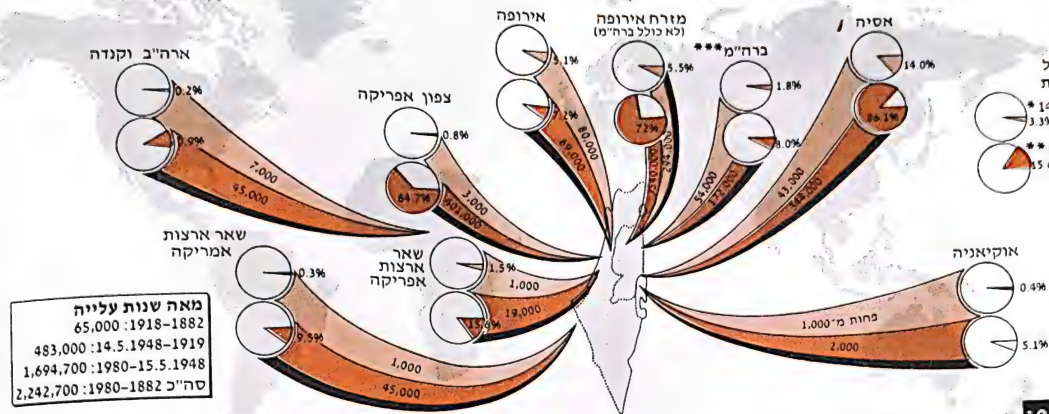
ההחלטה של עצרת האומות המאוחדות ב-29.11.1947, בדבר סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל והקמת מדינה יהודית ומדינה ערבית, נאלצה מדינת ישראל להגן שוב ושוב על קיומה. הסיבה למאבקים חוזרים אלה, שלבשו צורה של עימות צבאיות מוגבלות, מלחמות, ומאבקים פוליטיים ודיפלומטיים נגד ביטחון מדינת ישראל, היתה אי-הסכמתן של המדינות הערביות להשלים עם קיומה של המדינה היהודית. חן גם הכשילו את הקמתה של המדינה הערבית בחלק של ארץ ישראל.

העלייה לישראל

חוק השבות, תשי"ו-1950, תשי"ד-1954, תשי"ז-1970 (מאוחד)

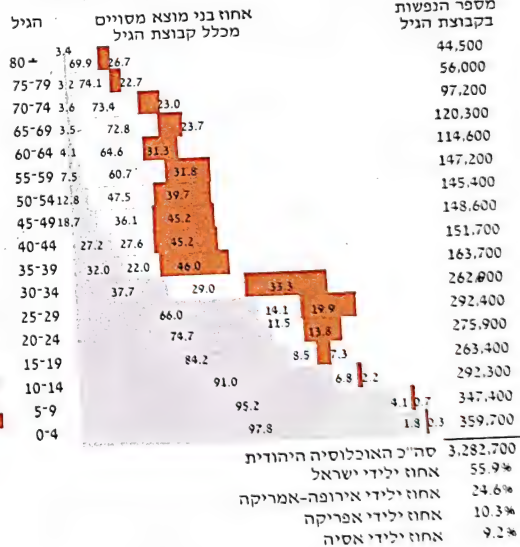
1. כל יהודי זכאי לעלות ארצה.
2. (א) העליה תהיה על פי אשרת עולה.
- (ב) אשרת עולה תינתן לכל יהודי שהביע את רצונו להשתקע בישראל.
4. כל יהודי שעלה לארץ לפני תחילת תקפו של חוק זה, וכל יהודי שנולד בארץ בין לפני תחילת תקפו של חוק זה ובין לאחריו, דינו כדון מי שעלה לפי חוק זה.

לפי מוצא

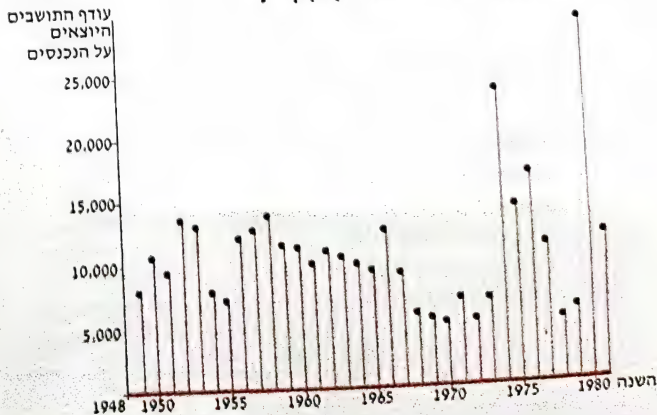

184

האוכלוסיה היהודית לפי גיל ונבטת לדה סוף 1980

הירידה מן הארץ

תולדות העלייה היהודית ארצה אחרי קום המדינה היא פְּרֶשֶׁה שאין לה אה וְעֵבֶהיסטוריה המודרנית: לא נמצאה עוד מדינה שהכפילה בתוך ארבע שנים את אוכלוסייתה המקורית, כפי שעשתה מדינת ישראל אחרי 1948. הדבר עשוי להיחשב לבלתי אפשרי במובן הכלכלי הרחב. ואף על פי כן בתוך זמן קצר הגיעה האוכלוסיה היהודית בארץ, חדשים כוותיקים, לאותה רמת חיים שהיתה קיימת בארץ ישראל לפני הקמת המדינה, ובמהרה אף שימרה אותה יתר על כן, קליטת העלייה נעשתה תוך כדי מלחמה מרה על קיומה של המדינה הצעירה, תוך קיום משטר דמוקרטי, וכשבין העולים, שבאו מעשרות ארצות היו הבדלים תרבותיים עמוקים ביותר.

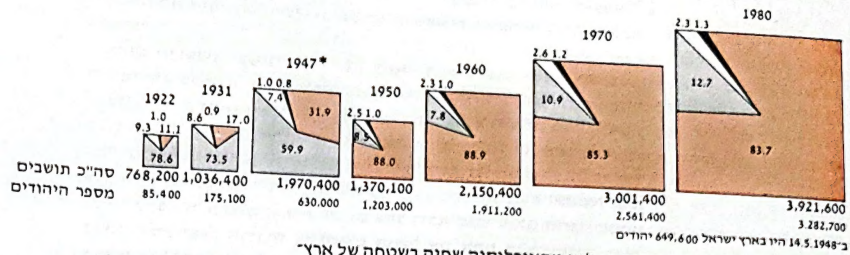
כל זה מסתכם לאחת התקופות הגדולות ביותר בתולדות העם היהודי. הדבר היחיד המסביר את מה שאירע במדינת ישראל בשנות החמישים והששים הוא הרעיון שביסודו המאמץ הכביר שנעשה על ידי העם — הוא רעיון שיבת ציון. שיבת ציון, מאבני היסוד של הציונות, קיבלה ביטוי רשמי בחוק שאשר על ידי הכנסת, הוא חוק השבות. חוק זה, היוצא דופן מבחינה משפטית, מעניק לכל יהודי את הזכות לעלות לארץ ישראל ולקבל אזרחות ישראלית בתוך זמן קצר.

קבכל ארץ מהגרים, גם במדינת ישראל לא נקלטו כל העולים אליה וחלקם שבו ועזבו אותה. נוסף על אלה רבו היורדים מקרב ילידי הארץ. מספר הישראלים השוחרים בחי"ל הגיע ב-1980 ל-350,000 — 400,000 איש, לרבות את ילדי היורדים שנולדו בחי"ל ושחלקם מחזיקים בדרכון ישראלי. יוצא אומיאם שכ-10% של מה שאפשר לכנות בשם 'יהודים ישראלים' חיו ב-1980 בחי"ל — אחוז גבוה למדי, גם בהשוואה לארצות אחרות.

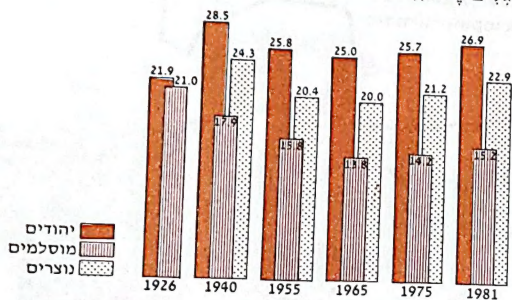
יחד עם זאת, בהשוואה לגידול האוכלוסיה היהודית בארץ, חלה ירידה במספר היחסי של העוזבים. אם בראשית שנות ה-50 ירדו בכל שנה כ-8 מתוך 1,000 תושבי ישראל, בשנות ה-70 ירדו פחות מ-4 לכל 1,000 נפש.

האוכלוסייה בארץ ישראל לפי דת

אחוז היהודים
 אחוז המוסלמים
 אחוז הנוצרים
 אחוז האחרים

גלים חציוניים

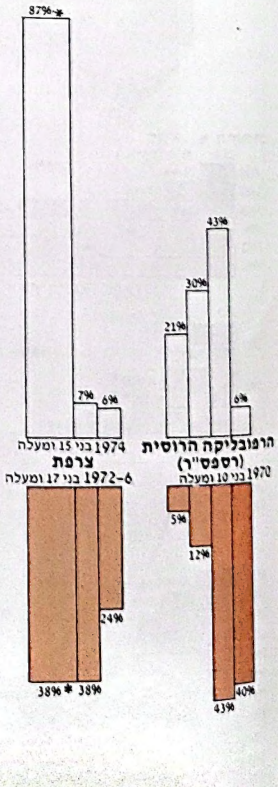
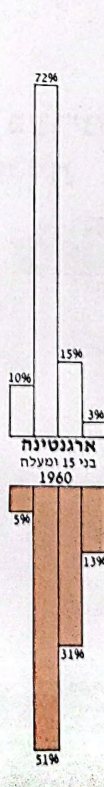
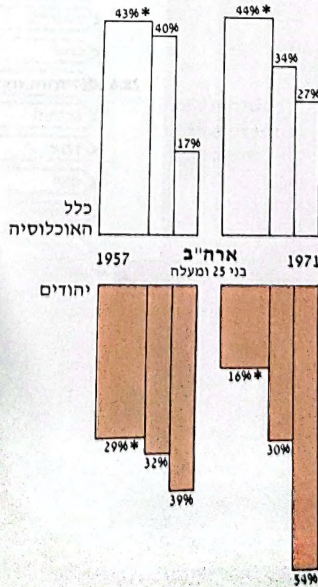
ההשקלה בישראל בהשקלה לארצות אחרות

בשני העשורים שבין 1961 ל-1980 חלה התפתחות רבה ברמת השכלה בישראל הן בקרב היהודים הן בקרב הלא-יהודים. יחד עם זאת אחוז בעלי ההשכלה האקדמאית בין היהודים בישראל הוא נמוך בהשוואה לאוכלוסייה היהודית בארצות הברית (54% ב-1971) ובהשוואה ליהודי הרפובליקה הרוסית (40% ב-1970). עובדה זו קשורה בתהליך קיבוץ הגלויות מעידה על שוני מסוים בהרכב המקצועי של האוכלוסייה היהודית בישראל, בהשוואה ליהדות התפוצות.

עם הקמת המדינה היו היהודים כשליש מהאוכלוסייה שחיה בשטחה של ארץ-ישראל המנדטורית — גידול פי שלושה לעומת חלקם באוכלוסייה ב-1922. מלחמת העצמאות, וגבולותיה של מדינת ישראל בעיקבות המלחמה, שינו לחלוטין את היחס בין אוכלוסייה יהודית ולא-יהודית בארץ. בריחתם מהארץ של כ-650,000 ערבים בעת המלחמה מחד, ובואם של העולים בתקופת העליה הגדולה מאידך, הביאו לכך שבשנות החמישים היו היהודים קרוב ל-90% מאוכלוסיית הארץ. חלק מהערבים שעזבו את הארץ התיישב בארצות ערביות הסמוכות לישראל, אך לא נטמע בהן. חלק אחר היגר לארצות ערביות מרוחקות או לארצות אחרות שמעבר לים. גל נוסף של פליטים ערבים עזב את הארץ בעת מלחמת ששת הימים ומייד לאחריה. עוד גל של תושבים ערבים עזב את יהודה ושומרון בשנים 1967-1980, ומספרם נאמד ב-100,000-150,000. גל זה המשיך למעשה את זרם ההגירה שהיה קיים גם לפני מלחמת ששת הימים, אך התגבר לאחריה, כמו כן היתה הגירה מסויימת של תושבים ערבים מתחומי הקו הירוק: בשנים 1950-1972 עזבו את ישראל כ-20,000 ערבים והיגרו אליה כ-12,000, רובם במסגרת איחוד משפחות.

באותן השנים — 1948-1977 — באו לישראל 745,000 יהודים מן הארצות המוסלמיות. רובם באו בגלי עלייה המוניים, על רקע עירעור מצבם בארצות המוצא. שני הגלים — גל ההגירה של הערבים שעזבו את הארץ וגל ההגירה של היהודים שעלו אליה — מצטיירים כתהליך של חילופי אוכלוסין שחרף היותו בלתי-מתוכנן, היה בו הגיון משלו.

בין 1960 ל-1980 שוב עלה חלקם של הלא-יהודים בקרב האוכלוסייה במדינת ישראל, ל-15% (בתחומי הקו הירוק). דבר זה משקף את צימצום העלייה מצד אחד, ואת הילודה הגבוהה מאד בקרב האוכלוסייה המוסלמית בישראל.

* כלול ב-8-1

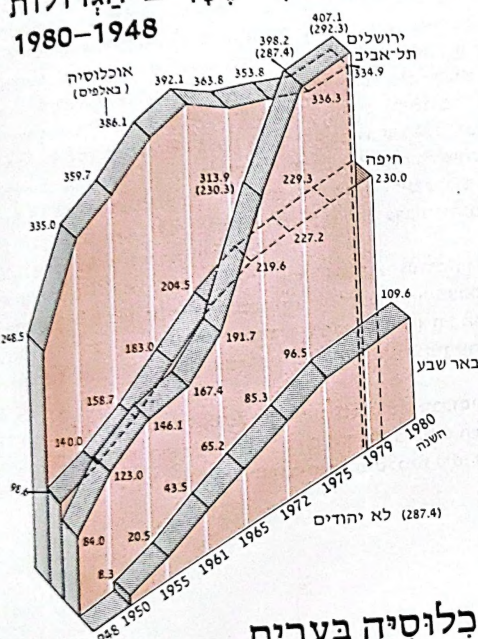
ירושלים

יותר מאשר כל עיר אחרת בישראל, עברה ירושלים, בירת ישראל, שינויים ותהפוכות מאז קום המדינה. העיר חולקה בעקבות מלחמת העצמאות והתפתחותה היהודית במשך 19 השנים הראשונות התמקדה כולה בחלקה המערבי.

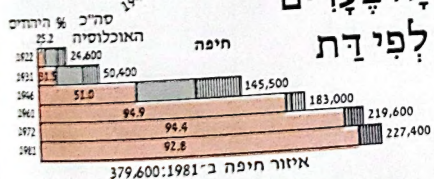
איחוד ירושלים בעקבות מלחמת ששת הימים שוב שינה את כיוון התפתחותה של העיר, והחל פיתוח מואץ באותם אזורים שקודם לכן היו תחת שלטון ירדן. שינויים דמוגרפיים מרחיקי לכת חלו בירושלים מאז מלחמת ששת הימים. ערב המלחמה חיו בעיר המערבית כ-1.4% לא יהודים. אחרי המלחמה, עם איחוד שני חלקי העיר, גדל חלקם באוכלוסיה ל-26.5%. עד סוף שנת 1976 גדלה האוכלוסיה היהודית במידה ניכרת והגיעה ל-266,000 נפש, בעיקר עקב הגירה פנים-ארצית, אך גם עקב ריבוי טבעי. אולם הריבוי הטבעי בקרב האוכלוסיה הערבית בירושלים הגדיל את אחוז הלא-יהודים בעיר, שנקמד ב-1976 ב-27.4% מכל התושבים.

בסוף שנות השבעים ובראשית שנות השמונים נמשך פיתוחן של השכונות היהודיות שהוקמו אחרי מלחמת ששת הימים ואף הוקמו שכונות חדשות.

גידול האוכלוסיה בערים הגדולות 1980-1948

האוכלוסיה בערים הגדולות לפי דת

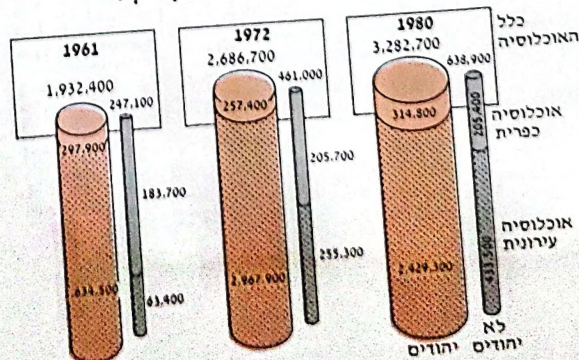

יהודים
מוסלמים
נוצרים

185

אוכלוסיה עירונית וכפרית

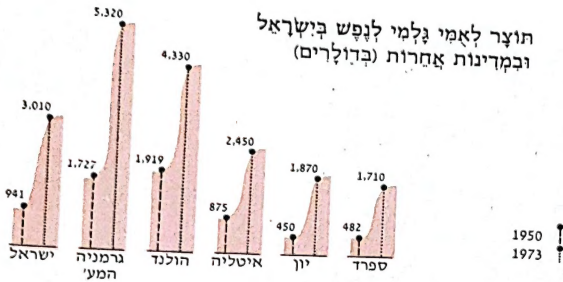
התפתחות כלכלית

שתי הדרכים למדידת ההתפתחות הכלכלית של מדינה הן על פי צמיחת התוצר הלאומי שלה ועל פי גידול התוצר הלאומי הגולמי (תל"ג) לנפש. שני הנתונים מראים התפתחות כלכלית מרשימה מאד במדינת ישראל חרף בעיותיה הכלכליות הקשות. קצב הפיתוח הכלכלי של מדינת ישראל היה בשנים 1948-1980 מן המהירים שבעולם: צמיחת התוצר הלאומי של ישראל בשנים 1950-1980 הייתה כפולה מן הממוצע הכללי-אירופי. הסיבה היא גידול האוכלוסיה בארץ והשקעות הון גדולות. ההתפתחות הכלכלית משתקפת גם בגידול ההכנסה לנפש, פי 3.2 בשנים 1950-1973. זהו גידול בסדר גודל בינוני, בהשוואה לגידול בקרב הארצות האירופיות, באותן השנים.

צמיחת התוצר הלאומי (באחוזים)

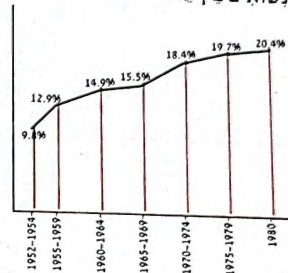

תוצר לאומי גלמי לנפש בישראל ובמדינות אחרות (בדולרים)

לאחר התאמה לאינפלציה (בדולרים יציבים)

נשואים בין עדות

הכנסת והממשלה 1949-1981

ממשלה	ראשונה	שכונת	חמש-עשרה	שבע עשרה	תשע-עשרה
	10.3.49	12.1.66	15.12.69	3.6.74	5.8.81
משרד	ד. בן-גוריון	ל. אשכול	ג. מאיר	י. רבין	מ. מנין
ראש הממשלה	ד. בן-גוריון	ל. אשכול	ג. מאיר	י. רבין	מ. מנין
בטחון	ד. בן-גוריון	מ. דיין	מ. דיין	ש. פרס	א. שרון
חוץ	מ. שרת	א. אבן	א. אבן	י. אלון	י. שסיר
אוצר	א. קפלן	פ. ספיר	פ. ספיר	י. רבינוביץ	י. ארדור
עבודה	ג. מאירסון	ז. שרף	י. אלמוגי	מ. ברעם	א. אהרן
חינוך ותרבות	ז. שר	ז. ארן	י. אלון	א. ידלון	ז. הסר
חקלאות	ד. יוסף	ח. נבתי	ח. נבתי	א. אהרן	ש. ארליך
משטרה	כ. שיטריט	א. ששון	ש. הלל	ש. הלל	י. גמלי
פיתוח	מ. קול	מ. קול	ח. כנדא	ח. כנדא	ג. נתן
מסחר ותעשייה	א. קפלן	ח. דגון	י. ספיר	ח. ברלב	ח. קורנו
תחבורה	ד. רמז	מ. כרמל	ע. יעקובי	ג. יעקובי	ח. קורנו
משפטים	פ. רוזן	י. שפירא	י. שפירא	ח. דגן	מ. נסים
פנים	מ. שפירא	ח. מ. שפירא	ח. מ. שפירא	י. בורג	י. בורג
דתות	י. ל. מימון	ז. ורהפטינג	ז. ורהפטינג	י. רפאל	י. בורג
בריאות	מ. שפירא	י. ברזילי	ח. נבתי	ח. נבתי	א. שוסטק
דואר	י. ששון	א. ששון	א. דומלץ	א. דומלץ	א. שוסטק
סעד	י. מ. לוין	י. יעריה	מ. חוני	מ. חוני	ז. המר
קליטה	א. אלון	א. אלון	מ. פרס	מ. פרס	א. אהרן
שיכון	מ. בנטוב	ז. שרף	ז. שרף	א. עופר	ד. לוי
תיירות	מ. קול	מ. קול	מ. קול	מ. קול	א. שריר
תקשורת	א. אהרן	א. אהרן	א. אהרן	א. אהרן	מ. צמיר
ארגון ותשתית	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי
כלכלה ותיאום	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי
שר ללא תיק	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי	י. מודעי

- חילופי שרים במהלך כהונת הממשלה
- 1. התפטרות שרים מממשלת הליכוד הלאומי
- 2. הפסיק כהון ב-12.7.66 חתומים חולקו בין
- 3. נפטר ב-1.7.77 חברי ממשלת המעבר
- 4. בממשלה ה-17 חקלאות ותקשורת
- 5. בממשלה ה-18 חקלאות ותקשורת
- 6. בממשלה ה-19 פנים וענייני דתות
- 7. בממשלה ה-20 חקלאות ותקשורת
- 8. בממשלה ה-21 חקלאות ותקשורת

מפלגות	כנסת 17	כנסת 16	כנסת 15	כנסת 14	כנסת 13
מפא"י	46	45	47	47	47
אח"ע	19	18	18	18	18
מר"י	11	11	11	11	11
מפד"ל	11	11	11	11	11
חזית דתית	18	18	18	18	18
אג"י	18	18	18	18	18
פא"י	18	18	18	18	18
פרוגרסיבים (ליברלים עצמאיים)	18	18	18	18	18
ציונים כלליים (ליברלים)	18	18	18	18	18
חרות	18	18	18	18	18
מרכז חופשי	18	18	18	18	18
רשימה ממלכתית	18	18	18	18	18
המפלגה הקומוניסטית	18	18	18	18	18
רשימות מיעוטים	18	18	18	18	18
ספרדים	18	18	18	18	18
תמי"י	18	18	18	18	18
התחיה	18	18	18	18	18
אחרים	18	18	18	18	18

מס' חברי הכנסת

שנה	% היהודים
1922	25.2
1931	24.3
1936	24.3
1946	24.3
1951	24.3
1956	24.3
1961	24.3
1966	24.3
1971	24.3
1976	24.3
1981	24.3

ביבליוגרפיה

ביבליוגרפיה זו מצטמצמת לעבודות שתרמו ישירות להכנת המפות שבאטלס.
היא מסודרת על-פי עבודות המתייחסות לנושאים ועבודות המתייחסות למדינות.

קיצורים

AJYB — American Jewish Year Book
JPS — Jewish Population Studies
PJD — Papers in Jewish Demography
SJD — Studies in Jewish Demography
ZJDSJ — Zeitschrift fuer Demographie und Statistik der Juden

* * *

Della Pergola, Sergio: *Comparative Trends in World Jewish Fertility, 1830-1980*, paper delivered at the General Conference of the Union for the Scientific Study of the Population, Manila 1981.

Della Pergola, Sergio: *La trasformazione demografica della diaspora ebraica*, Torino 1983.

Della Pergola, Sergio: "L'effect de mariages mixtes sur la natalité dans une sous-population: quelques problèmes et résultats concernant la diaspora juive", *Demographie et destin des sous-populations*, Paris 1983.

Fraenkel, Joseph: *The Jewish Press of the World*, London 1967.

Graetz, Paul: "Organisatorische Daten zur Geschichte der Zionistischen Studentenbewegung in Deutschland", הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים, תיק 231/A.

Gross, Nahum (ed.): *Economic History of the Jews*, New-York 1975.

Gross, Walter: "The Zionist Student's Movement," *Year Book of the Leo Baeck Institute*, IV (1959), 143-164.

Hersch, Liebmann: "International Migration of the Jews," *International Migrations*, II, New-York 1931, 471-520.

Hersch, Liebmann: "Jewish Migrations during the Last Hundred Years," *The Jewish People — Past and Present*, I, New York 1946, 407-430.

Hilberg, Raul: *The Destruction of the European Jews*, Chicago 1961.

Janowsky, Oscar I.: *The Jews and Minority Rights, 1898-1919*, New York 1933.

The Jewish Communities of Nazi Occupied Europe — prepared by the Research Institute on Peace and Post-War Problems, American Jewish Committee, New York (1944) 1982.

Kraushar, Alexander: *Frank i Frankiści Polscy*, I-II, Kraków 1895.

Kuznets, Simon, "Economic Structure and Life of the Jews," Finkelstein, Louis (ed.): *The Jews: Their History, Culture and Religion*, II, New York 1960, 1597-1666.

Letschinsky, Jakob: "Die Umsiedlung und Umschichtung des juedischen Volkes im Laufe des letzten Jahrhunderts", *Weltwirtschaftli Archiv*, 32 (1930), 563-599.

Milman, Ivor I.: "Data on Diaspora Jewish Population from Official Censuses," *SJD*, 1975, 155-228.

Milman, Ivor I.: "Data on Diaspora Jewish Population from Official Censuses," *SJD*, 1983, 33-120.

Reinhartz, Jehuda: "The Origin and Development of the Bund Juedischer Corporationen," *Wiener Library Bulletin*, XXX (1977), 2-7.

Rupp, Arthur: "Die Gesamtzahl der Juden auf der Erde", *ZFDSJ*, I (1905), No. 12, 1-8.

Schmelz, U.O.: "Jewish Survival: The Demographic Factors," *AJYB*, 81 (1981), 61-117.

Schmelz, U.O.: *World Jewish Population — Regional Estimates and Projections*, JPS, Jerusalem 1981.

Schmelz, U.O. & Della Pergola, Sergio: "World Jewish Population," *AJYB*, 82 (1982), 277-290.

מדינות ואזורים גיאוגרפיים על-מדינתיים איטליה

Della Pergola, Sergio: *Anatomia dell'ebraismo italiano*, Assisi/Roma 1976.

האימפריה העות'מאנית

רוזאניס, שלמה א.: *קורות היהודים בתורקיה וארצות קדם, א'-ו'*, סופיה-ירושלים תר"ץ-תש"ח.

איראן

נצר, אמנון: *יהודי איראן בימינו*, ירושלים 1980.

אנציקלופדיות, כתבי-עת ולקטים (מאמרים מקיפים צוינו במלואם בנפרד)

האנציקלופדיה העברית, א'-ל"ב, ירושלים תש"ט-תשמ"ב.

בלעסער פאר אידישער דעמאגראפיע, סטאטיסטיק און עקאנאמיק, א'-ה', — אידישע וועלט-הילפס קאנפערענץ, עורכים: יעקב סגל, ב. ברוצקוס, יעקב לסטשינסקי, ברלין 1925-1923.

יאברסקאיה אנציקלופדיה, א'-ט"ז, פטרבורג 1913-1906.

מדינת ישראל, שנתון סטטיסטי לישראל, הלישכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים 1950 והלאה.

American Jewish Year Book, American Jewish Committee-Jewish Publication Society of America, New York-Philadelphia from 1899 on.

Encyclopedia Judaica, I-XVI, Jerusalem 1971.

The Jewish Encyclopedia, I-XII, New York-London 1907.

Jewish Population Studies, Division of Jewish Demography and Statistics, The Institute of Contemporary Jewry, The Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem.

Papers in Jewish Demography, eds.: Schmelz, U.O., Glikson, Paul & Della Pergola, Sergio, JPS, Jerusalem.

Studies in Jewish Demography, eds.: Schmelz, U.O., Glikson, Paul & Gould, S.J., JPS in conjunction with the Institute of Jewish Affairs, Jerusalem/London.

Zeitschrift fuer Demographie und Statistik der Juden, I-XIX, eds.: Rupp, Arthur, Blau, Bruno & Segall Jacob, Bureau fuer Statistik der Juden, Berlin 1905-1927.

נושאים

אלפסי, יצחק: *החסידות*, תל אביב 1977 (מהדורה ב').

באואר, יהודה: *הבריחה*, תל-אביב תשל"ד.

דב בר מלחוב: *זכרונות ר' דב מבלחוב (תפ"ג-תקס"ב)*, ברלין 1922.

דב בר מליניץ: *שבחי הבעש"ט*, קאפוסט תקע"ה.

דובנוב, שמעון: *תולדות החסידות*, א'-ג', תל-אביב תר"ף-תרצ"א.

דלה פרנלה, סרגיי: *מיקומן של שכונות יהודיות בערים באירופה* (עמ' 34 באטלס — שימוש בחומר טעון אישור המחבר).

הדריז (ווינה), צהור 2: *אניות או מדינה*, תל-אביב 1981.

ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית: *דין וחשבון סטינוגרפמי של הקונגרס הציוני ט"ז (1929)*; כ"א (1939).

יעקב יוסף הכהן מפולנאה: *תולדות יעקב יוסף*, תל-אביב תשכ"ט.

כ"ץ, יעקב: *שנת ישראל*, תל-אביב 1979.

מישינסקי, משה: *ראשית תנועת הפועלים היהודית ברוסיה — מגמות יסוד*, תל-אביב תשמ"א.

סילבר, מיכאל: *שבתאות, פרנקים וראשית החסידות* (מפה 48 באטלס — שימוש בחומר טעון אישור המחבר).

סלוצקי, יהודה: *העתונות היהודית-רוסית במאה התשע-עשרה*, ירושלים 1970.

עמדן, יעקב: *ספר שמוש*, אמסטרדם תקי"ח-תקכ"ב (מהדורה מצולמת: ירושלים תשל"ה).

קראוס א., קולקא א.: *אשוויץ — בית חרושת למוות*, ירושלים תשכ"א.

רופין, ארתור: *מלחמת היהודים לקיומם*, תל-אביב ת"ש.

שלמון, יוסף: *"התגבשות התודעה הקבוצתית היהודית במזרח" אירופה בשנות הששים והשבעים של המאה הי"ט* — (בהכנה).

שלמון, יוסף: *"מסורת ומודרניות במחשבה הציונית חדתית בראשית"*, אידיאולוגיה ומדיניות ציונית, ירושלים 1977, 21-37.

שצק, חיים: *"חלוציות והגשמה חלוצית של תנועת הנוער היהודית בגרמניה הנאצית"*, *ילקוט מורשת*, ל' (1980), 59-82.

Bauer, Yehuda: *A History of the Holocaust*, New York 1981.

Boehm, Adolf: *Die Zionistische Bewegung*, I-II, Tel-Aviv 1935-1937.